

VIVES studiegebied sociaal-agogisch werk
Doorniksesteenweg 145 - B-8500 Kortrijk
Tel.: 056 26 41 50 Fax: 056 21 58 03

«PROACTIEF CIRKELEN BASISSCHOOL 'T VELD»

« Samen een positief en stimulerend school- en klasklimaat creëren aan de hand van de proactieve cirkel. »

Cruz Marin Chloë	Bachelor Orthopedagogie
De Smet Emeline	Bachelor Sociaal Werk (MW)
Dutrie Marielien	Bachelor Orthopedagogie
France Fauve	Bachelor Toegepaste Psychologie (SPP)
Nguyen Ngoc-My	Bachelor Toegepaste Psychologie (SPP)
Schepens Kiana	Bachelor Sociaal Werk (SCW)
Vanpeteghem Laura	Bachelor Toegepaste Psychologie (Klinische)

Voorwoord

Wij zijn een groep van zeven laatstejaarsstudenten binnen het studiegebied Sociaal-agogisch werk aan Hogeschool VIVES in Kortrijk. In het kader van onze interdisciplinaire bachelorproef bundelen we de krachten vanuit drie opleidingen: Orthopedagogie, Toegepaste Psychologie en Sociaal Werk.

Het project heet "Samen een positief en stimulerend school- en klasklimaat creëren aan de hand van de proactieve cirkel". Deze opdracht komt van basisschool 't Veld in Meulebeke. Het eindproduct van dit project is een draaiboek dat toepasbaar is van de eerste kleuterklas tot en met het zesde leerjaar. Onze primaire doelgroep is de leerkrachten van de school.

Het is onze taak om hen te ondersteunen door kennis en vaardigheden aan te reiken, zodat ze volgend schooljaar effectief met de proactieve cirkel aan de slag kunnen. Tegelijk willen we hun intrinsieke motivatie versterken, zodat de methodiek op een duurzame manier zijn weg vindt naar de klaspraktijk.

Vooraleer we het draaiboek konden ontwikkelen, bouwden we eerst een stevige basiskennis op. Een heldere formulering van de onderzoeksvraag en deelvragen was daarbij essentieel om ons project gericht aan te pakken. We verdiepten ons in de literatuurstudie over de kernonderwerpen: basisschool 't Veld, proactief cirkelen, motivatie en empowerment bij leerkrachten.

Op basis van deze verkenning ontwikkelden we een enquête voor het leerkrachtenteam. Om bepaalde opvallende resultaten en onduidelijkheden uit de enquête verder te onderzoeken, namen we extra verdiepende interviews af. Daarnaast gingen we ook in gesprek met drie andere basisscholen om de deelvraag te beantwoorden: "Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere basisscholen?" Deze gesprekken brachten inspirerende *good practices* aan het licht.

De inzichten uit deze onderzoeksfase vormden de basis voor het opstellen van ons draaiboek op maat van basisschool 't Veld. Daarbij hielden we rekening met de verschillende ontwikkelingsfases van de leerlingen, de eigenheid van de school en elke leerling, mogelijke zorgnoden en de nood aan leerkracht-autonomie.

Tijdens deze periode hebben we een waardevol en leerzaam proces doorlopen. We willen hierbij het volledige schoolteam van basisschool 't Veld hartelijk bedanken voor het warme onthaal en de bereidheid om aan ons onderzoek deel te nemen. Daarnaast willen we onze docent Julie Vandewalle bedanken voor de ondersteuning en begeleiding gedurende het volledige traject. Tot slot bedanken we u als lezer voor uw interesse en tijd die u neemt om zich te verdiepen in ons project.

Inhoudsopgave

Inhoud

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	6
1.1 Probleemstelling	6
2 Literatuuroverzicht	8
2.1 Basisschool 't Veld	8
2.1.1 Missie/visie.....	8
2.1.2 Gouden weken.....	8
2.2 Proactief cirkelen	10
2.2.1 Cirkelen	10
2.2.2 Preventief werken	10
2.2.3 Wat is proactief cirkelen.....	12
2.2.4 Doel proactief cirkelen	12
2.2.5 Hoe proactief cirkelen	12
2.2.6 Essentiële voorwaarden bij proactief cirkelen.....	14
2.2.7 Proactief cirkelen en de ontwikkeling	15
2.2.7.1 Kleuter	15
2.2.7.1.1 Motorisch vlak	15
2.2.7.1.2 Cognitief vlak	15
2.2.7.1.3 Sociaal-emotioneel vlak.....	16
2.2.7.2 Eerste graad: eerste en tweede leerjaar.....	18
2.2.7.2.1 Motorisch vlak	18
2.2.7.2.2 Cognitief vlak	18
2.2.7.2.3 Sociaal-emotioneel vlak.....	19
2.2.7.3 Tweede graad: derde en vierde leerjaar.....	19
2.2.7.3.1 Motorisch vlak	19
2.2.7.3.2 Cognitief vlak	20
2.2.7.3.3 Sociaal-emotioneel vlak.....	20
2.2.7.4 Derde graad: vijfde en zesde leerjaar	21
2.2.7.4.1 Motorisch vlak	21
2.2.7.4.2 Cognitief vlak	21
2.2.7.4.3 Sociaal-emotioneel vlak.....	21
2.2.8 Proactief cirkelen en kinderen met extra zorgnoden.....	22
2.2.8.1 Autismespectrumstoornis.....	22
2.2.8.1.1 Kenmerken	22
2.2.8.1.2 Begeleiding	24
2.3 Motivatie/empowerment bij leerkrachten	26
2.3.1 Zelfdeterminatietheorie door Edward Deci & Richard Ryan.....	26
2.3.2 Motivatiecirkel	27

2.3.3	Soorten motivatie.....	29
3	Onderzoeksontwerp en verloop	31
3.1	Onderzoeksontwerp	31
3.1.1	Kwantitatief onderzoek	31
3.1.2	Kwalitatief onderzoek	31
3.1.2.1	Interviews internen.	31
3.1.2.2	Interviews externen	32
3.2	Onderzoekverloop.....	32
4	Resultaten	34
4.1	Onderzoeksvraag 1: In welke mate is proactief cirkelen gekend?.....	34
4.1.1	Resultaten enquête	34
4.1.2	Aanvullingen verdiepende interviews	35
4.2	Onderzoeksvraag 2: Welke vaardigheden hebben de leerkrachten reeds om proactief te cirkelen? ..	35
4.2.1	Resultaten enquête	35
4.2.2	Aanvullingen verdiepende interviews	40
4.3	Onderzoeksvraag 3: Hoe gemotiveerd zijn de leerkrachten om met proactieve cirkelen aan de slag te gaan? Wat kan hen motiveren?	40
4.3.1	Resultaten enquête	40
4.3.2	Aanvullingen verdiepende interviews	47
4.4	Onderzoeksvraag 4: Wat doen leerkrachten al rond proactief cirkelen in de klas?	48
4.4.1	Resultaten enquête	48
4.4.2	Aanvullingen verdiepende interviews	52
4.5	Onderzoeksvraag 5: Welke extra zorgnoden ervaren de leerkrachten in de klas?	52
4.5.1	Resultaten enquête	52
4.5.2	Aanvullingen verdiepende interviews	56
4.6	Onderzoeksvraag 6: Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere basisscholen? (Good practices)	57
4.6.1	Beginsituatie	57
4.6.2	Praktische uitvoering	57
4.6.3	Effecten	59
4.6.4	Leerkrachten	59
4.6.5	Zorgnoden	60
5	Conclusie/discussie/aanbevelingen	61
5.1	Onderzoeksvraag 1: In welke mate is proactief cirkelen gekend?.....	61
5.2	Onderzoeksvraag 2: Welke vaardigheden hebben de leerkrachten reeds om proactief te cirkelen? ..	61
5.3	Onderzoeksvraag 3: Hoe gemotiveerd zijn de leerkrachten om met proactieve cirkelen aan de slag te gaan? Wat kan hen motiveren?	62
5.4	Onderzoeksvraag 4: Wat doen leerkrachten al rond proactief cirkelen in de klas?	63
5.5	Onderzoeksvraag 5: Welke extra zorgnoden ervaren de leerkrachten in de klas?	63
5.6	Onderzoeksvraag 6: Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere scholen? (Good practices)	64
6	Literatuurlijst	66
7	Bijlage	68
	Bijlage 1: annex AI.....	68

Bijlage 2: enquête	69
Bijlage 3: vragen scholenbezoek	80
Bijlage 4: schoolbezoeken	81
Bijlage 5: observatie proactief cirkelen school 3	95

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

Het project van basisschool 't Veld heet "Samen een positief en stimulerend school- en klasklimaat creëren aan de hand van de proactieve cirkel". Basisschool 't Veld is een landelijke school gelegen in Meulebeke. 't Veld behoort tot de katholieke scholengemeenschap Ferdinand Verbiest. Het is een basisschool van het eerste peuter tot en met het zesde leerjaar. Het is een kleinschalige school. Hierdoor kent de school een verbindend en hecht schoolklimaat.

't Veld is een school met weinig kinderen die een lage SES-status hebben. Er zijn weinig anderstalige kinderen aanwezig op de school. Indien ze wel anderstalig zijn, hebben ze geen extra zorgvragen.

't Veld is een school waar het aantal kinderen met een diagnose of vermoeden van autismespectrumstoornis (ASS) toeneemt. Onder andere door deze evolutie groeit de nood om de proactieve cirkel niet alleen curatief, maar vooral preventief in te zetten. Het stijgend aantal conflicten op school maakt dat er al aandacht is voor herstelgericht werken, bijvoorbeeld via de herstelmuur. Als er een conflict zich voordoet, kan er worden teruggeslagen naar deze vertrouwde routine. De school gelooft erin dat het creëren van veiligheid, via de cirkel, dit herstelproces kan versterken. Wij zullen ons dus vooral focussen op de proactieve cirkel, die onder de koepel herstelgericht werken valt.

Onze doelgroep is in eerste instantie de leerkrachtengroep. We dienen hen kennis en vaardigheden mee te geven om volgend schooljaar met de cirkel aan de slag te gaan. Daarnaast dienen we hun intrinsieke motivatie voor deze methodiek aan te wakkeren, zodat de transfer naar de klaspraktijk mogelijk wordt gemaakt. Voor de uitwerking van dit project dient er rekening te worden gehouden met de noden en behoeften van de leerlingen en leerkrachten. Dit kan worden gerealiseerd door oog te hebben voor de ontwikkelingsfase, uniciteit... Als laatste wordt de samenwerkingsband met ouders als belangrijk geacht door de school. Dit kunnen we waarmaken door hen te informeren/sensibiliseren over het project.

Er is reeds enige ervaring en kennis aanwezig rond deze methodiek. In het schooljaar 2023-2024 werd een bijscholing gevolgd. Door beperkte middelen (zoals tijd, ruimte en personeel) is de methodiek nog niet volledig geïntegreerd in de schoolwerking. De waarde ervan wordt wel al reeds erkend door de directie en zorgcoördinator en dient bevestigd te worden bij de leerkrachten. Verschillende leerkrachten passen al elementen van de cirkel toe, maar met uiteenlopende accenten. De school streeft naar een duidelijk, gedeelde visie en een praktische methodiek (zoals een draaiboek met bijhorende tools), zodat de cirkelwerking stapsgewijs en op een efficiënte wijze kan worden uitgebouwd. Met onderstaande doelstellingen proberen we een haalbare cirkelwerking te realiseren binnen de school voor volgend schooljaar.

De kernopdracht:

- Een positief en stimulerend school- en klasklimaat creëren aan de hand van de proactieve cirkel.

Basisdoelstellingen:

- Het maken van een draaiboek per leerjaar voor leerkrachten, rond het toepassen van proactief cirkelen doorheen het schooljaar, waarin tips dienen verwerkt te worden voor kinderen met extra zorgnoden. Alsook moeten er leerlijnen in het draaiboek.
- Het nodige materiaal ter beschikking stellen om de toepassing van het draaiboek mogelijk te maken.
- We informeren de leerkrachten van basisschool 't Veld, de directies en zorgcoördinatoren van de scholengemeenschap via een mondeling eindpresentatie met visuele ondersteuning.
- Publieke communicatie: lokale krant, Facebook, Instagram

Uitgebreide doelstellingen:

- Sensibilisering van ouders omtrent het introduceren van proactief cirkelen vanaf volgend schooljaar.

Vanuit bovenstaande geformuleerde doelstellingen komen we tot onze centrale onderzoeksvraag: Hoe kunnen we een positief school- en klasklimaat creëren aan de hand van proactief cirkelen?

Om deze centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, formuleren we enkele deelonderzoeksvragen. Via deze onderzoeksvragen willen we zicht krijgen op aanwezige kennis, vaardigheden, attitudes, de bestaande werking alsook welke zorgnoden er aanwezig zijn op de school. Daarnaast gaan we na hoe andere basisscholen proactief cirkelen toepassen in de praktijk. Dit doen we, omdat we op zoek zijn naar aanduidingen of aanwijzingen voor wat er nodig is om een positief school- en klasklimaat te creëren via een bepaalde aanpak. We proberen te signaleren wat werkt of nodig is op basis van aanwezige kennis, vaardigheden en motivatie en wat al reeds aanwezig is (wat werkt en niet). Zo kunnen we praktisch handelingsadvies geven en een draaiboek bekomen.

Onze centrale onderzoeksvraag vormt het uitgangspunt van ons onderzoek. Hieruit stellen we volgende deelonderzoeksvragen op die ons richting geven om dit verder uit te werken

1. In welke mate is proactief cirkelen gekend?
2. Welke vaardigheden hebben de leerkrachten reeds om proactief te cirkelen?
3. Hoe gemotiveerd zijn de leerkrachten om met proactief cirkelen aan de slag te gaan? Wat kan hen motiveren?
4. Wat doen leerkrachten al rond proactief cirkelen in de klas?
5. Welke extra zorgnoden ervaren de leerkrachten in de klas?
6. Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere scholen? (Good practices)

2 Literatuuroverzicht

2.1 Basisschool 't Veld

Hieronder geven we een korte schets over de werking van basisschool t' Veld. We doen dit om een volledig beeld te krijgen over hoe de school in zijn werk gaat. Zo kunnen we ons draaiboek daarop afstemmen.

2.1.1 Missie/visie

t' Veld is een katholieke school met een kloppend hart voor kinderen én natuur. Ze laten de kinderen kennismaken met de figuur van Jezus, bieden ruimte voor beleving, vragen en twijfels, en begeleiden hen bij het vormgeven van hun eigen levensverhaal. Op deze manier kunnen ze worden omgevormd tot wereldburgers die hun persoonlijkheid ontplooiën, initiatief en verantwoordelijkheid opnemen voor nu als in de toekomst (www.basisschooltveld.be).

Basisschool 't Veld telt 71 kleuters en 81 lagereschoolkinderen. De school heeft een team van 12 leerkrachten. Er zijn vijf leerkrachten die instaan voor het kleuteronderwijs. Voor het lager onderwijs bestaat het team uit zeven leerkrachten. Hiernaast zijn er twee leerkrachten die eveneens de functie van zorgcoördinator uitoefenen, respectievelijk elk één voor het kleuter en lager.

De kernkleuren zijn groen en oranje. Helder groen als 'gezonde' kleur voor groei: de kleur van de hoop. Ze geloven in een mooie toekomst voor ieder kind. Oranje staat voor stimulering van het brein, straalt warmte en enthousiasme uit. Ze gebruiken een vos als logo. De vos staat voor: aandachtig, speels, vrolijk, leergierig, vindingrijk, flexibel, sociaal en communicatief. Met deze waarden hopen ze de kinderen te kunnen vormen tot 'veerkrachtige personen'. Dit wil zeggen dat ze zichzelf kennen, bewuste keuzes maken en met zelfvertrouwen in het leven staan. Dit nemen we mee bij de uitwerking van het draaiboek.

't Veld is een acroniem en staat voor: talenten, veerkracht, eigenheid, 'Leer'kracht en dialoog. Ze hebben oog voor uniciteit van ieder kind door op zoek te gaan naar talenten en kwaliteiten. 't Veld is een school die open staat voor diversiteit. Er wordt doelgericht ingezet op 'brede zorg' vanuit een verscheidenheid en expertise van het team. Via 'zorg op maat' willen ze beter aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van elk uniek kind. Ze zijn een school waar kinderen en leraren samen leren en elkaar versterken. Door geduldig richting te geven, ontdekken kinderen op een realistische, ambitieuze en creatieve manier hun eigen leerweg via onderzoek, beleving, spel en samenwerking. Er wordt aandacht besteed aan open communicatie met kinderen, ouders en partners. Respectvolle dialoog wordt gestimuleerd.

2.1.2 Gouden weken

De eerste zes tot acht weken van een schooljaar zijn van cruciaal belang voor het proces van groepsvorming. Net omdat die weken doorslaggevend zijn, worden ze de Gouden Weken genoemd. Basisschool 't Veld zette hier dit schooljaar 2024-2025 voor het eerst op in. Het is een belangrijke periode voor het ontstaan van onderlinge relaties tussen leerlingen. De investering hiervan is tijdsintensief maar zorgt voor een

veilige en goede basis voor de klas. Het is de fundering voor het hele schooljaar. Het doel is om een hechte klasgroep te bekomen. De voornaamste reden is dat een hechte klasgroep een sterke invloed heeft op de individuele motivatie van een leerling. Verbondenheid is een basisvoorwaarde voor motivatie (Van De Pontseele & Goossens, 2024).

We zullen dit integreren in ons draaiboek door cirkels op te nemen die tijdens de gouden weken ingezet kunnen worden. Daarbij houden we rekening met de visie van de gouden week, namelijk het creëren van een veilige en vertrouwde omgeving om de thema's te bepalen.

De vorming van het groepsproces tijdens de eerste weken bestaat uit vier fasen.

Fase 1: Forming

In deze fase leert de groep elkaar beter kennen. Er is nog geen sprake van een groep en de leerlingen moeten op verkenning. Om de leerlingen in contact te brengen met elkaar kunnen er kennismakingsactiviteiten worden uitgevoerd. Leerlingen ontdekken op een oppervlakkige manier wat ze gemeenschappelijk hebben.

Het belangrijkste hierbij is dat er duidelijke basisregels vastgelegd zijn om veiligheid te creëren zoals: het opsteken van een vinger bij een vraag of opmerking, de klasregels volgen... Naast het uitwisselen van informatie kunnen kinderen ook samen activiteiten doen. Een voorbeeld hierbij is een kennismakingsbingo of ganzenbord (Van De Pontseele & Goossens, 2024).

Fase 2: Storming

Hier gaan leerlingen gelijkenissen zoeken tussen henzelf en sluiten ze verbonden. Dit gaat om zaken zoals hobby's, kledij. Als ze zich veilig voelen bij enkele leerlingen zorgt dit ervoor dat ze zich in een grotere groep ook veilig voelen. Verder zoeken leerlingen in deze fase ook naar hun eigen positie binnen de klas. Leerlingen nemen verschillende rollen aan. Dit gaat van een leidersrol, de grappenmaker, de leerling die streeft naar goede resultaten, de helper en de leerling die graag meer op de achtergrond blijft. Er kunnen conflicten ontstaan als leerlingen wedijveren voor een bepaalde rol.

Om deze fase te kunnen begeleiden stimuleert de leerkracht best wisselende contacten. Dit kan door de plaatsen in de klas te variëren en voldoende afwisseling tussen de groepen onderling. In het begin van het schooljaar wordt er over het algemeen gewerkt met klasvolgorde. Nadat er al enkele weken verstreken zijn, is de valkuil van leerkrachten dat ze hiermee blijven werken. De subgroepen kunnen zich echter ook vasthechten aan elkaar. Dit kan worden opgelost door namen te loten (Van De Pontseele & Goossens, 2024).

Fase 3: Norming

Leerlingen ervaren hier het gevoel dat ze bij de groep horen. Hier zijn ze aan het bewegen richting een effectieve hechte klasgroep. Er komt dan een andere behoefte naar boven, namelijk als een uniek individu gezien willen worden. Ze willen zichzelf kunnen zijn en nemen risico's in anders zijn. Indien leerlingen elkaar respecteren, tonen ze meer van zichzelf. De ongeschreven groepsrollen- en normen worden hierin

vastgelegd. Om deel uit te maken van deze groep is het belangrijk zich aan deze regels te houden.

Om deze fase in goede banen te leiden, kan de leerkracht zorgen voor gezamenlijke succeservaringen. Dit geeft de klasgroep een bindend gevoel (Van De Pontseele & Goossens, 2024).

Fase 4: Performing

Dit is een fase die niet elke groep kan bereiken. Leerlingen zijn niet langer bezorgd om afgewezen te worden. De verschillen en gelijkenissen worden gewaardeerd. Ze zijn zich ervan bewust dat ieders kwaliteiten complementair zijn en dat de optelsom van individuele kwaliteiten telt.

De leerkracht kan de leerlingen in deze fase begeleiden door de klasgroep opdrachten te geven die ze gezamenlijk moeten verwezenlijken. Door geen ondersteuning te bieden, wordt de onderlinge samenwerking gestimuleerd. Hiernaast kan dit ook in kaart worden gebracht in een sociogram. Vragen zoals: "Met wie werk je graag samen en met wie niet" leveren een beeld op wat de onderlinge verhoudingen zijn binnen de groep. Zo kan gezien worden wie buiten de groep valt (Van De Pontseele & Goossens, 2024).

2.2 Proactief cirkelen

2.2.1 Cirkelen

Cirkels in het algemeen dienen om elkaar te kunnen beluisteren en begrijpen. De verschillende cirkels kunnen worden onderverdeeld in twee groepen: de proactieve cirkels en de responsieve cirkels. De proactieve cirkel is een bouwsteen in het creëren van een warm en veilig leer- en leefklimaat en het ontwikkelen van groepsgevoel in om het even welke groep. Responsieve cirkels kaarten een probleem aan. Dit kan op twee manieren. De eerste manier kan preventief zijn om problemen of frustraties niet te laten escaleren. Hierbij gaat het om het voorkomen van dezelfde problemen of frustraties in de toekomst. De tweede manier is gericht op het herstellen van schade naar aanleiding van een conflict. Hier spreken we dan over een herstelcirkel of gaat het over een herstelgericht groepsoverleg (Deprez & Michiels, 2020).

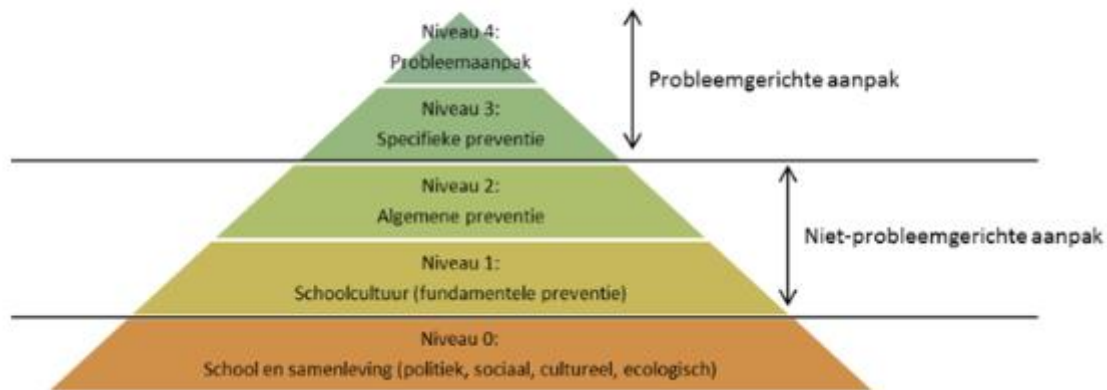
We bespreken verder enkel het proactief cirkelen omdat dit het meest aansluit bij de vraag van de organisatie. Proactief cirkelen is een deel van preventief werken. In het volgende stuk gaan we dieper in op het preventief werken.

2.2.2 Preventief werken

Preventief werken heeft geen eenduidige definitie. Het heeft wel een doel: het voorkomen van problemen en escalatie bij beginnende problemen. Dit gebeurt via planmatige en doelgerichte interventies die erop gericht zijn om bedreigingen en belemmeringen in de ontwikkeling van betrokken kinderen te voorkomen of weg te nemen (Snijder, 2021).

Het preventief werken kunnen we linken aan de preventiepiramide van Johan Deklerck (Deklerck, 2011).

Figuur 1: de preventiepiramide

Noot. Overgenomen uit "Preventie van probleemgedrag in het onderwijs" door J. Deklerck, De preventiepiramide, 2011, Leuven: Acco.

Niveau 0: School en samenleving

De acties op dit niveau worden bepaald vanuit de overheid. De school heeft dit zelf niet in de hand.

Niveau 1: Schoolcultuur

"Op dit niveau investeer je in het leer-, werk- en leefklimaat van de school." Het welbevinden en de betrokkenheid van leerlingen wordt bevorderd.

Niveau 2: Algemene preventie

Op dit niveau worden de mogelijkheden en de draagkracht van de leerlingen versterkt. "Door deze sterker te maken en/of beter te ondersteunen, voorkom je dat zij in de 'probleemzone' belanden."

Niveau 3: Specifieke preventie

Op dit niveau worden er maatregelen getroffen die rechtstreeks bedoeld zijn om specifieke problemen te voorkomen.

Niveau 4: Probleemaanpak

Hier vestigt zich de aandacht op het probleem dat zich voordoet. "Dit probleem wordt op een directe manier opgelost, verminderd, hersteld of voorkomen."

In de piramide zien we dat niveau 1 en 2 niet-probleem gericht zijn, wat wil zeggen dat er preventieve maatregelen genomen worden. Niveau 3 en 4 zijn specifiek probleemgericht, wat wil zeggen dat dit curatieve maatregelen zijn. Ofwel maatregelen die getroffen worden wanneer het probleem zich heeft voorgedaan.

Wij gaan aan de slag met niveau 2. Het proactief cirkelen binnen niveau 2 is gericht op een algemene preventie. Basisschool 't Veld wil dit introduceren om bij eventuele problemen gemakkelijker te kunnen reageren op moeilijke onderwerpen.

2.2.3 Wat is proactief cirkelen

Een proactieve cirkel is een gesprek met meerdere deelnemers, geleid door een moderator. Hij zet de eerste gepaste toon (gevoelsmatig) en stelt een open vraag. Het onderwerp verschilt telkens, van luchtig tot serieus. Daarna mag iedereen om de beurt antwoorden op die vraag. De deelnemers zitten in een cirkel en hierbij heeft iedereen een gelijkwaardige positie en ontvangen ze ook gelijke aandacht en tijd. Iedereen kan elkaar zien, niemand kan zich verbergen en het proces verloopt via bepaalde afspraken. Dit creëert vertrouwen en veiligheid. De verantwoordelijkheid van de cirkel ligt bij iedereen, iedereen komt aan bod. Naarmate het einde van de cirkel, is het belangrijk om deze op een gepaste manier af te sluiten (Deprez & Michiels, 2020).

Een proactieve cirkel duurt gemiddeld tussen de 15 en 60 minuten, afhankelijk van de mogelijkheden/ontwikkelingsleeftijd van de groep. Voor een optimaal resultaat is het wel belangrijk om de tijd beperkt te houden. Op die manier blijft de aandacht aanwezig en blijft de cirkel zijn impact behouden (Deprez & Michiels, 2020).

2.2.4 Doel proactief cirkelen

Het doel van een proactieve cirkel is het creëren van een sfeer waar veiligheid heerst om mensen te beluisteren, open te laten spreken en het creëren van verbondenheid. De kracht ligt in het feit dat het niet gaat om een debat. Het gaat over het delen, geen partij kiezen en niet strijden voor gelijk. Het gaat erom leerlingen te betrekken vanuit wie ze werkelijk zijn (Deprez & Michiels, 2020).

Specifiek voor het onderwijs zorgen cirkels voor de verbinding tussen enerzijds de leerlingen onderling en anderzijds de leerling-leerkrachtrelatie. Het proactief cirkelen heeft in het onderwijs de volgende doelen (Beerten & Waterschoot, 2020):

- Bouwen van sterke relaties in de klas en op school
- Groter engagement en deelname van leerlingen in het nemen van beslissingen
- Afname van grensoverschrijdend gedrag en conflicten
- Samenwerking en groepscohesie
- Veerkracht
- Sociaal kapitaal (zeer algemeen bestaat sociaal kapitaal uit de mogelijkheden van actoren om voordelen te verkrijgen door het lidmaatschap aan netwerken en sociale structuren (Portes, 1998)).
- Positieve attitudes en welbevinden
- Afname van schorsingen en uitsluitingen
- Stijgend enthousiasme voor deelname

2.2.5 Hoe proactief cirkelen

Er zijn een aantal fundamentele richtlijnen die bij het proactief cirkelen horen. Richtlijnen gelden voor alle deelnemers en zijn bedoeld om het proces tijdens het cirkelen te structureren en bewaken. (Deprez & Michiels, 2020):

- Opstelling in een cirkel
- Iedereen krijgt het woord

- Kernachtig formuleren (blijf bij de kern van het onderwerp en wijk niet uit naar bijzaken)
- Geen feedback op feedback (discussie is niet nodig)
- Deelnemers bedanken voor hun inbreng

Deze richtlijnen zijn belangrijk maar kunnen variëren, opnieuw volgens de mogelijkheden/ontwikkelingsleeftijd van de groep. Het is belangrijk om in een groep waarbij cirkelen nog onbekend is in te zetten op veiligheid. De moderator zal sterk moeten inzetten op de structuur en deze goed bewaken. Als de groep beter bekend is met het cirkelen kunnen ze de structuur mee bewaken en wordt de rol van de moderator minder groot (Beerten & Waterschoot, 2020).

Om het cirkelen goed te laten verlopen, zijn er handige tips en tricks die we kunnen meenemen om te verwerken in het draaiboek. Deze tips en tricks zijn suggesties en handvatten om het modereren effectiever te maken en zijn dus voor de moderator bedoeld. Hieronder is er een korte opsomming te vinden (Deprez & Michiel, p.52-56).

- Starten met waarom (uitleg geven over de bedoeling van het cirkelen)
- Een goede toon zetten (de sfeer van de cirkel bepalen)
- Voorzie de juiste infrastructuur (niet te veel afleiding, een cirkelopstelling, licht, ...)
- Afspraken visualiseren
- Blijf afspraken bewaken, pauzeer of stop desnoods
- Als iemand niet spreekt later op die persoon terugkomen maar forceer niet
- Reageer duidelijk en verbindend op storend gedrag
- Blijf weg van beschuldigingen
- Laat controle over de inhoud los
- Varieer in zwaarte van de vragen
- Durf door te vragen
- Speel in op wat leeft in de groep
- Oncomfortabel is niet onveilig
- Stilte is oké
- Wees je bewust van je eigen houding en gemoed
- No war stories (stoere verhalen, die niet binnen het cirkelen horen)
- Zoek bondgenoten (op voorhand in gesprek gaan met jongeren die zich tijdens het cirkelen goed gedragen)
- Stem af met je collega's (zorg ervoor dat niet telkens dezelfde vragen gesteld worden)
- Informeer afwezigen
- Mix de groep (zorg dat jongeren telkens op andere plaatsen zitten)
- Creëer rituelen
- Varieer in format van de cirkel (circulair, niet-circulair en popcorn-cirkelen)
- Fishbowl (werken met een binnen en buiten cirkel).

In het draaiboek zullen deze tips en tricks verder toegelicht worden.

Er bestaan verschillende soorten proactieve cirkels, die ingezet kunnen worden afhankelijk van het doel en het onderwerp van de cirkel (Beerten & Waterschoot, p. 112).

1. Check-in cirkel of startcirkel, wordt gebruikt om een bepaalde periode in te leiden. Het is een korte openingsvraag.
2. Check-out cirkel of afsluitcirkel, wordt gebruikt om een bepaalde periode te beëindigen. Het is een korte afrondingsvraag.
3. Afsprakencirkel, wordt gebruikt om afspraken te maken voor een bepaalde periode.
4. Cirkels over onrechtstreekse onderwerpen, in deze cirkel staat het proces centraal en niet de uitkomst. Het kan over verschillende thema's gaan (vb. hobby's, pesten, samenwerken, superhelden, ...).
5. Circle time, dit is een langdurig cirkelmoment waarin de bovenstaande cirkels allemaal worden toegepast.

2.2.6 Essentiële voorwaarden bij proactief cirkelen

Het onderwijzen en opvoeden van kinderen vraagt overleg en gezamenlijkheid. Het is niet de bedoeling om de autoriteit bij één leerkracht te leggen, maar bij het volledige team. Relaties versterken tussen de collega's is even belangrijk als relaties versterken met de leerlingen. Wanneer collega's samenkomen in een veilige, ondersteunende en plezierige omgeving om van elkaar te leren, als groep te groeien, verbindend te communiceren, gezamenlijk te onderzoeken en successen te vieren, kan een team elke leerkracht versterken (Beerten & Waterschoot, 2020). Het is bijvoorbeeld aangeraden om een zekere routine in te bouwen. Maak van cirkels een terugkerend ritueel om te streven naar de grootste winst.

De regelmaat in het cirkelen is zeer belangrijk. Het bepaalt dat iedereen belang hecht aan deze gesprekken. Als er dan conflicten of spanningen zijn, is iedereen hierdoor gefaciliteerd voor een moeilijker gesprek in een (herstel)cirkel. Ondertussen hebben ze geleerd om in een cirkelgesprek te praten en te luisteren. Er is meer veiligheid in de klas als leerlingen zich durven tonen met hun tekorten en sterktes zonder dat iemand daar problemen mee heeft. Leerlingen leren samen nadenken over de klasdynamiek, elkaar te steunen en rekening te houden met anderen.

Voor leerkrachten die maar enkele uren per week met de klasgroep werken, wordt aangeraden om goed af te stemmen met de collega's. Doorloop het traject samen. Dit voorkomt overbodige herhalingen die voor leerlingen als storend worden ervaren. Anders dreigen cirkels saai en levenloos te worden, terwijl net het tegenovergestelde het doel moet zijn (Heye, 2021).

Indien er sprake is van weerstand is het belangrijk om deze niet te bestrijden met weerstand of afwijzing, maar de collega's juist te overtuigen dat de veranderende aanpak beter werkt, dan wordt de overtuiging van de weerstander verhard en zet hij zijn hakken nog meer in het zand. Het ultieme doel is om de kloof te overbruggen, gemeenschappelijke punten te zoeken en tegenstellingen te vervangen door wederzijds begrip. Het is niet nodig om het met elkaar eens te zijn, zolang er maar moeite wordt gedaan om de ander te begrijpen (Beerten & Waterschoot, 2020).

Aansluitend bij weerstand koppelen we motivatie en empowerment van de leerkrachten (zie 2.3).

2.2.7 Proactief cirkelen en de ontwikkeling

Hieronder maken we een opdeling van wat we aan de hand van de ontwikkelingsleeftijd mogelijk achten bij het proactief cirkelen. We bekijken wat kinderen kunnen op cognitief, motorisch en sociaal-emotioneel vlak. Deze literatuur heeft geen rechtstreeks verband met de onderzoeksvraag. Echter vinden we het wel belangrijk om dit in het rapport op te nemen. Het zorgt voor achtergrondkennis en zorgt dat we de antwoorden van de leerkrachten kunnen kaderen in de context van de ontwikkelingsleeftijd van hun leerlingen.

We willen hierbij nog meegeven dat elk kind op een andere manier en op een ander tempo ontwikkeld. Hieronder gaat het over de algemene ontwikkeling per leeftijd.

2.2.7.1 Kleuter

2.2.7.1.1 **Motorisch vlak**

In het eerste kleuter kunnen ze een grote bal vangen en tegen een bal schoppen (Beck, 2021). Tijdens het proactief cirkelen kan een bal dienen als praatstok, die gegooid of doorgegeven kan worden. Ook kunnen ze in het eerste kleuter eenvoudige puzzels maken, een cirkel natekenen en een pen vasthouden. Door samen een cirkel te tekenen, kunnen de proactieve cirkels op een makkelijke en interactieve uitgelegd worden.

Kleuters van de tweede kleuterklas bewegen graag en hebben veel behoefte aan beweging (Lamberts, 2019a). In een proactieve cirkel kan hierop worden ingespeeld door af en toe een bewegingsmoment toe te voegen, zoals een bewegingslied of een korte opdracht. Kinderen van deze leeftijd beginnen te huppelen en springen, dus dat kan een leuke activiteit zijn tussendoor. Dit is bijvoorbeeld te linken aan een vraag: als ze geantwoord hebben, mogen ze één keer springen. Zo blijven ze betrokken en wordt er tegelijk gewerkt aan hun motorische ontwikkeling.

Kinderen van het tweede kleuter kunnen een schaar stilaan gebruiken. Dit is handig om mee te nemen in de voorbereiding of verwerking van het kringmoment. Zo kunnen kleuters bijvoorbeeld zelf eenvoudige pictogrammen of symbolen knippen die tijdens het cirkelen gebruikt kunnen worden.

Kinderen uit de derde kleuter kunnen figuren knippen of cijfers overschrijven. Dit kan betrokken worden tijdens het proactief cirkelen. Ook zij kunnen prenten of symbolen knippen die tijdens het kringmoment gebruikt worden. Na de proactieve cirkel kunnen ze bijvoorbeeld een cijfer overschrijven als korte verwerking van het kringgesprek.

De derde kleuters kunnen ook al wat langer stilzitten, hierdoor kan de proactieve cirkel iets langer duren dan bij jongere kleuters. Ook zij hebben echter afwisseling tussen rust en beweging nodig.

2.2.7.1.2 **Cognitief vlak**

Kinderen van het eerste kleuter denken vaak nog magisch, wat betekent dat ze het moeilijk vinden om een onderscheid te maken tussen fantasie en realiteit

(www.kijkopontwikkeling.nl). Het gebruiken van verhalen en fantasie kan wel helpen om bepaalde thema's makkelijker bespreekbaar te maken. Ook hebben ze het moeilijk om zich in een ander te verplaatsen, dus tijdens het proactief cirkelen kan hiermee rekening gehouden worden door bepaalde vragen anders te stellen. Het kan bijvoorbeeld een idee zijn om poppen te gebruiken en een vraag te stellen zoals: "Hoe zou jij je voelen als...?"

Daarnaast is het voor kleuters nog moeilijk om een mentale representatie te maken (Craeynest, 2005), waardoor het helpt om met visuele ondersteuning te werken, zoals prenten. Omdat ze vaak gecentreerd denken en dus maar oog hebben voor één aspect tegelijk, is het tijdens het proactief cirkelen belangrijk om te focussen op slechts één thema. Dit voorkomt dat ze overspoeld worden met informatie. Ook is het goed om veel herhaling te voorzien.

Kleuters kunnen regels en afspraken moeilijk onthouden, dus die herhaling is belangrijk om deze goed te memoriseren. Die herhaling kan op een leukere manier gebeuren, bijvoorbeeld door een liedje te zingen bij bepaalde regels. Tijdens het proactief cirkelen kunnen de afspraken ook visueel gemaakt worden.

Kleuters onthouden eenvoudige prentjes gemakkelijker dan complexere prenten, wat belangrijk is om mee te nemen tijdens het cirkelen. Omdat ze het moeilijk hebben met concentratie, moet er rekening mee gehouden worden dat het cirkelmoment niet te lang mag duren.

Ze zijn op taalvlak in staat om korte dingen te zeggen en te verwoorden (Marcoen, 1995), dus tijdens het proactief cirkelen is het goed om korte zaken te vermelden. Het kan ook helpen om hen korte keuzemogelijkheden te geven. Moeilijke woorden begrijpen ze nog niet goed, dus het is belangrijk om eenvoudige woordenschat te gebruiken tijdens het proactief cirkelen. Kleuters kunnen nog niet lezen, maar ze herkennen vaak wel al letters en hun eigen naam. Daarom is het toepassen van prenten, pictogrammen of symbolen een belangrijke factor om mee te nemen in de proactieve cirkel.

Natuurlijk is er een verschil tussen kleuters van het eerste en derde kleuterklas. Naarmate ze ouder worden, ontwikkelen ze zich verder op cognitief vlak. Een eenvoudig voorbeeld hiervan is concentratie: kleuters van de eerste klas hebben het nog moeilijk om zich te concentreren, terwijl derde kleuters hier ook nog uitdagingen in kunnen ervaren, kunnen ze al iets langer geconcentreerd blijven. Naarmate de leeftijd stijgt, zijn tijdens de proactieve cirkel uitdagendere vragen en afbeeldingen te gebruiken.

2.2.7.1.3 Sociaal-emotioneel vlak

Kleuters nemen graag initiatief, willen zelf beslissingen nemen en streven naar zelfstandigheid. Ze zeggen vaak "zelf doen", en het is goed om hen hierin positief te bevestigen. Door in te zetten op succeservaringen, wordt hun eigenwaarde vergroot (Berk, 2004; Feldman, 2005). Tijdens het proactief cirkelen kan het helpen om hen

zelf bepaalde zaken te laten kiezen, bijvoorbeeld in welke richting ze de praatstok doorgeven, en hen dan bevestigen in die keuze.

Kleuters zijn op deze leeftijd vaak nog materialistisch en jaloers. Ze geven hun bezit niet graag af. Het doorgeven van de praatstok kan dus moeilijk zijn. Door hier duidelijke afspraken over te maken, zoals de regel dat we de praatstok doorgeven, wordt dit gedrag gestimuleerd.

Hun zelfconcept is nog oppervlakkig en concreet. Ze kunnen eigenschappen benoemen die observeerbaar zijn, en daar kan tijdens het cirkelen aandacht aan besteed worden. Tegelijk is hun zelfwaardegevoel vaak nog onrealistisch positief, waardoor ze zichzelf kunnen overschatten. Wanneer iets niet lukt dat ze wel proberen, kunnen ze dat als teleurstellend ervaren. Daarom is het belangrijk om in de cirkel een veilige sfeer te creëren waarin fouten maken mag, en afwijzing van kinderen bij het mislopen van iets vermeden blijft.

Kleuters beseffen al dat gehoorzaamheid kan leiden tot beloning en ongehoorzaamheid tot straf (Feldman, 2005). Positieve bekrachtiging binnen de cirkel, zoals complimentkaartjes, kan dan ook een meerwaarde zijn.

Ze spiegelen zich bovendien sterk aan de moderator, dus die persoon heeft een grote voorbeeldfunctie. Het is belangrijk dat gedrag en verwachtingen zeer duidelijk worden gemaakt. De moderator kan bijvoorbeeld voorbeeldgedrag tonen en dat expliciet benoemen, zoals: "Ik geef nu de praatstok door, dus luister ik naar dat kindje."

Omdat kleuters vaak 'waarom'-vragen stellen, is het tijdens het cirkelen mogelijk om eenvoudige uitleg te geven bij afspraken en regels die hun nieuwsgierigheid beantwoorden. Aangezien ze nog impulsief gedrag vertonen, kan het helpen om voldoende structuur en beweging in de kring te brengen, zodat ze beter bij de les blijven.

Kleuters hebben ook nog moeite met inlevingsvermogen (Craeynest, 2005), maar dit kan tijdens een proactieve cirkel gestimuleerd worden door bijvoorbeeld gevoelskaarten te gebruiken. Vriendschappen zijn op deze leeftijd vaak vluchtig en wisselend. Daarom is het belangrijk om in de kring in te zetten op het groepsgevoel en de onderlinge verbondenheid.

Sociale vaardigheden kunnen geoefend worden door kinderen elkaar te laten helpen en samen te laten nadenken. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van open vragen zoals: "Wie weet wat we kunnen doen als er een kindje boos is?" Ze beginnen stilaan te leren wat goed en fout is, maar denken nog in zwart-wit. Daar is het tijdens het cirkelen mogelijk op in te spelen door concrete situaties te bespreken en hen eenvoudige keuzemogelijkheden aan te bieden. Tot slot hebben kleuters al een basiskennis van gevoelens. Dit kan verder gestimuleerd worden door tijdens de proactieve cirkel gevoelskaarten te gebruiken.

Ook op sociaal-emotioneel vlak is er een duidelijk verschil tussen een kleuter van de eerste en de derde kleuterklas. Jongere kleuters hebben vaak meer moeite met inlevingsvermogen, terwijl derde kleuters dit al wat beter kunnen ontwikkelen en toepassen in hun omgang met anderen. Naarmate de leeftijd, kunnen uitdagendere vragen, afbeeldingen enzovoort gebruikt worden tijdens de proactieve cirkel.

2.2.7.2 Eerste graad: eerste en tweede leerjaar

2.2.7.2.1 Motorisch vlak

Vanaf het eerste leerjaar zijn kinderen in staat om als praatstok, in het proactief cirkelen, een kleine bal te vangen en gericht te gooien. Ze kunnen eenvoudige schrijffpatronen overschrijven en eenvoudige tekenopdrachten maken (Lamberts, 2017). Dit kan gebruikt worden om kinderen hun antwoord te laten visualiseren in de cirkel. Zo kan er bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van eenvoudige figuren als voorbeeldantwoorden. Vervolgens kunnen de kinderen één figuur als antwoord kiezen en deze overtekenen.

In het tweede leerjaar kunnen de meeste kinderen eenvoudige figuren knippen, zonder enig voorbeeld. Dit kan gebruikt worden om hen een cirkel te laten knippen of eventueel op een creatieve manier hun antwoord op een vraag te laten visualiseren.

2.2.7.2.2 Cognitief vlak

In de eerste graad zijn kinderen nog steeds geïnteresseerd in fantasie, dit kan nog steeds in het cirkelen toegepast worden. Toch kennen ze al een duidelijk onderscheid tussen fantasie en realiteit (Craeynest, 2005). Hierdoor kunnen ze na de cirkel meteen uit de fantasiewereld stappen.

Daarnaast stijgt hun cognitieve vermogen. Vanaf deze leeftijd kunnen vragen gesteld worden waarbij ze in hun antwoord rekening moeten houden met verschillende aspecten. In het eerste leerjaar moet hier wel nog voorzichtig mee omgegaan worden. Te complexe vragen dienen vermeden te worden.

Kinderen in de eerste graad kunnen informatie al goed onthouden door loutere herhalingen. Ze begrijpen echter de informatie nog niet altijd goed (Craeynest, 2005; Feldman, 2005; Verhulst 1991). Regels en afspraken binnen de proactieve cirkel zullen ze zelf kunnen opzeggen nadat ze meermaals herhaald zijn geweest. Toch moeten we er ook rekening mee houden dat dit niet betekent dat ze alle regels/afspraken ook begrijpen. Doordat ze vooral zaken gaan onthouden door herhaling, zal het nog moeilijk zijn voor de kinderen om te onthouden wat in de vorige cirkel aan bod kwam.

Hun waarneming is nog niet super gedetailleerd (Craeynest, 2005). Het is dus aangeraden om op deze leeftijd eenvoudige prenten te gebruiken.

Doordat de taalvaardigheid enorm stijgt kunnen ze al een uitgebreider antwoord geven op de vragen. Ze zullen nog simpele woorden gebruiken en verduidelijking vragen bij zaken die ze niet begrijpen (Craeynest, 2005; Feldman, 2005). Het cirkelen zal hierdoor mogelijk langer duren.

Tot slot kunnen ze al letters herkennen en samenvoegen tot woorden. De naamgeving en klanken van de letters kunnen ze lezen (Verhulst, 1991). Dit is wel nog beperkt. Het lezen van letters kan eventueel gebruikt worden tijdens het cirkelen. Zaken laten voorlezen door de kinderen dient nog vermeden te worden.

2.2.7.2.3 Sociaal-emotioneel vlak

Kinderen ontdekken tijdens de lagere schoolleeftijd dat ze kunnen leren en ergens goed in zijn. Door vaardigheden te stimuleren en zelfvertrouwen op te bouwen krijgen de kinderen een gevoel van bekwaamheid (Craeynest, 2005; Feldman, 2005). Het werken met succeskaarten en/of een complimentenrondje kan zeer waardevol zijn binnen een proactieve cirkel vanaf het eerste leerjaar.

Hun zelfconcept wordt nauwkeuriger en er kunnen al meer verdiepende vragen worden gesteld over niet-waarneembare eigenschappen (Cooley, 1922). Simpele vragen hierover kunnen al gesteld worden (vb. 'Wie is er soms koppig?' 'Wanneer heb jij eens iets liefs gedaan voor een klasgenoot?'), complexe vragen dienen nog vermeden te worden (vb. 'Welke eigenschap heeft je rechterbuur?' 'Welke eigenschap waardeer jij het meest van een persoon?').

Kinderen gaan zich in het lager steeds meer gaan vergelijken. Het is belangrijk om in het cirkelen negatieve vergelijkingen te voorkomen. Inzetten op hun eigen competenties kan hierbij helpen. Dit geldt tevens in de tweede en derde graad.

Rolmodellen spelen vanaf deze leeftijd een belangrijke rol (Craeynest, 2005). Kinderen spiegelen zich aan leerkrachten en andere belangrijke personen. De houding van de leerkracht, zowel in het eerste, tweede en derde graad, zal meebepalend zijn voor hoe de kinderen zich zullen gedragen binnen het proactief cirkelen. Het zal dus belangrijk zijn dat leerkrachten zich bewust zijn van hun houding en een goed voorbeeld geven.

Het cirkelen kan vanaf deze leeftijd al wat langer duren. De kinderen zijn minder impulsief en kunnen hun gevoelens meer onder controle houden. Dit betekent ook dat ze gemakkelijker over hun gevoelens kunnen praten in de cirkel. Het is belangrijk om de kinderen een stem te geven bij gebeurtenissen.

In de eerste graad beginnen kinderen ook zelf onder elkaar regels te maken. Het zou best kunnen dat een kind met een voorstel komt voor een regel/afspraken binnen het cirkelen. Het is belangrijk om hiernaar te luisteren en als dit kan eventueel toe te passen. Zo worden de cirkelmomenten echt iets van de groep.

Vriendschappen krijgen vanaf deze leeftijd een diepere betekenis, gebaseerd op vertrouwen (Feldman, 2005). Een thema rond vriendschap kan vanaf nu zeker aan bod komen. Belangrijk hierbij is om te weten dat vriendschapsrelaties tussen een jongen en een meisje vaak gearomatiseerd wordt.

2.2.7.3 Tweede graad: derde en vierde leerjaar

2.2.7.3.1 Motorisch vlak

Vanaf de leeftijd van acht jaar begint de spiermassa toe te nemen waardoor kinderen in staat zijn om hogere inspanningen te doen. Ze beheersen beter hun eigen lichaam. Daarbij recupereren ze ook sneller (Lamberts, 2017). Het gebruik maken van een

energizer kan op deze leeftijd zeer goed van pas komen. Ook hebben ze vanaf nu een sterker concentratievermogen waardoor de cirkelmomenten langer kunnen duren en er diepgaandere gesprekken gevoerd kunnen worden.

Ze kunnen vanaf deze leeftijd schrijven zonder schrijfpatronen, nauwkeuriger werken en werken met fijn/klein materiaal. Dit alles zorgt ervoor dat ze antwoorden op vragen kunnen noteren, emoties kunnen opschrijven, afspraken kunnen noteren...

2.2.7.3.2 Cognitief vlak

Vanaf het derde leerjaar verdwijnt de interesse in pure fantasie. Wat hen bezighoudt zijn zaken die 'zouden kunnen gebeuren'. Ze zijn geïnteresseerd in verhalen die tussen de grens van fantasie en werkelijkheid liggen (Craeynest, 2005). Hier kan rekening gehouden mee worden in de vraagstelling. Zo kunnen er 'Wat als...?' vragen gesteld worden (vb. 'Wat als je op reis zou mogen gaan naar een land naar keuze? Naar waar zou je dan willen gaan?').

Hun cognitieve vermogen en taalvaardigheid stijgt nog steeds, in de tweede graad zullen ze complexere vragen kunnen beantwoorden. Hun antwoorden zullen nog uitgebreider worden waarbij ze rekening kunnen houden met verschillende aspecten. Ze kunnen gebruik maken van complexere woordenschat. Het is goed om in de cirkel steeds na te gaan of alle kinderen begrijpen wat er gezegd wordt. Het is belangrijk om ruimte te geven aan elk kind om te antwoorden.

Kinderen in de tweede graad kunnen informatie al goed onthouden. Herhalingen helpen hierbij. Ze krijgen meer begrip van de informatie die ze opslaan (Craeynest, 2005; Feldman, 2005; Verhulst 1991). Regels en afspraken binnen de proactieve cirkel zullen ze na een tijd kennen en begrijpen. Er kan vanaf nu ook voorzichtig teruggeblikt worden op een vorige cirkel.

Hun waarneming wordt gedetailleerder, waardoor vanaf nu complexere prenten gebruikt kunnen worden (Craeynest, 2005).

De meeste kinderen kunnen vanaf het derde leerjaar zich gericht concentreren op het lezen en luidop voorlezen. Sommige hebben het nog moeilijk met het begrijpen van wat ze lezen (Verhulst, 1991). Vragen of regels/afspraken luidop laten voorlezen door een kind kan. Er moet echter wel steeds nagegaan worden of de kinderen die iets lezen zelf begrijpen wat ze gelezen hebben.

2.2.7.3.3 Sociaal-emotioneel vlak

Het zelfconcept van kinderen in de tweede graad is nauwkeuriger dan van kinderen in de eerste graad. Complexere en verdiepende vragen over niet-waarneembare eigenschappen kunnen gesteld worden (Cooley, 1922). Zo kunnen er al vragen gesteld worden als: 'Welke drie eigenschappen zou je jezelf toeschrijven?'. In de tweede graad is het goed om hier nog voorbeeldantwoorden bij te geven (dit kan al in woorden, aangezien ze reeds kunnen lezen).

In de tweede graad en derde graad kunnen kinderen hun gevoelens goed onder controle houden en stellen ze minder impulsief gedrag. Over gevoelens praten wordt gemakkelijk, omdat ze meer gevoelens kennen. Ook praten kinderen vaak graag over

zaken die ze meemaken (Craeynest, 2005). Dit alles in de cirkel een plaats geven, kan een meerwaarde zijn en zorgt ervoor dat kinderen zich gehoord voelen.

In de tweede graad gaan kinderen regels en afspraken maken in hun vriendengroep (Feldman, 2005). Net als in de eerste graad kan het zijn dat een kind met een voorstel komt voor een regel/afpraak binnen het cirkelen. De kinderen kunnen al nadenken over de regels en afspraken binnen de klas en voorstellen geven. Hierop inzetten kan een meerwaarde zijn binnen de proactieve cirkel.

2.2.7.4 Derde graad: vijfde en zesde leerjaar

2.2.7.4.1 Motorisch vlak

Vanaf het vijfde leerjaar kunnen kinderen vlot noteren en gericht zaken opschrijven. Op motorisch vlak zijn ze in staat om een cirkel zelf te modereren (Lamberts, 2019b).

2.2.7.4.2 Cognitief vlak

In verband met de verhalen tussen fantasie en realiteit blijft de interesse hetzelfde als in de tweede graad (zie hierboven). Hierop inzetten tijdens het cirkelen kan nog steeds.

Hun cognitief vermogen en taalvaardigheid is reeds goed ontwikkeld (Craeynest, 2005; Feldman, 2005). Men kan gebruik maken van complexere vraagstelling en men kan complexere en langere antwoorden verwachten van de kinderen. Hierdoor zal het cirkelen mogelijks langer kunnen duren. Het is belangrijk om hier ruimte voor te maken. Kinderen in de derde graad begrijpen veel en verduidelijking is niet steeds nodig.

Daarnaast kunnen ze bepaalde informatie goed onthouden en begrijpen, ook als het maar eenmaal aanbod komt (Craeynest, 2005; Feldman, 2005; Verhulst 1991). Regels en afspraken binnen de proactieve cirkel zullen ze snel opnemen en er kan verwacht worden dat ze deze vanaf de eerste cirkel kunnen toepassen. Informatie uit de vorige cirkel zullen de meeste kinderen kunnen onthouden.

Lezen wordt vanaf deze leeftijd gebruikt om informatie te verwerken en te leren. De meeste kinderen kunnen vlot luidop voorlezen en begrijpen ook wat ze lezen (Verhulst, 1991). Kinderen kunnen tijdens de cirkelmomenten zelf vragen, regels, afspraken, ... voorlezen.

Vanaf de leeftijd van 10 jaar krijgen kinderen een grote interesse voor verzamelingen (Craeynest, 2005; Feldman, 2005). Dit kan mogelijks geïntegreerd worden binnen het proactief cirkelen.

2.2.7.4.3 Sociaal-emotioneel vlak

Het zelfconcept van kinderen in de derde graad is nauwkeurig en divers. Ze kunnen op veel verschillende vlakken naar zichzelf kijken (lichamelijk, gedragsmatig, emotioneel...) (Cooley, 1922). Ook hier kunnen weer complexere en verdiepende vragen over niet-waarneembare eigenschappen gesteld worden. Verschillende voorbeeldantwoorden dienen niet meer gegeven te worden.

Vanaf de derde graad kunnen de kinderen zelf regels en afspraken bedenken (Craeynest, 2005; Feldman, 2005). De kinderen kunnen vanaf nu inspraak krijgen in het opstellen van de regels en afspraken in het proactief cirkelen.

2.2.8 Proactief cirkelen en kinderen met extra zorgnoden

Basisschool 't Veld kent een verhoogde concentratie leerlingen met zorgnoden. De opdrachtgever geeft aan dat zorg in het bijzonder gericht is op kinderen met een autismespectrumstoornis (ASS). Hieronder wordt er ingegaan op wat het autismespectrumstoornis inhoudt en welke begeleiding er relevant is bij deze doelgroep.

2.2.8.1 Autismespectrumstoornis

Autismespectrumstoornis is een neurologische ontwikkelingsstoornis die wordt gekenmerkt door duidelijk verminderde sociale interacties en verbale en non-verbale communicatie, beperkte interesses en repetitief gedrag (dictionary.apa.org).

2.2.8.1.1 Kenmerken

Er zijn twee hoofdkenmerken bij ASS: sociale communicatie en repetitief gedrag. De sociale communicatie omvat zowel sociale interactie en communicatie. Het repetitieve gedrag uit zich in stereotiepe gedragingen en sterk gefixeerde interesses. Taalmoeilijkheden wordt beschouwd als een afzonderlijk kenmerk (Van de Voorde, 2016).

Er moet sprake zijn van aanhoudende tekorten in sociale communicatie en sociale interactie, die zich voordoen in verschillende contexten. Deze tekorten worden beoordeeld aan de hand van drie criteria.

Criteria 1: tekorten in sociaal-emotionele wederkerigheid

Ten eerste moet er sprake zijn van tekorten in sociaal-emotionele wederkerigheid in het non-verbale communicatieve gedrag dat gebruikt wordt voor sociale interactie. Dit uit zich in moeilijkheden bij het ontwikkelen, onderhouden en begrijpen van sociale relaties. Bijvoorbeeld, dit kan zich vertalen in een afwijkende manier van sociaal contact, variërende van moeite met initiëren en beantwoorden van sociale interacties tot het onvermogen om interactie te starten of erop in te gaan (Van de Voorde, 2016).

Criteria 2: tekorten in het non-verbale communicatieve gedrag

Voorbeelden hiervan zijn moeite met het begrijpen en gebruiken van gebaren, het ontbreken van gezichtsuitdrukkingen en andere vormen van non-verbale communicatie (Van de Voorde, 2016).

Criteria 3: moeilijkheden bij het ontwikkelen, onderhouden en begrijpen van sociale relaties

Dit omvat problemen met het inschatten van sociale situaties, het afstemmen van het eigen gedrag op de sociale context en het tonen van belangstelling voor leeftijdsgenoten.

Daarnaast moet er sprake zijn van een beperkte, repetitieve gedragspatronen, interesses of activiteiten. Hiervoor gelden 4 criteria (Van de Voorde, 2016).

1. Stereotype en repetitieve (voortdurend herhalend) motorische bewegingen of een stereotiep gebruik van voorwerpen of spraak. Voorbeelden hiervan zijn het gebruik van een monotone stem of extreem arme of rijke woordenschat.
2. Het hardnekkig vasthouden aan hetzelfde gedrag, of een rigide voorkeur voor routines van verbaal of non-verbaal gedrag. Dit kan zich uiten in weerstand tegen kleine veranderingen of nieuwe situaties, die onrust, paniek of woedeaanvallen kunnen veroorzaken. Bij een proactieve cirkel is het noodzakelijk dat er steeds naar dezelfde routine wordt teruggegrepen. Voor een leerling kan de overgang van leerjaar en een nieuwe leerkracht moeilijk zijn. Als daarbij de uitvoering van een proactieve cirkel veel verschilt met de vorige leerkracht, kan dit zorgen voor weerstand, paniek of woedeaanvallen. Continuïteit garanderen zal dus een aandachtspunt zijn. Het is belangrijk dat de afspraken steeds hetzelfde zijn en duidelijk zijn voor iedereen. Voor een leerling kan het bijvoorbeeld moeilijk zijn als, na verloop van tijd, aan het begin van de cirkel de afspraken niet meer overlopen worden, omdat de leerkracht denkt/weet dat de afspraken duidelijk zijn voor iedereen. Om hier een compromis in te vinden, is het mogelijk voor deze leerlingen een afsprakenblad te maken waarnaar ze kunnen teruggrijpen, zonder dat dit dus klassikaal moet besproken worden.
3. Een zeer beperkte en intense interesse, vaak gefocust op één onderwerp of voorwerp, waar iemand zich sterk aan hecht of voortdurend mee bezig is.
4. Er kan sprake zijn van zowel hyper- als hyporeactiviteit op zintuigelijk prikkels. Hyperactiviteit kan zich uiten in een overgevoeligheid op bijvoorbeeld harde geluiden of een fascinatie voor sterk visuele omgevingen. Hypoactiviteit zou kunnen manifesteren in een ongevoeligheid aan pijn of het opzoeken van veel lichamelijk contact. Hier wordt gezocht naar prikkels omdat er te weinig activiteit is (Van de Voorde, 2016).

Het is belangrijk om dit onderscheid binnen de proactieve cirkel duidelijk te maken, zodat er gericht kan worden afgestemd op de behoeften van het kind. Op die manier kunnen passende hulpmiddelen worden ingezet, zoals een time-out ruimte (autismevlaanderen.be).

Er worden verschillende copingmechanismen ingezet voor om te gaan met hyper- en hypoactiviteit, zoals vermijding, afsluiting, woede en stimming. Stimming is een vorm van zelfregulerend gedrag die helpt om zichzelf tot rust te brengen. Voorbeelden hiervan zijn prutsen aan een elastiek of handgeklap. Dit gedrag wordt vaak gezien bij kinderen die ondergevoelig zijn en daardoor juist behoefte hebben aan extra tactiele prikkels om tot rust te komen (www.autism.org.uk).

Er zijn nog drie aanvullende criteria. Ten eerste moeten de symptomen aanwezig zijn in de vroege ontwikkelingsperiode. Het kan wel zijn dat door aangeleerde strategieën symptomen pas op latere leeftijd duidelijk zichtbaar worden. Ten tweede moeten deze

symptomen zorgen voor een emotionele belasting of beperkingen in het sociale, beroepsmatige of andere functioneren. Ten slotte mogen de gedragsstoornissen niet verklaard kunnen worden door een verstandelijke beperking of een ontwikkelingsachterstand (Van de Voorde, 2016).

ASS gaat vaak samen met andere uitdagingen. Bij ongeveer 70% van de kinderen met ASS is er sprake van minstens één comorbide problematiek. Dit betekent dat er minstens twee stoornissen naast elkaar voorkomen. Frequent voorkomende comorbiditeiten zijn (UZA): taalstoornis, Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), Developmental Coordination Disorder (DCD), Obsessive Compulsive Disorder (OCD) depressie, en angststoornissen.

2.2.8.1.2 Begeleiding

De begeleiding voor ASS dient steeds op maat te zijn van het kind. Elk kind is uniek. Ook de kinderen met ASS hebben hun eigen specifieke zorgnoden. Belangrijk is dat dit met respect voor de eigenheid van het kind gebeurt, alsook gericht op de omgeving. Er moet bovendien ook oog zijn voor mogelijkheden en sterktes. Het in kaart brengen van de zaken die goed verlopen, is even belangrijk als de noden van het kind (Van de Voorde, 2016).

Begeleiding bij ASS gaat om de optimalisatie van het functioneren. Hiernaast moet er ook aandacht besteed worden aan de begeleiding van de secundaire kenmerken. Sensorische gevoeligheid, problemen op het vlak van motoriek, minder sterk ontwikkelde sociale vaardigheden en executieve functies zijn voorbeelden van secundaire kenmerken (Verheij et al, 2007). Executieve functies zijn de cognitieve processen die men nodig heeft om gedrag doelgericht te sturen (prodiagnostiek.be). Het omvat onder andere timemanagement, flexibiliteit, planning en organisatie. Binnen de proactieve cirkel kan hier concreet worden op ingezet. Bij sensorische gevoeligheid kan een prikkelarme of prikkelgerichte ruimte worden gecreëerd. Bijvoorbeeld een rustige hoek met zachte materialen voor kinderen die snel overprikkeld raken, of een plek met sensorisch materiaal zoals een kneedballetje voor kinderen die juist behoefte hebben aan extra prikkels.

Bij motorische problemen kunnen bewegingsoefeningen worden geïntegreerd in de pauzes of tijdens energizers om de motorische ontwikkeling te ondersteunen. Dit gebeurt het best op een laagdrempelige en haalbare manier, zodat het veiligheidsgevoel van het kind gewaarborgd blijft.

Ook op het vlak van sociale vaardigheden kan de proactieve cirkel ondersteuning bieden. Door gestructureerde sociale interacties aan te bieden, maar ook door meer informele momenten, zoals energizers, bewust te benutten. Deze informele situaties zijn vaak uitdagender voor kinderen met ASS, omdat er minder voorspelbaarheid is, wat goede oefenkansen vormt (Roeyers, 2009).

Het is belangrijk om rekening te houden dat kinderen met ASS vaak moeite hebben om wat ze leren in de ene context ook toe te passen in een andere. Daarom kunnen deze informele momenten een brug vormen en dus extra krachtig zijn (Vermeulen, 2009).

Op school- en klasniveau kunnen verschillende interventies worden ingezet om kinderen met ASS optimaal te ondersteunen.

Om te beginnen is er psycho-educatie. Dit betekent leren wat het inhoudt, waarom het gebeurt en hoe ermee om te gaan. Op basis van deze kennis en bewustwording kan de leerkracht met de nodige begrenzing bepaald gedrag (deels) toestaan, waardoor het kind erkenning ervaart en de leeromgeving veiliger wordt (Verheij et al, 2007).

Met ons draaiboek willen we leerkrachten vooral praktisch ondersteunen door hen tips aan te reiken om proactief te cirkelen met kinderen met extra zorgnoden, waaronder ASS. Daarbij willen we hen ook bewust maken van de uniciteit van elk kind, zodat ze beter kunnen inspelen op de individuele behoeften. Dit principe kan ook worden toegepast bij het cirkelen: zo zou een leerling de kring tijdelijk mogen verlaten bij overprikkeling, mits hij/zij dat eerst met een afgesproken gebaar aangeeft en wacht op bevestiging van de leerkracht.

Verder dient er gestreefd te worden naar het aanleren van sociale vaardigheden, zoals het herkennen en uiten van emoties, communiceren en conflicthantering. De leerkracht kan het kind met ASS in de klas stimuleren tot sociale interactie. In kleine groepen werken kan hieraan bijdragen. Het regelmatig inoefenen van de proactieve cirkel zorgt ervoor dat dit proces een tweede natuur wordt voor de leerlingen. Wanneer er een conflict zich voordoet, kunnen alle leerlingen, inclusief degene met ASS, teruggrijpen naar deze vertrouwde routine. Zo zou er aan de slag kunnen worden gegaan om te werken rond conflicthantering (Roeyers, 2009).

Daarnaast kunnen leerkrachten met een aantal relatief eenvoudige aanpassingen de begeleiding van leerlingen met ASS verbeteren. De leerkracht kan ondersteuning bieden bij het plannen en organiseren. Een regelmaat in de dag- en tijdsindeling is van belang. Zo wordt er voorspelbaarheid gecreëerd, wat leidt tot meer duidelijkheid, controle en veiligheid voor het kind (Verheij et al, 2007). Precies dat principe ligt ten grondslag aan de proactieve cirkel. Omdat bepaalde thema's enkel bespreekbaar kunnen worden gemaakt in een veilige sfeer. Dit is in feite voor elke leerling van belang, omdat iedereen baat heeft aan structuur en voorspelbaarheid. Dit kan door vaste cirkelmomenten in te plannen, de kinderen op voorhand herinneren dat het cirkelmoment die dag zal plaatsvinden, in het begin te melden wat er allemaal zal gebeuren en in welke volgorde, en door duidelijke afspraken te maken.

Verder is visualisatie van belang. In de proactieve cirkel kan er gewerkt worden met een stappenplan en afsprakenblad. Voor de timing aan te geven kan een time timer ingezet worden. Ook pictogrammen zijn erg werkbaar. (Verheij et al, 2007)

Instructies en uitleg die gegeven worden tijdens de cirkel moeten concreet en expliciet zijn. Een eerste tip is om duidelijk te maken dat de communicatie naar het kind gericht is. Het kind aanspreken bij de naam kan noodzakelijk zijn, omdat ze zich niet altijd aangesproken voelen. Instructies mogen gegeven worden in de gebiedende wijs. Het is beter om opdrachten één voor één te geven. Verder is voor een kind met ASS gemakkelijker te vatten om te zeggen wat er verwacht wordt (en niet wat er niet

verwacht wordt). Daarnaast is chronologie belangrijk. Geef instructies in de proactieve cirkel steeds op deze manier (Roeyers, 2009).

2.3 Motivatie/empowerment bij leerkrachten

Doorheen deze periode willen we de leerkrachten motiveren en empoweren om het proactief cirkelen actief in te zetten. Hieronder geven we een overzicht van wat motivatie en empowerment inhoudt en hoe we dit kunnen linken aan de leerkrachten op de basisschool.

2.3.1 Zelfdeterminatietheorie door Edward Deci & Richard Ryan

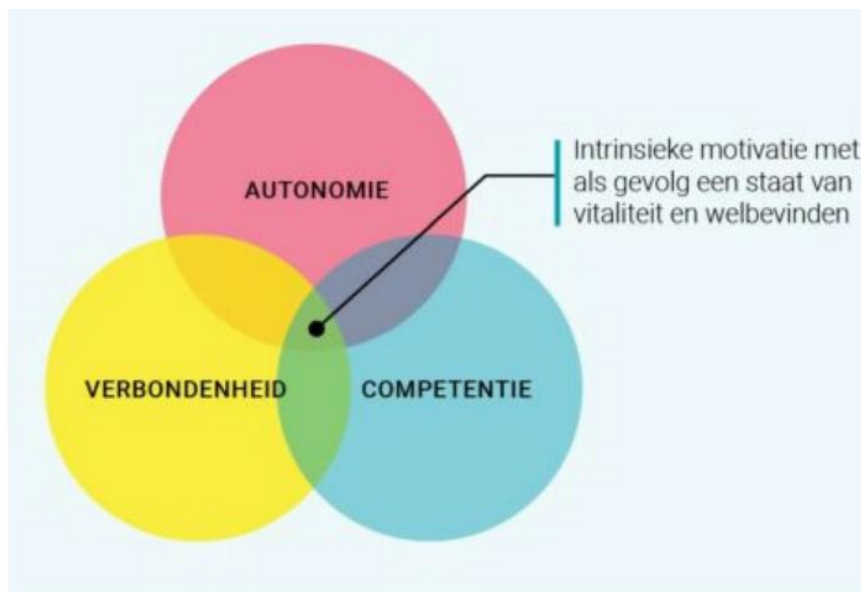
Deze theorie werd in de jaren 80 ontwikkeld door Deci en Ryan. Men gaat ervan uit dat we drie psychologische behoeftes hebben die bijdragen aan ons psychologisch welbevinden: autonomie, verbondenheid en competentie (ABC) (Deci & Ryan, 1985).

Hoe meer voldaan wordt aan deze behoeftes, hoe beter mensen zich voelen in hun vel, energie hebben, veerkrachtig zijn en openstaan voor nieuwe ervaringen.

Deze behoeftes zijn de basis van deze theorie. Men gaat ervan uit dat deze universeel zijn en dus per individu een grote rol spelen, onafhankelijk van hun cultuur en leeftijd.

Naast een behoeftetheorie is het eveneens een motivatietheorie. Als er wordt voldaan aan deze behoeftes gaat men ervan uit dat dit tot intrinsieke motivatie kan leiden. Dit heeft dan weer een impact op het welbevinden en vitaliteit van het individu.

Figuur 2: zelfdeterminatietheorie

Noot. Overgenomen uit "Toward an Organismic Integration Theory" door E. Deci & M. Ryan, In Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior, 1985, Boston: Springer.

Autonomie verwijst naar het ervaren van psychologische vrijheid en de mogelijkheid om keuzes te maken bij het uitvoeren van een activiteit.

Autonomiebevorderend werken betekent dat individuen inspraak krijgen in hun traject: ze bepalen bijvoorbeeld zelf wie hen ondersteunt, hoe vaak er overleg plaatsvindt of welke doelen centraal staan.

In ons project kunnen we hierop inzetten door medewerkers actief te betrekken bij het proces en hen de ruimte te geven om het draaiboek op hun eigen manier toe te passen. Leerkrachten zullen bovendien betrokken worden bij het uitwerken van het draaiboek, onder andere via onze enquête en interviews. Daarnaast heeft de school de vrijheid om het doel van het project te bepalen, evenals de frequentie van overlegmomenten met ons, ...

Verbondenheid verwijst naar het verlangen om betekenisvolle relaties met anderen aan te gaan en zich geliefd, geaccepteerd en gewaardeerd te voelen.

Deze behoefte is te ondersteunen door voldoende ruimte te creëren voor het opbouwen van een relatie. Authentiek contact is hierbij essentieel. Dit kan door af en toe iets persoonlijks te delen en oprechte betrokkenheid te tonen. Daarnaast speelt ook de fysieke en sociale omgeving een rol. Een warme, uitnodigende sfeer draagt bij aan een gevoel van verbondenheid.

In het kader van proactief cirkelen is verbondenheid essentieel. Wanneer de leerkrachten en andere medewerkers zich gehoord, gewaardeerd en betrokken voelen bij het project stijgt de kans dat ze zich daarvoor engageren. We willen dit bevorderen door interesse te tonen in de schoolcontext en het thema, erkenning te geven voor de uitdagingen van het implementeren in de werking en inspraak te voorzien in de concrete uitwerking van proactief cirkelen.

Competentie verwijst naar het gevoel dat men in staat is om een bepaalde activiteit met succes uit te voeren.

Deze behoefte kan ondersteund worden door doelstellingen af te stemmen op de mogelijkheden van het individu. Op die manier worden faalervaringen vermeden en vergroot de kans op succes. Het is belangrijk om hierbij rekening te houden met factoren zoals leeftijd, intellectuele capaciteiten en eventuele lichamelijke beperkingen. Regelmatig aftoetsen of het traject nog haalbaar is, aandacht geven aan iemands krachten en talenten versterkt het gevoel van competentie.

In het kader van proactief cirkelen stemmen we de aanpak af op de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de kinderen, zodat de methode haalbaar blijft binnen hun mogelijkheden. Door te vertrekken vanuit hun ontwikkelingsfase vergroten we de kans op succeservaringen. Ook stemmen we het draaiboek af op de mogelijkheden van de leerkrachten, zodat zij zich enerzijds competent voelen om het uit te voeren en anderzijds succeservaringen kunnen opdoen. Het draaiboek wordt dus op een laagdrempelige manier vormgegeven, zodat leerkrachten er makkelijk mee aan de slag kunnen.

2.3.2 Motivatiecirkel

De motivatiecirkel biedt een praktisch kader om leerkrachten te begeleiden op een manier die aansluit bij hun ondersteuningsbehoeften. Afhankelijk van de situatie wordt bewogen tussen een participerende stijl (laag-directief) en een verhelderende

stijl (hoog-directief). Deze flexibiliteit helpt om afgestemd en doelgericht ondersteuning te bieden (Deci & Ryan, 1985).

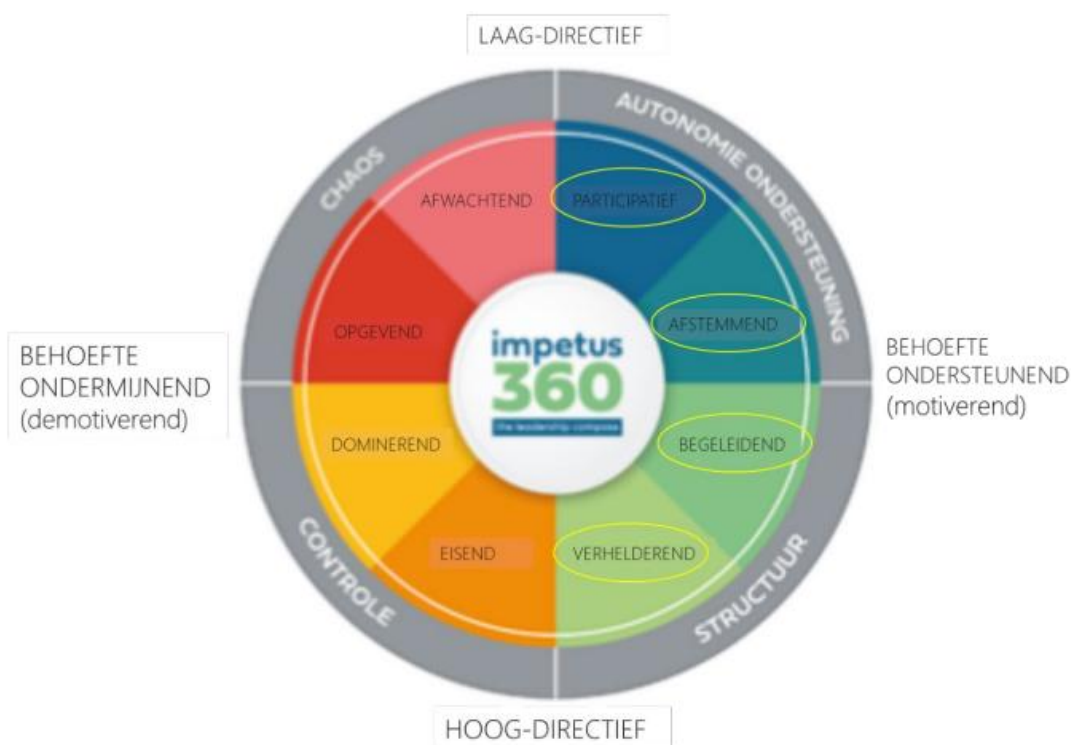
Autonomie-ondersteunende aanpak

In een participerende houding vertrekt men vanuit het perspectief van de leerkracht. Er is oprechte interesse, aansluiting bij hun ervaring en noden, en stimulering van zelfreflectie en eigenaarschap. De communicatie is verbindend en motiverend.

Structurerende aanpak

Bij een meer verhelderende houding is er helderheid en voorspelbaarheid. Wat gedaan wordt en waarom wordt verduidelijkt, zodat voor de leerkracht duidelijk is wat hij/zij kan verwachten. Dit creëert een gevoel van veiligheid en richting.

Figuur 3: leiderschapskompas

Noot. Overgenomen uit "Toward an Organismic Integration Theory" door E. Deci & M. Ryan, In *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*, 1985, Boston: Springer.

Bij het proactief cirkelen houden we rekening met de motivatiecirkel. We maken een draaiboek dat een duidelijke structuur heeft, maar dat tegelijk is afgestemd op de behoeften en beleving van de leerkrachten. Daarbij nemen we voldoende tijd om hun perspectief te bestuderen en mee te nemen in onze aanpak.

2.3.3 Soorten motivatie

Figuur 4: soorten motivatie

Noot. Vlaams instituut gezond leven, 2020 (naar aanpassing van Ryan & Deci, 2000)

Motivatie bestaat op een continuüm van amotivatie tot intrinsieke motivatie (Deci & Ryan, 1985).

Amotivatie betekent dat iemand helemaal geen motivatie heeft. De persoon ziet het nut niet in van een bepaalde activiteit of wil er niet aan beginnen. Dit kan leiden tot onzekerheid, faalangst, weerstand en apathie.

Tussen amotivatie en intrinsieke motivatie zit extrinsieke motivatie. Dit houdt in dat iemand een activiteit uitvoert om een extern doel te bereiken, zoals een beloning of om iets te vermijden (bijvoorbeeld werken om geld te verdienen). Er zijn twee soorten extrinsieke motivatie:

- Gecontroleerde motivatie: Dit is wanneer iemand iets doet omdat hij of zij zich verplicht voelt. De persoon voelt externe druk. Het gevoel is meer 'moeten' dan 'willen'.
- Geïnternaliseerde motivatie (kant van autonome motivatie): Dit betekent dat iemand de waarde van de activiteit heeft ingezien, bijvoorbeeld omdat het iets goeds is voor de gezondheid. In dit geval doet de persoon het gedrag niet alleen omdat het moet, maar omdat het past bij de eigen waarden.

Extrinsieke motivatie kan na verloop van tijd geïnternaliseerde motivatie worden. Op dat moment treedt er een attitude- of mentaliteitsverandering op.

Hoe sterker het ABC van de zelfdeterminatietheorie ondersteund wordt, hoe meer motivatie verschuift richting internalisatie en intrinsieke motivatie.

Intrinsieke motivatie is het tegenovergestelde. Dit betekent dat iemand iets doet omdat hij of zij het leuk vindt of er echt interesse in heeft. Men kan hierbij een staat van 'flow' ervaren, waarbij men een piek bereikt in energie en opwindning en een verlies van tijds- en plaats besef. De effecten van intrinsieke motivatie zijn dat men diepgaander leert, de activiteiten of bepaald gedrag langer volhoudt en het verhoogt de creativiteit. Om tot intrinsieke motivatie te kunnen komen moet aan alle behoeften van de zelfdeterminatietheorie voldaan zijn.

Daarom willen we graag nagaan welke vorm van motivatie de leerkrachten op dit moment ervaren. Is hun betrokkenheid vooral ingegeven door een gevoel van 'moeten', of eerder door een oprechte 'goesting' om ermee aan de slag te gaan? Deze inschatting helpt ons om beter af te stemmen op hun noden en om te ontdekken wat er nog nodig is om tot intrinsieke motivatie te komen. Zo vergroten we de kans dat leerkrachten niet alleen gemotiveerd starten, maar het proactief cirkelen ook op lange termijn blijven toepassen.

3 Onderzoeksontwerp en verloop

In ons praktijkonderzoek gaan we zowel kwantitatief als kwalitatief aan de slag.

3.1 Onderzoeksontwerp

3.1.1 Kwantitatief onderzoek

We bevragen de volledige populatie, namelijk alle leerkrachten van basisschool 't Veld van het eerste kleuter tot en met het zesde leerjaar. De omvang hiervan is tien leerkrachten.

Om de leerkrachten van het eerste kleuter tot en met het zesde leerjaar te bevragen, kiezen we voor een online-enquête. Zo kunnen we een representatief beeld krijgen van hun kennis, vaardigheden, motivatie, de bestaande werking en zorgnoden rond proactief cirkelen. Dit komt overeen met onze hoofd- en deelonderzoeksvragen. De dataverzameling aan de hand van enquêtes is tijdsefficiënt en voordelig qua kostprijs. De leerkrachten worden snel en tegelijk bereikt. De kostprijs is bovendien volledig gratis. Er zijn ook geen verplaatsingskosten verbonden aan online-enquêtes. De enquête (zie bijlage 2) neemt maximaal vijftien minuten in beslag.

Tijdens een pauze zullen we langsgaan in de lerarenkamer om te benadrukken dat hun feedback waardevol is. We geven ook mee dat een zo volledig mogelijke en eerlijke feedback essentieel is. Hun respons zorgt er immers voor dat we ons draaiboek kunnen afstemmen op hun noden.

In de enquête hebben we de antwoordmogelijkheden bewust gerangschikt waarbij de sociaal wenselijke antwoorden niet automatisch bovenaan staan.

Wat betreft de controle op de volledigheid opteren we voor zoveel mogelijk verplichte vragen. De vragen in de vorm van een stelling werden gescoord op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 helemaal niet akkoord betekent en 10 helemaal akkoord. We streven ernaar dat er geen worden overgeslagen.

Er worden wel bijvragen gesteld waar er dan wel de mogelijkheid is om deze over te slaan. Als onderzoekers gaan we uit van goede intenties en betrokkenheid van het personeel van basisschool 't Veld.

De verwerking van de enquête zal deels gebeuren in een statistische analyse, maar ook in een verklarende analyse. Voor de bespreking van de onderzoeksresultaten zal er worden gekozen om een vergelijking te maken tussen de leerkrachten van het kleuteronderwijs en van het lager onderwijs. Deze zal enkel van toepassing zijn op onze doelgroep, namelijk het team van basisschool 't Veld.

3.1.2 Kwalitatief onderzoek

3.1.2.1 Interviews internen.

Voor het verdiepend onderzoek zullen we interviews afnemen bij leerkrachten die in de enquête aangeven open te staan voor een gesprek en hun contactgegevens

achterlaten. We zullen een selectie maken op basis van hun respons, waarbij we kijken naar opvallendheden en onduidelijkheden.

3.1.2.2 Interviews externen

Met het oog op een aanvullend en verruimend perspectief voor onze bachelorproef, maken we de keuze om personeel van andere scholen te interviewen. De steekproef voor de interviews van de schoolbezoeken zijn drie Vlaamse basisscholen waar wij zullen langs gaan. Dit is een doelgerichte steekproef. We zullen een selectie maken van mogelijke basisscholen, om dan te beslissen met welke we contact zouden opnemen. Dit doen we op basis van hoe uitgebreid de zorgvisie wordt omschreven op de site. Deze bezoeken dienen als inspiratiebron en zijn voorbeelden van good practices. Ons doel is om te achterhalen hoe proactief cirkelen daar wordt vormgegeven en welke bruikbare elementen we kunnen integreren in ons eigen project.

Voor het interview zullen we gebruik maken van een semigestructureerd interview (zie bijlage 3). Om tot de beste resultaten te komen, voorzien we de ruimte voor de geïnterviewden voor eigen inbreng. Hier is geen sprake van standaardisering, omdat het gaat om de subjectieve ervaringen van de leerkrachten. Deze methode wordt als de meest geschikte beschouwd, aangezien diepgang in het onderwerp beter kan worden bereikt. Tijdens de interviews zullen opnames gemaakt worden om aandachtig te kunnen luisteren en de nodige aanvullende vragen te stellen.

Na de interviews voeren we een inhoudsanalyse uit. Alle relevante gegevens zullen we uittypen om nadien de nodige data-analyse te kunnen doen. Van die verschillende onderdelen zullen we dan een samenhangend geheel maken die beantwoorden aan de hoofd- en deelonderzoeksvragen.

3.2 Onderzoekverloop

Voor de uitvoering van dit onderzoek reflecteerden we kritisch op ons eigen handelen. We stonden stil bij het feit dat er mogelijks meerdere biases meespeelden tijdens ons onderzoek.

Om te beginnen wilden we de volledige populatie, namelijk het volledige lerarenteam bevragen van het eerste kleuter tot en met het zesde leerjaar. Dit ging over de leerkrachten die klasleraar zijn of een deeltijdse functie invullen. De enquête werd echter doorgestuurd naar het volledige team van de basisschool, inclusief de sportleerkracht en een kinderverzorgster. We besloten hierom om de laatste twee hun respons niet mee te nemen in de verwerking van de resultaten.

Acht van de tien leerkrachten waren bereid om hun antwoorden meer toe te lichten in een interview. Dit wilde zeggen dat de leerkrachten die hiervoor niet spontaan openstonden buiten beschouwing werden gelaten.

Uitgaande van hun bereidheid hebben we een theoretisch selectieve basis gemaakt om internen uit te kiezen voor de interviews. We hebben de antwoorden geanalyseerd en een selectie gemaakt gebaseerd op opvallende en onduidelijke antwoorden. Hier kwam nog eens bij dat er geen gestandaardiseerd vragenschema was, aangezien dit gebaseerd werd op de respons van de leerkrachten.

Op basis van de respons werden er vijf leerkrachten uitgekozen om te interviewen. Één leerkracht hiervan was echter in ziekteverlof. Door onze beperkte beschikbaarheden lukte het ons niet om een ander moment te voorzien. Hierdoor waren we genoodzaakt om een andere leerkracht te bevragen.

Naast de enquêtes en de interviews werd er ook nagegaan hoe proactief cirkelen in de praktijk wordt toegepast op andere scholen. Er werden drie schoolbezoeken uitgevoerd. Bij de selectie gingen we uit van de informatie die ter beschikking werd gesteld op hun websites. Er werd gekozen voor scholen die reeds actief werken met proactieve cirkels, die als relevant werden beschouwd voor dit onderzoek. In totaal spraken we met drie leerkrachten: één zorgleerkracht, één klasleerkracht en een leerkracht die inmiddels doorgroeide tot directielid. Op één school wordt al op tweewekelijkse basis gecirkeld. Met de bezoeken beoogden we om inzicht te krijgen over de implementatie van de aanpak in de praktijk evenals om inspiratie op te doen voor de ontwikkeling van ons eigen project.

4 Resultaten

Hieronder zijn de resultaten te vinden van ons onderzoek, per onderzoeksvraag. Deze gegevens hebben we verkregen via enquête, aanvullende interviews en schoolbezoeken.

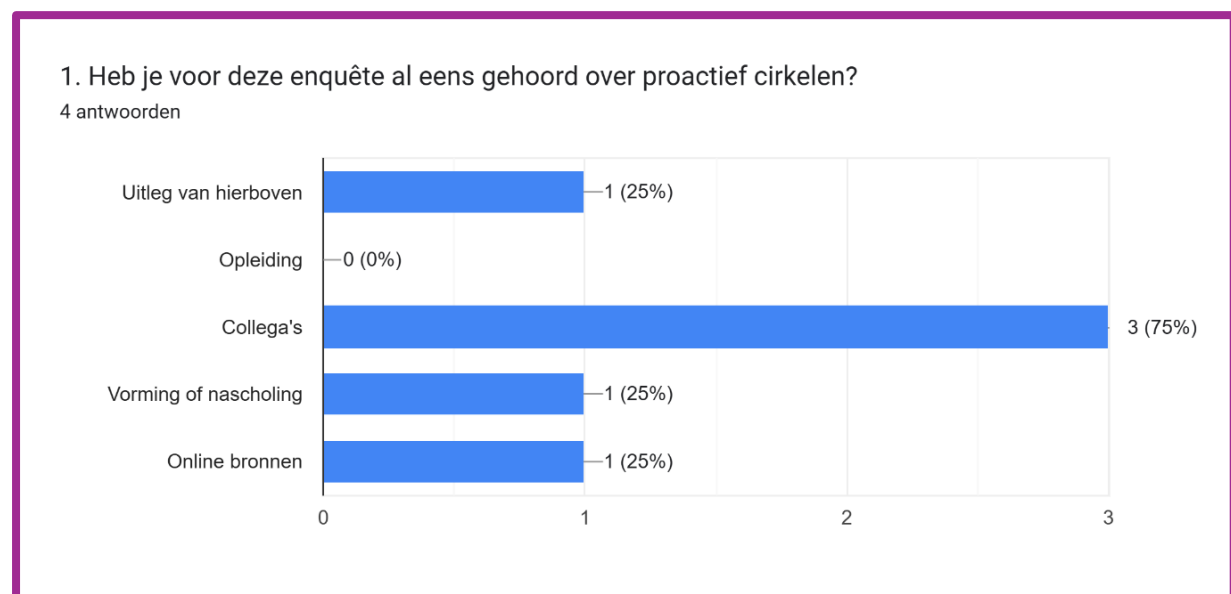
4.1 Onderzoeksvraag 1: In welke mate is proactief cirkelen gekend?

4.1.1 Resultaten enquête

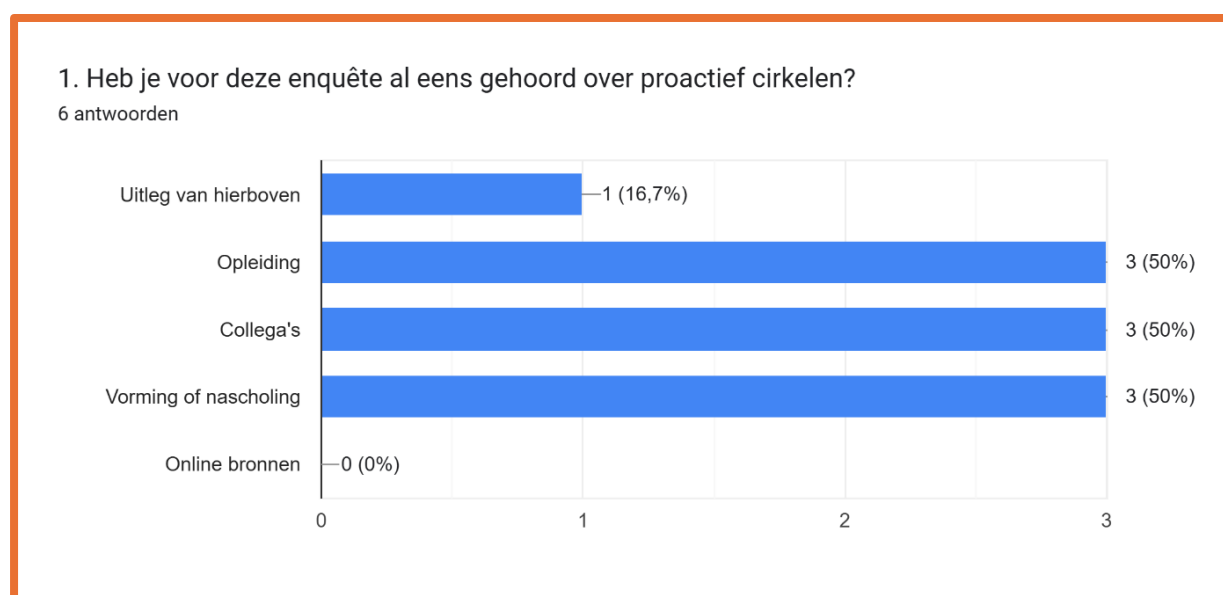
Vraag 1: Heb je voor deze enquête al eens gehoord over proactief cirkelen?

Opvallend is dat de meeste leerkrachten proactief cirkelen leerden kennen via collega's. Dit is bij kleuterleerkrachten (75%) meer het geval is dan bij de lagere schoolleerkrachten (50%). Een kleinere groep maakte ermee kennis via een vorming of een nascholing. Slechts een klein aantal kwam ermee in contact via onlinebronnen, en dat waren uitsluitend kleuterleerkrachten (25%). Kleuterleerkrachten kregen de term niet in hun opleiding, in tegenstelling tot de helft van de lagere schoolleerkrachten.

Figuur 5: voorkennis kleuterleerkrachten

Figuur 6: voorkennis lagere schoolleerkrachten

4.1.2 [Aanvullingen verdiepende interviews](#)

Aangezien de enquête al voldoende informatie had opgeleverd, hebben we niet expliciet naar extra kennis gevraagd. Uit het interview kwam echter naar voren dat tijdens de bijscholing, die door enkele leerkrachten werd gevolgd, een Padlet werd aangeboden met handige tips en materialen voor het proactief cirkelen. Deze padlet blijkt enkel bekend te zijn bij de leerkrachten die de bijscholing hebben gevolgd, aangezien deze niet gedeeld mag worden met collega's die niet deelnamen. Degenen die er wel toegang tot hebben, beschouwen het als een waardevolle bron van inspiratie. Wel is enige voorkennis vereist om er optimaal gebruik van te kunnen maken.

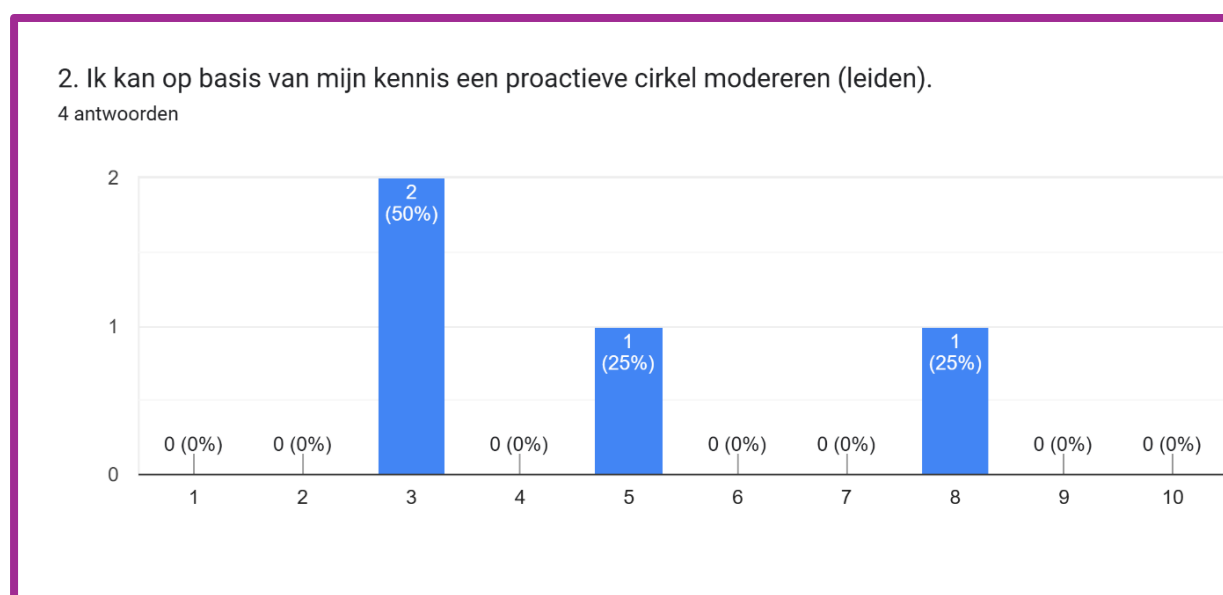
4.2 Onderzoeksvraag 2: Welke vaardigheden hebben de leerkrachten reeds om proactief te cirkelen?

4.2.1 [Resultaten enquête](#)

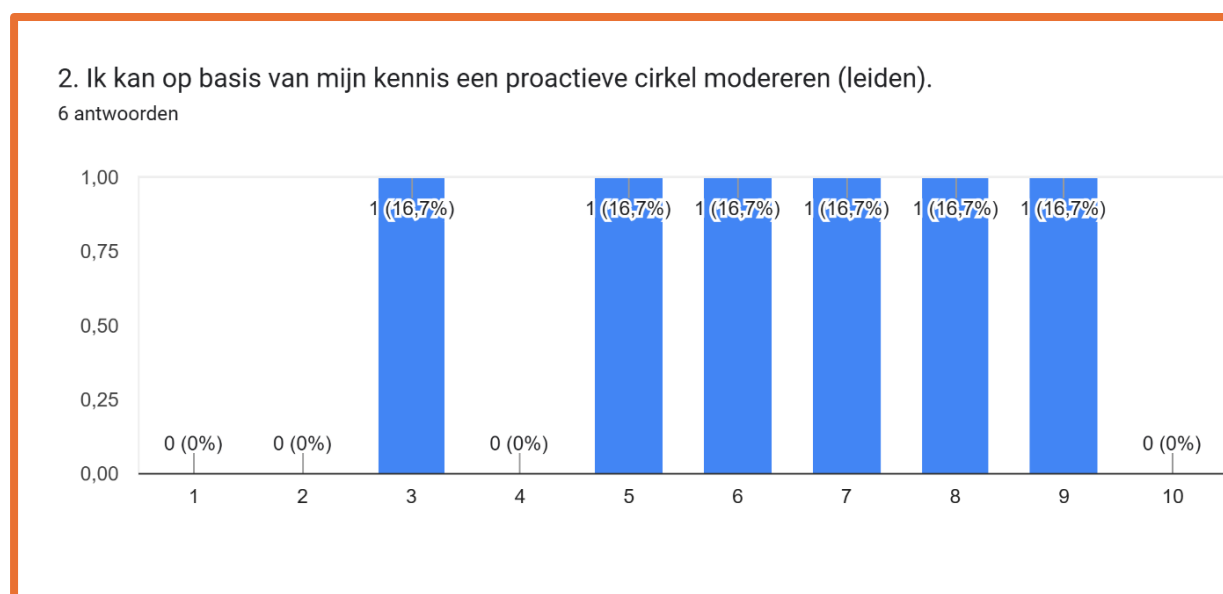
Vraag 2: Ik kan op basis van mijn kennis een proactieve cirkel modereren (leiden).

Uit het gemiddelde (5,70) van alle leerkrachten blijkt dat de meeste leerkrachten zichzelf matig bekwaam achten om een proactieve cirkel te modereren. Hierbij ligt het gemiddelde bij de kleuterleerkrachten (4,75) lager dan bij de lagere schoolleerkrachten (6,33).

Figuur 7: modereren op basis van kennis kleuterleerkrachten

Figuur 8: modereren op basis van kennis lagere schoolleerkrachten

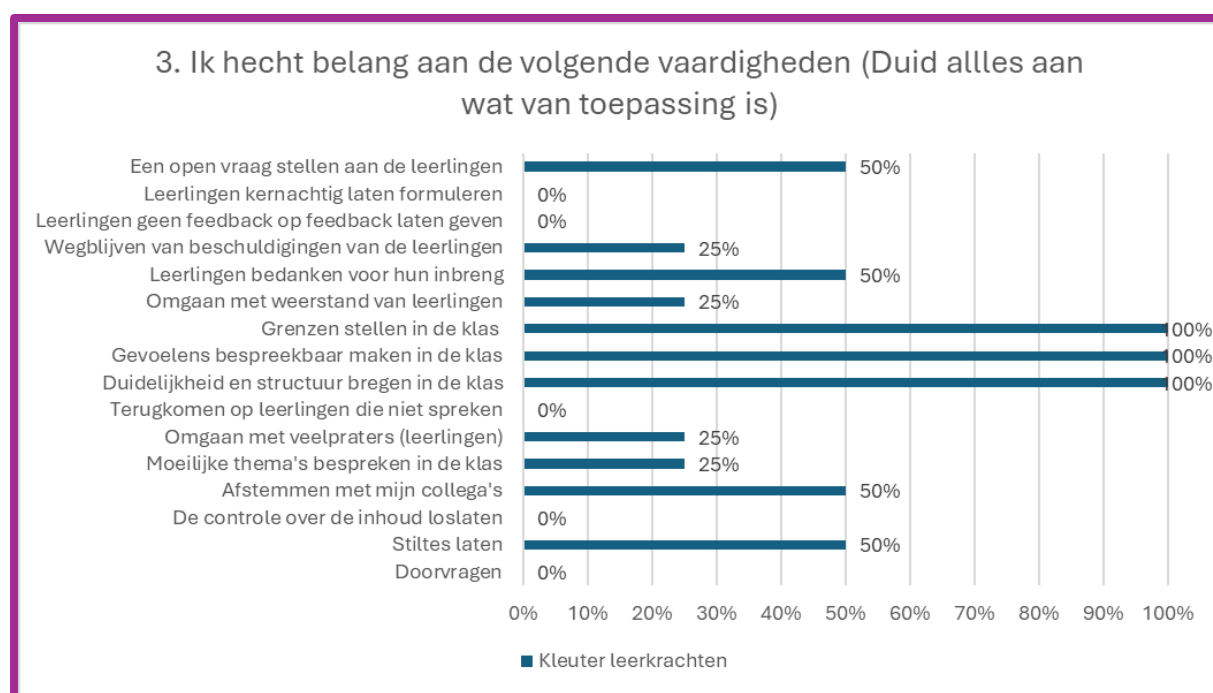

Vraag 3: Ik hecht belang aan de volgende vaardigheden.

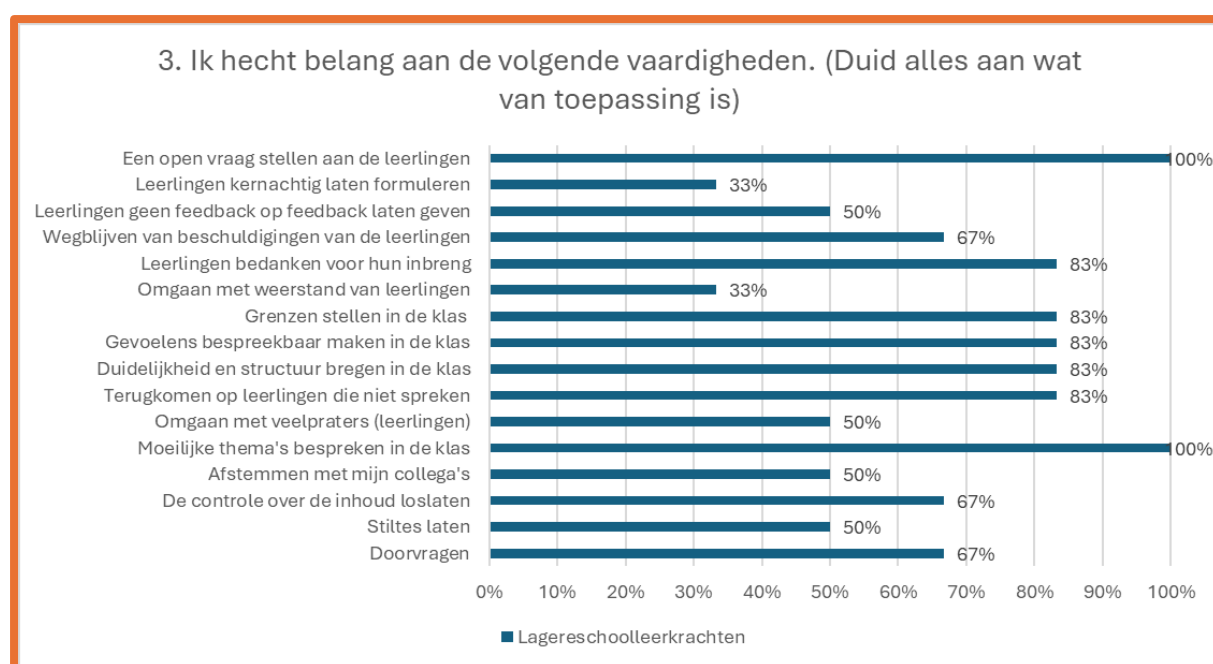
De drie vaardigheden die het meeste worden aangeduid zijn: grenzen stellen in de klas, gevoelens bespreekbaar maken en duidelijkheid en structuur brengen.

Uit de vergelijking van de grafieken blijken enkele opvallende verschillen. Bij de kleuterleerkrachten wordt er over het algemeen minder belang gehecht aan vaardigheden. Daarnaast zit bij de vaardigheid 'terugkomen op de leerlingen die niet spreken' het grootste verschil. Bij de lagere schoolleerkrachten hecht 83,3% hier belang aan, tegenover 0% bij de kleuterleerkrachten. Tot slot zijn gelijkenissen te vinden bij de vaardigheden 'afstemmen met collega's' en 'stiltes laten', die door de helft van de leerkrachten zijn aangeduid.

Figuur 9: belang vaardigheden kleuterleerkrachten

Figuur 10: belang vaardigheden lagere schoolleerkrachten

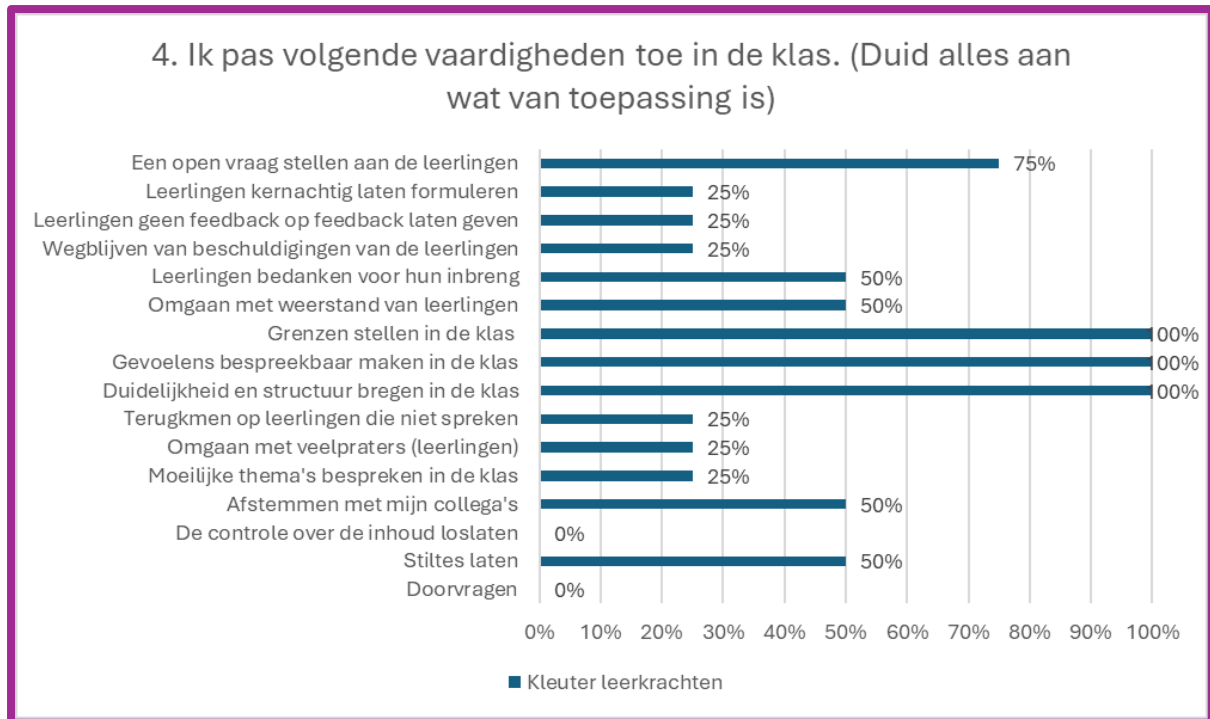

Vraag 4: Ik pas volgende vaardigheden toe in de klas.

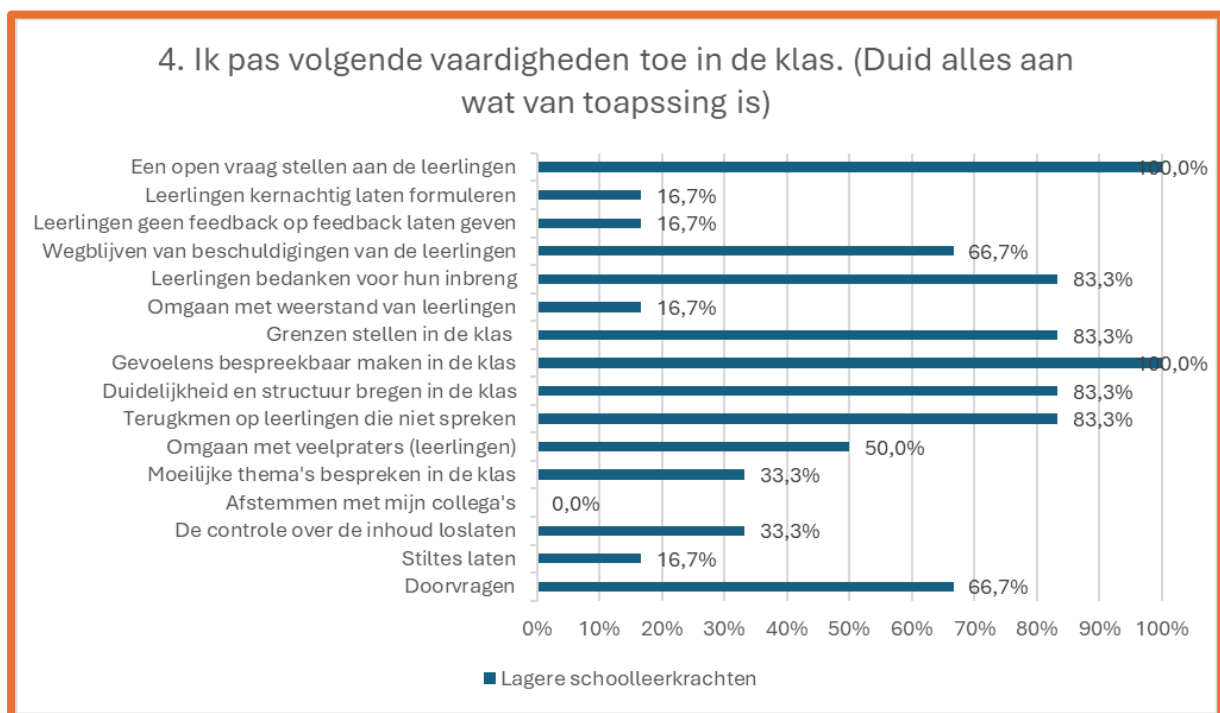
Alle leerkrachten passen de volgende vaardigheid toe: 'gevoelens bespreekbaar maken in de klas'. Daarnaast worden 'een open vraag stellen aan leerlingen', 'grenzen stellen' en 'duidelijkheid en structuur brengen' door een grote meerderheid van de leerkrachten toegepast. Hoewel beide grafieken grotendeels gelijklopen, zijn er een aantal opvallende verschillen. Bij de vaardigheid 'doorvragen' zien we bij de kleuterleerkrachten dat niemand dit toepast, tegenover een percentage van 66,7% bij de lagere schoolleerkrachten. De vaardigheid 'afstemmen met de collega's' wordt

daarnaast enkel toegepast door de kleuterleerkrachten (50%). Tot slot wordt de vaardigheid 'de controle over de inhoud loslaten' enkel toegepast door de lagere schoolleerkrachten (33,3%).

Figuur 11: toepassing vaardigheden kleuterleerkrachten

Figuur 12: toepassing vaardigheden lagere schoolleerkrachten

Vraag 5: Wat is jouw meest voorkomende reactie op ongewenst gedrag in de klas?

De meest voorkomende reactie op ongewenst gedrag is het benoemen van het waargenomen gedrag. Opvallend is dat dit percentage hoger ligt bij de lagere schoolleerkrachten dan bij de kleuterleerkrachten.

Figuur 13: reactie op ongewenst gedrag kleuterleerkrachten

Figuur 14: reactie op ongewenst gedrag lagere schoolleerkrachten

4.2.2 Aanvullingen verdiepende interviews

In de antwoorden van de enquête merken we op dat leerkrachten soms belang hechten aan vaardigheden maar deze niet altijd toepassen. In de verdiepende interviews werd duidelijk dat de leerkrachten wel effectief belang hechten aan deze vaardigheden. Ze vinden echter dat dit niet altijd even toepasselijk is in hun klas. Dit komt doordat leerlingen stap voor stap leren. Bij jongere leerlingen gaan ze andere vaardigheden inzetten dan bij oudere leerlingen. Dit komt omdat er andere verwachtingen zijn per leerjaar, deze worden per schooljaar opgebouwd. Ook merken leerkrachten dat ze de leerlingen moeilijk kunnen bijsturen met het inzetten van bepaalde vaardigheden. Bepaalde leerkrachten vertellen dat ze een algemeenheid missen bij het inzetten van deze vaardigheden. Ze merken dat het weinig effect heeft als deze vaardigheden niet door iedereen van de leerkrachten worden toegepast.

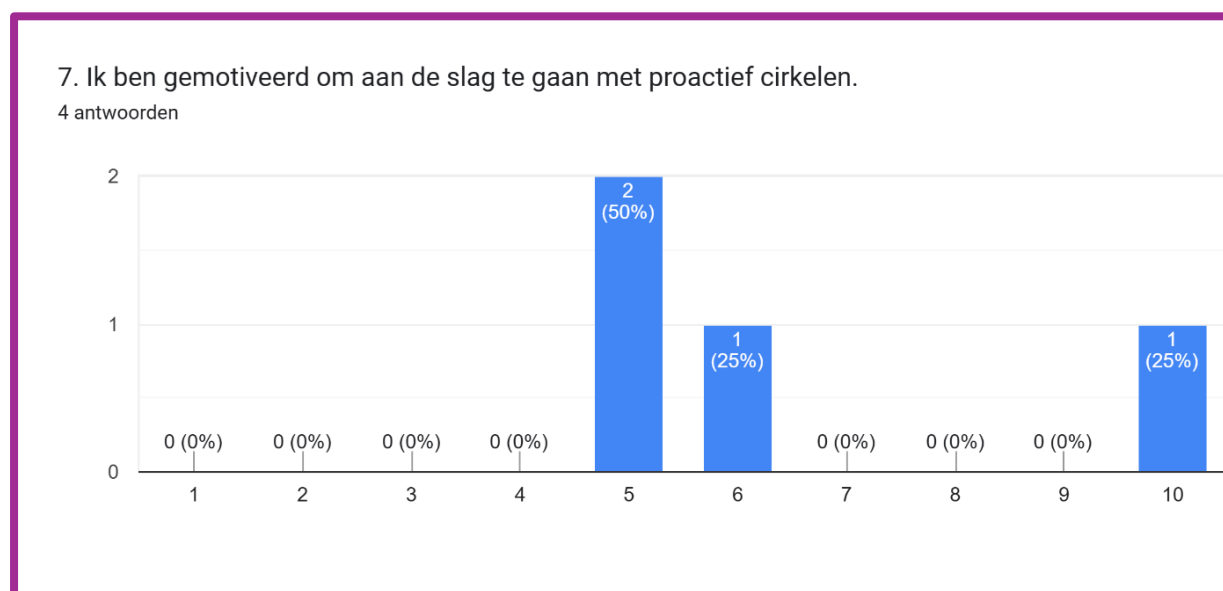
4.3 Onderzoeksvraag 3: Hoe gemotiveerd zijn de leerkrachten om met proactieve cirkelen aan de slag te gaan? Wat kan hen motiveren?

4.3.1 Resultaten enquête

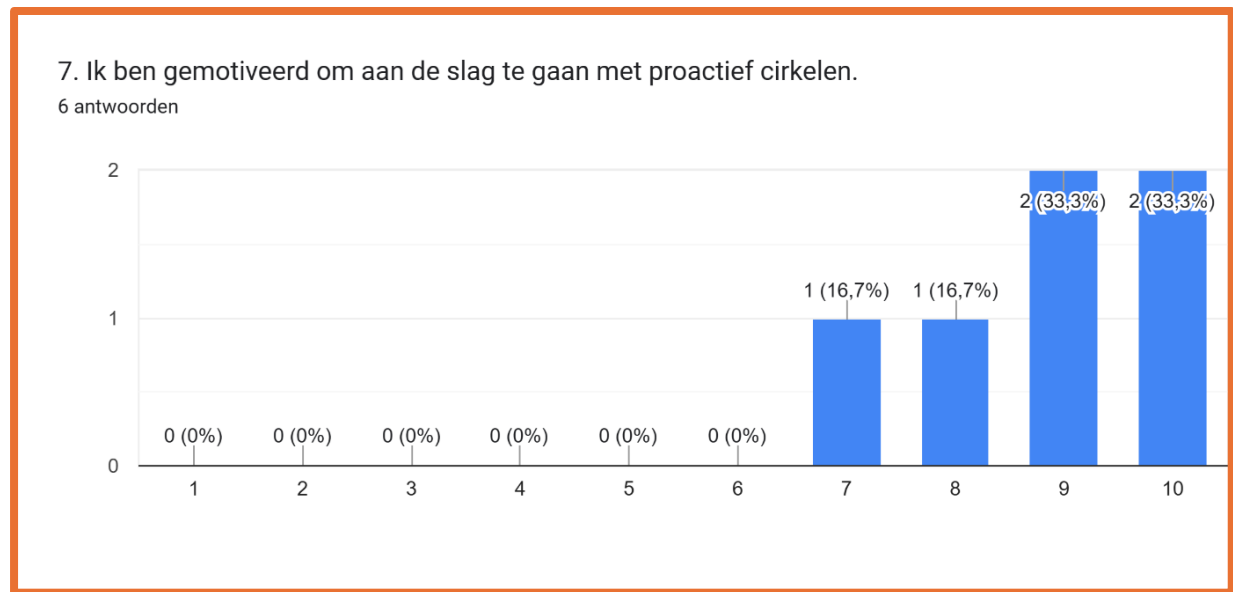
Vraag 7: Ik ben gemotiveerd om aan de slag te gaan met proactief cirkelen.

De motivatie om aan de slag te gaan met proactief cirkelen werd door de leerkrachten matig tot hoog beoordeeld, de gemiddelde motivatie ligt op 7,90. De motivatie ligt gemiddeld hoger bij de lagere schoolleerkrachten (8,83) dan bij de kleuterleerkrachten (6,50).

Figuur 15: motivatie kleuterleerkrachten

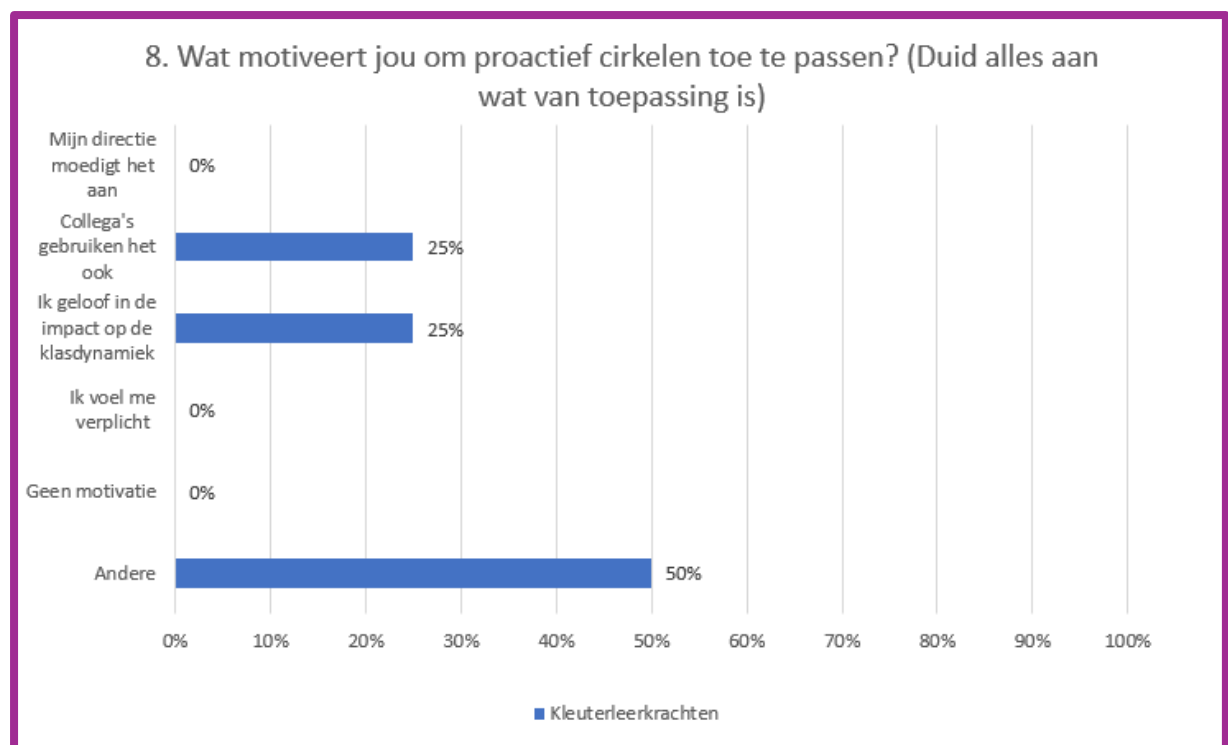
Figuur 16: motivatie lagere schoolleerkrachten

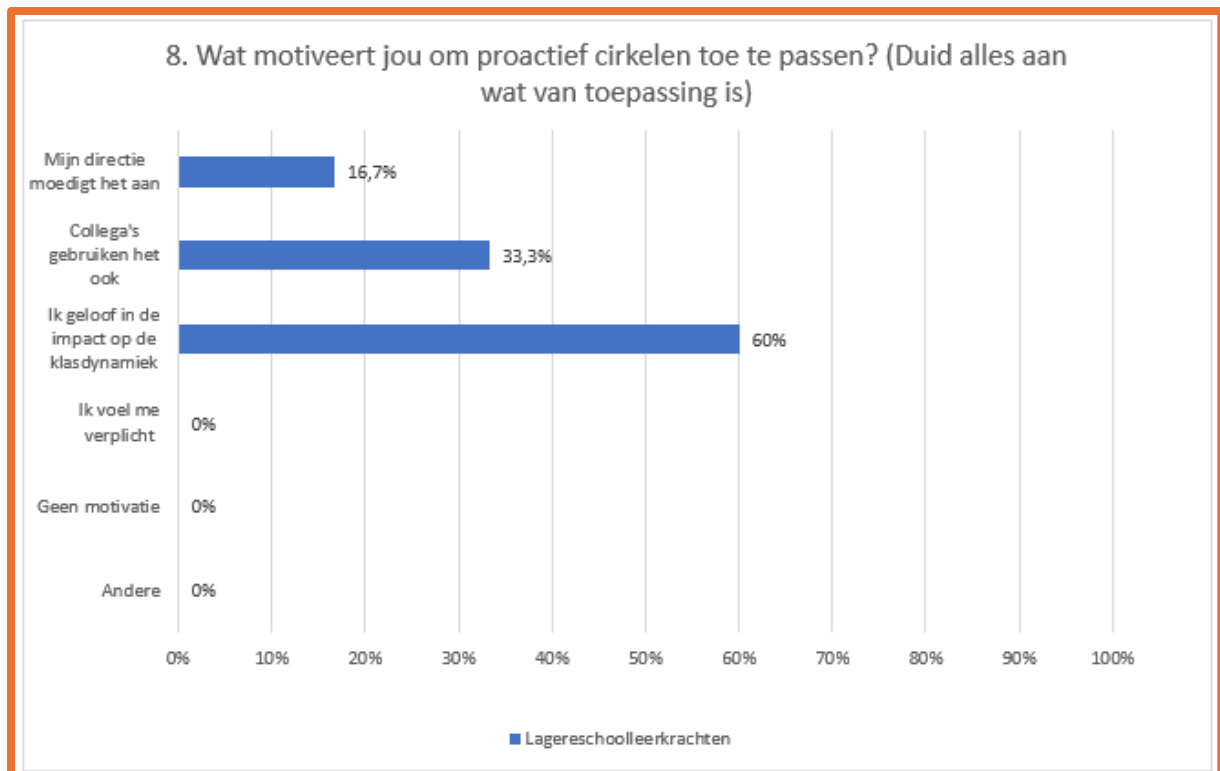
Vraag 8: Wat motiveert jou om proactief cirkelen toe te passen?

Uit de bevraging blijkt dat de grootste motivatie om proactief cirkelen toe te passen, bij de overtuiging in de positieve impact op de klasdynamiek (70%) ligt. Dit cijfer is vooral toe te wijzen aan de lagere schoolleerkrachten. Slechts één kleuterleerkracht gelooft in deze impact. Sterker nog, ziet de helft van de kleuterleerkrachten het proactief cirkelen nog niet haalbaar bij de kleuters. Dit werd aangegeven bij de optie 'andere'.

Figuur 17: wat motiveert kleuterleerkrachten

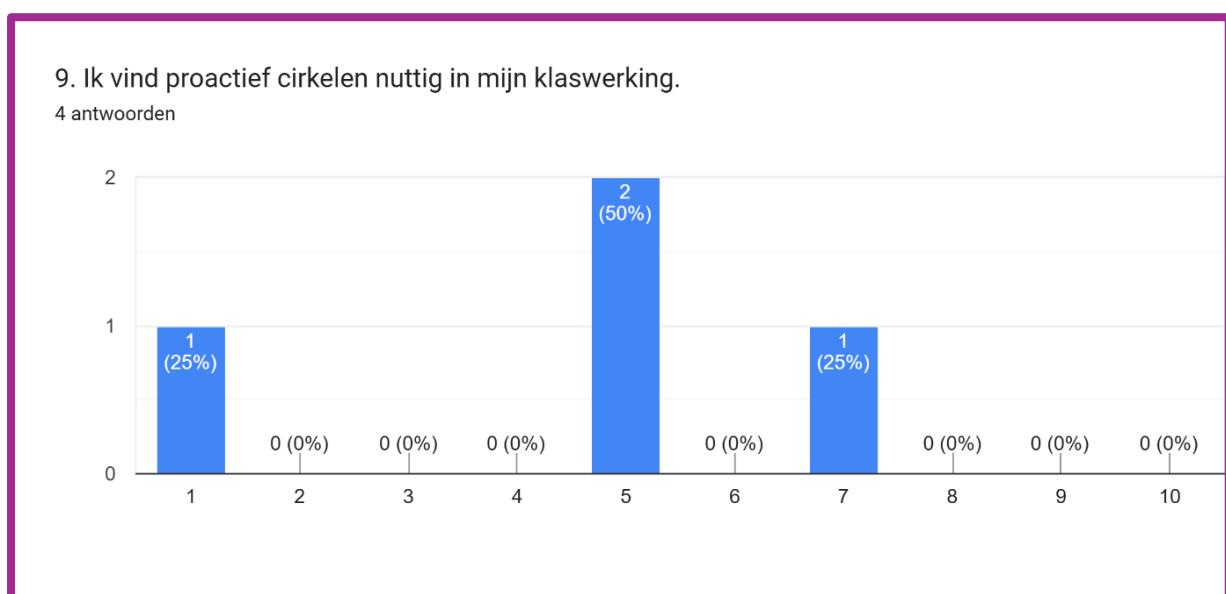
Figuur 18: wat motiveert lagere schoolleerkrachten

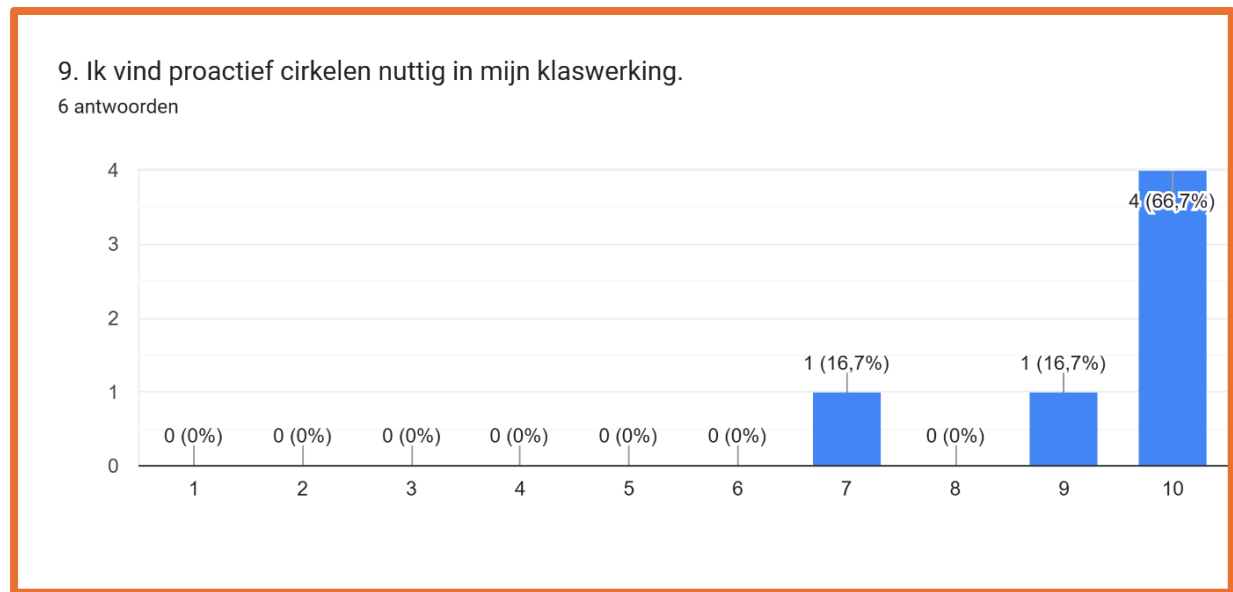
Vraag 9: Ik vind proactief cirkelen nuttig in mijn klaswerking.

De gemiddelde score op deze stelling is 7,4. De lagere schoolleerkrachten (9,33) vinden het proactief cirkelen gemiddeld nuttiger in hun klaswerking dan de kleuterleerkrachten (4,50). De laagste score van de kleuterleerkrachten is 1, terwijl de laagste score bij de lagere schoolleerkrachten 7 is. Ook is de hoogste score bij de lagere schoolleerkrachten een 10 en slechts 7 bij de kleuterleerkrachten.

Figuur 19: nuttigheid in de klaswerking kleuterleerkrachten

Figuur 20: nuttigheid in de klaswerking lagere schoolleerkrachten

Vraag 10: Hoe vaak zie je het zitten om proactief te cirkelen met je klas op jaarbasis?

Kleuterleerkrachten zien het gemiddeld minder vaak zitten om te cirkelen met hun klas op jaarbasis dan de lagere schoolleerkrachten. Twee kleuterleerkrachten formuleren geen duidelijk antwoord. Ze geven aan dat hun reactie afhankelijk is van bijkomende informatie of de specifieke noden van hun klasgroep.

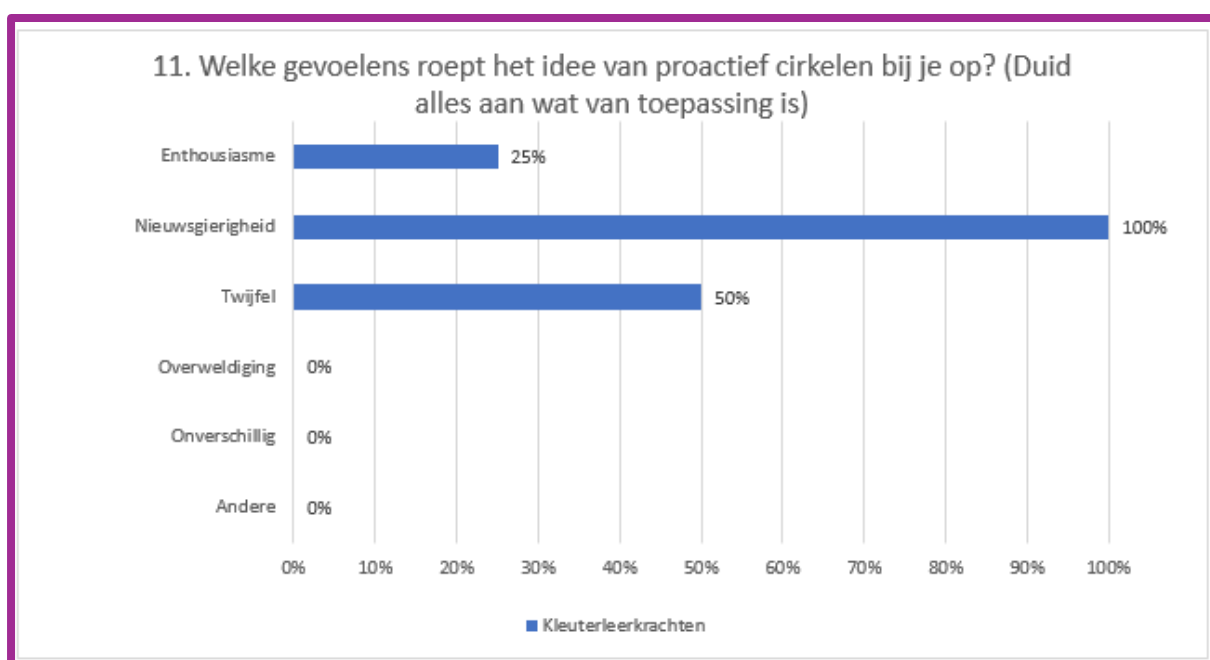
Iedereen van de lagere schoolleerkrachten ziet het zitten om minstens zes keer per jaar proactief te cirkelen met hun klas.

Tot slot geeft zowel één lagere schoolleerkracht als één kleuterleerkracht aan cirkelen wekelijks te zien zitten.

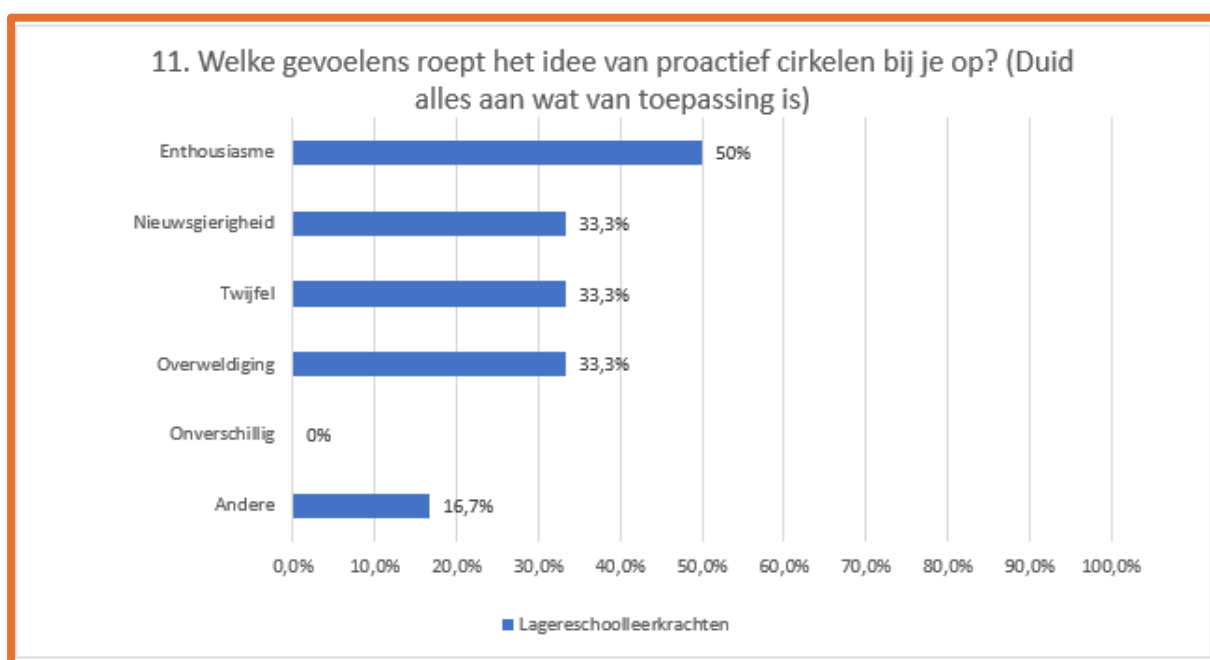
Vraag 11: Welke gevoelens roept het idee van proactief cirkelen bij je op?

Het vaakst genoemde gevoel dat opkomt bij het idee van proactief cirkelen is nieuwsgierigheid (60%). Dit komt grotendeels door het hoog percentage bij de kleuterleerkrachten (100%). Onverschilligheid wordt daarnaast door niemand aangeduid. Opvallend is dat 50% van de lagere schoolleerkrachten een enthousiast gevoel krijgt rond proactief cirkelen, waarbij dit bij slechts bij 25% van de kleuterleerkrachten zo is.

Figuur 21: gevoel proactief cirkelen kleuterleerkrachten

Figuur 22: gevoel proactief cirkelen lagere schoolleerkrachten

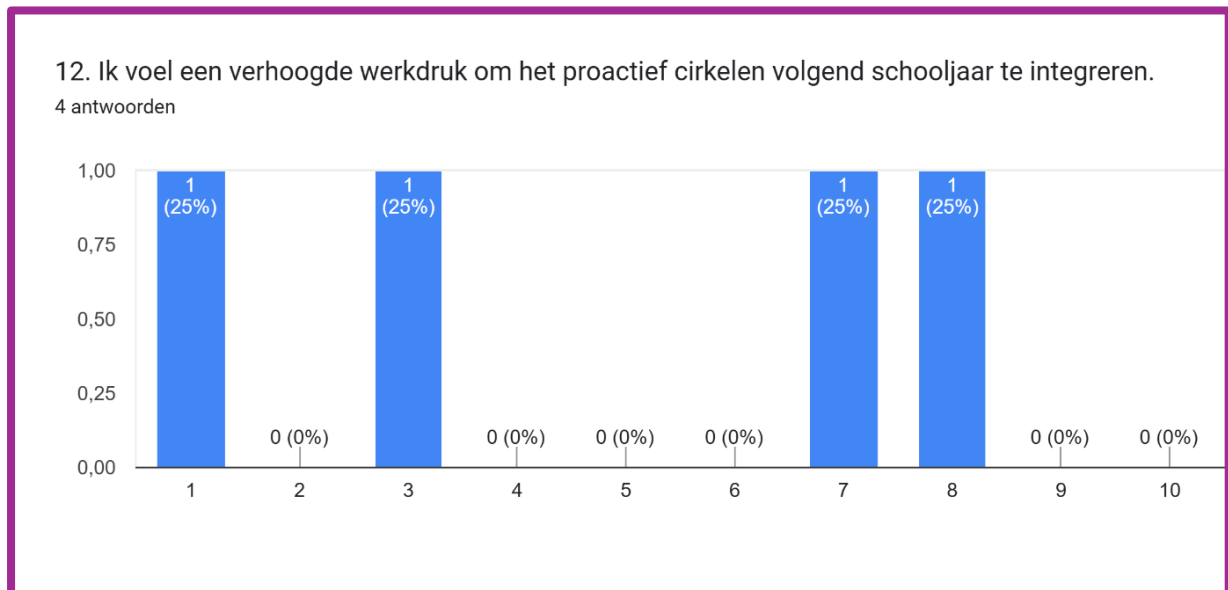

Vraag 12: Ik voel een verhoogde werkdruk om het proactief cirkelen volgend schooljaar te integreren.

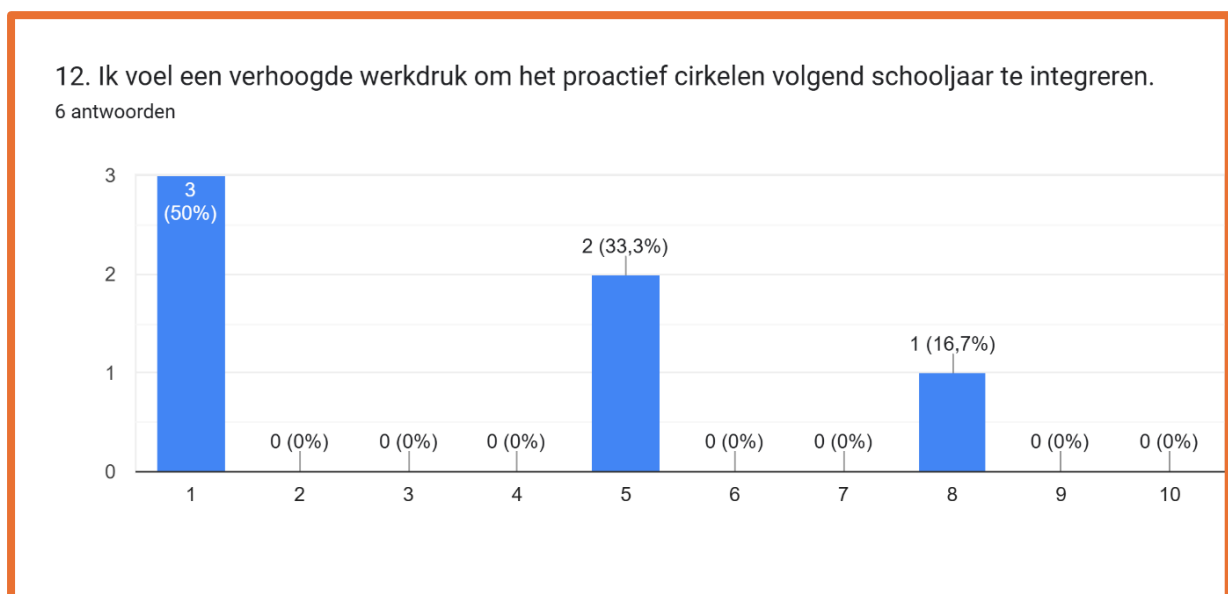
De antwoorden hierop zijn verspreid, met een concentratie aan de lage kant van de schaal. Het gemiddelde bedraagt hier 4, waarvan bij de lagere schoolleerkrachten die score 3,50 bedraagt en de kleuterleerkrachten 4,75. Van de eerstgenoemde gaan 3 leerkrachten helemaal niet akkoord met deze stelling, terwijl dit bij de kleuterleerkrachten slechts één persoon is. Ook is er, zowel bij de lagere

schoolleerkrachten als bij de kleuterleerkrachten, één leerkracht is die wel redelijk akkoord (score 8) gaat.

Figuur 23: werkdruk kleuterleerkrachten

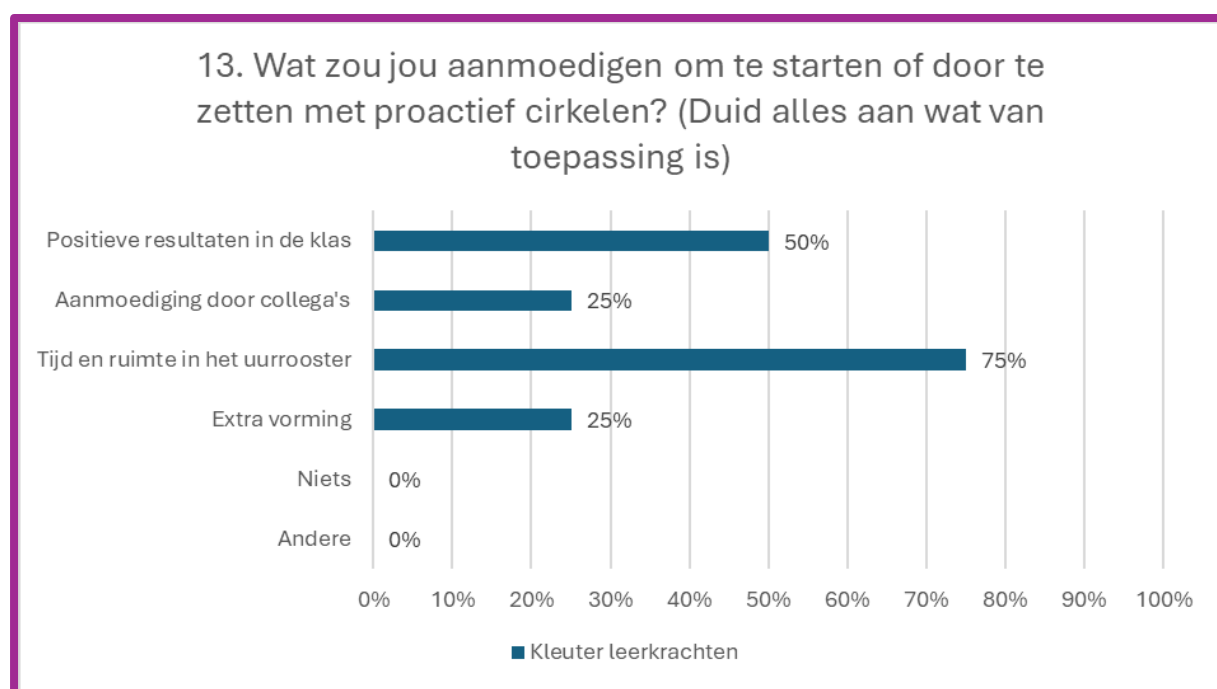
Figuur 24: werkdruk lagere schoolleerkrachten

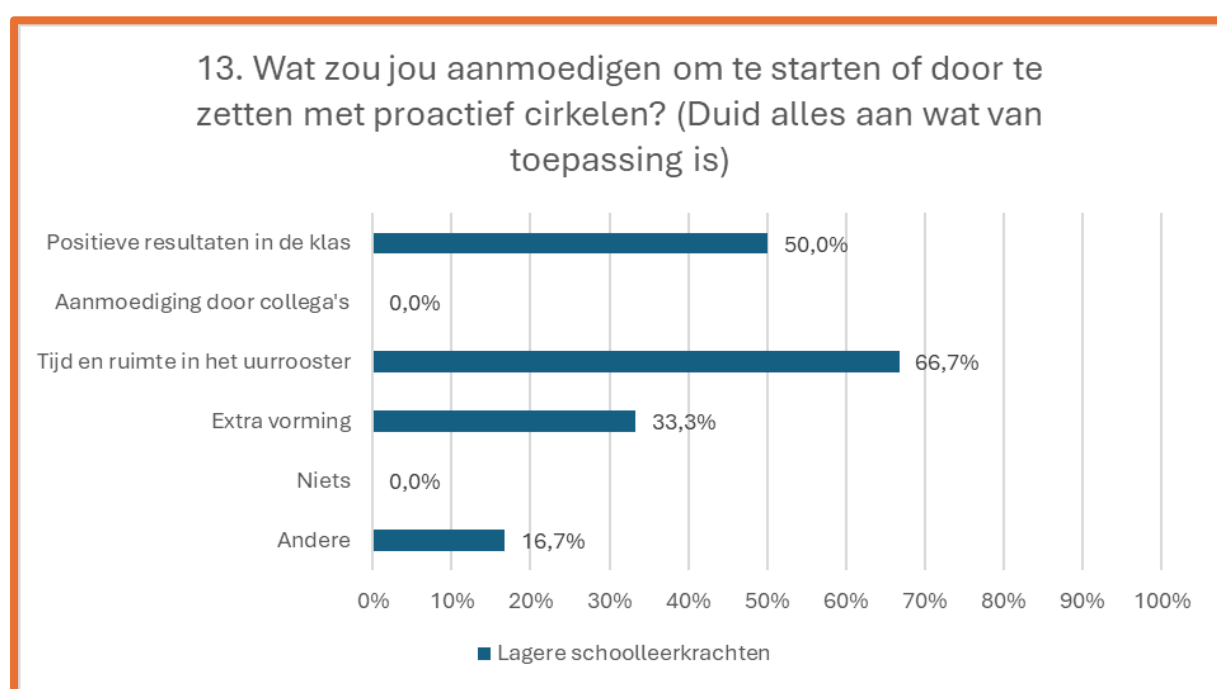
Vraag 13: Wat zou jou aanmoedigen om te starten of door te zetten met proactief cirkelen?

De meest genoemde factor om te starten of door te zetten met proactief cirkelen is tijd en ruimte in het uurrooster (70%). Zowel bij meer dan de helft van de lagere schoolleerkrachten (66,7%) als van de kleuterleerkrachten (75%) is dit het geval. Positieve resultaten in de klas worden door 50% van de leerkrachten genoemd bij beide. Extra vormingen is ook iets die, bij zowel de kleuterleerkrachten (25%) en de lagere schoolleerkrachten (33,3%), terugkeren.

Figuur 25: aanmoediging kleuterleerkrachten

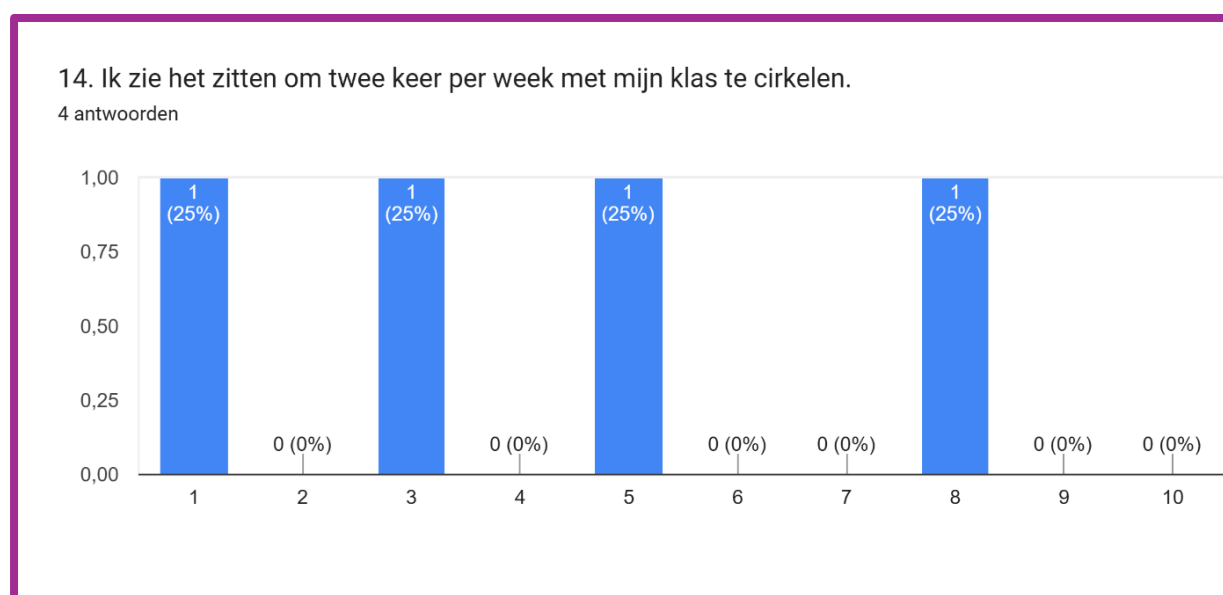
Figuur 26: aanmoediging lagere schoolleerkrachten

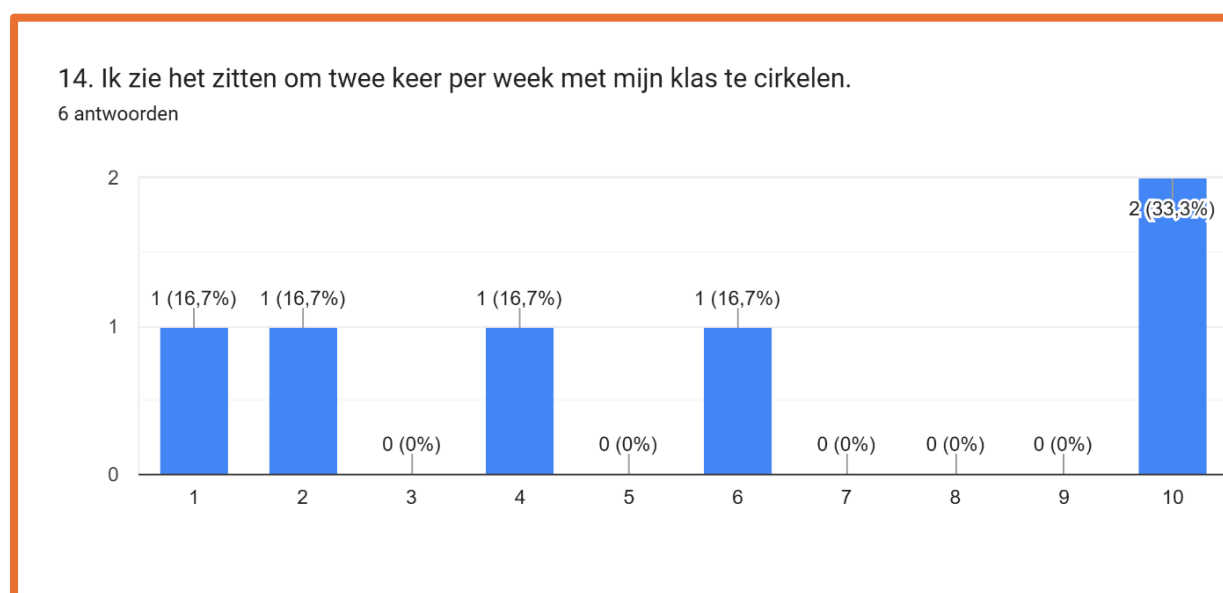
Vraag 14: Ik zie het zitten om twee keer per week met mijn klas te cirkelen?

De antwoorden op deze stelling zijn verspreid over de volledige schaal met uitzondering van scores 7 en 9. Het gemiddelde van alle antwoorden bedraagt 5, waarbij de lagere schoolleerkrachten (5,50) iets gemotiveerder blijken dan de kleuterleerkrachten (4,25). Bij zowel beide gaat 50% niet akkoord. Bij de andere helft van de lagere schoolleerkrachten is het wel opvallend dat 33,3% helemaal akkoord gaat. Bij de kleuterleerkrachten is één persoon (25%) neutraal over deze stelling en slechts één persoon (25%) gaat redelijk akkoord (8) met deze stelling.

Figuur 27: haalbaarheid kleuterleerkrachten

Figuur 28: haalbaarheid lagere schoolleerkrachten

4.3.2 Aanvullingen verdiepende interviews

De leerkrachten die hoog scoren op deze rubriek zijn gemotiveerd, omdat ze het nut zien van het cirkelen op het school- en klasklimaat, ook op lange termijn. Uit de enquête blijkt dat de kleuterleerkrachten het als minder nuttig beschouwen. De interviews tonen echter aan dat ze de kracht hiervan wel inzien, maar dat ze het eerder op een basaal niveau werkbaar zien. Ze vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat de kleuters de grondhoudingen van het cirkelen aanleren, zoals het naar elkaar luisteren. Op die manier worden ze minder ik-gericht. Daarnaast speelt de werkdruk die het met zich meebrengt een rol. Ook door de extra zorgnoden achtten ze het als minder evident.

Om de motivatie te verhogen wordt er aangegeven dat men nood heeft aan zichtbare, praktische voorbeelden en concrete handvatten om de onzekerheid te verminderen en de implementatie te vergemakkelijken.

4.4 Onderzoeksvraag 4: Wat doen leerkrachten al rond proactief cirkelen in de klas?

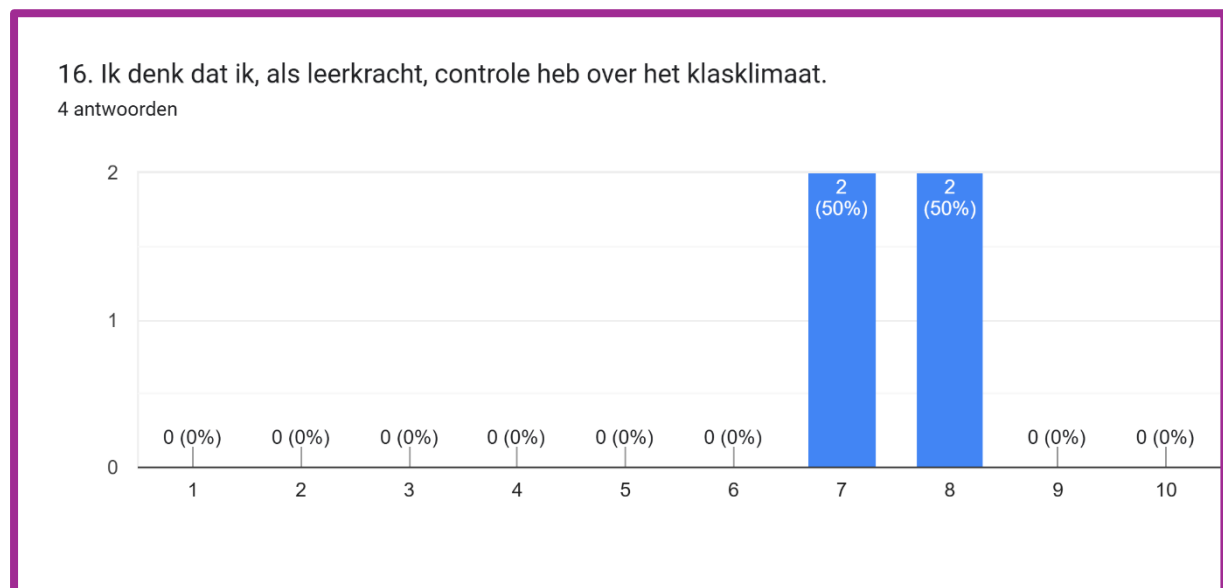
4.4.1 Resultaten enquête

Vraag 16: Ik denk dat ik, als leerkracht, controle heb over het klasklimaat.

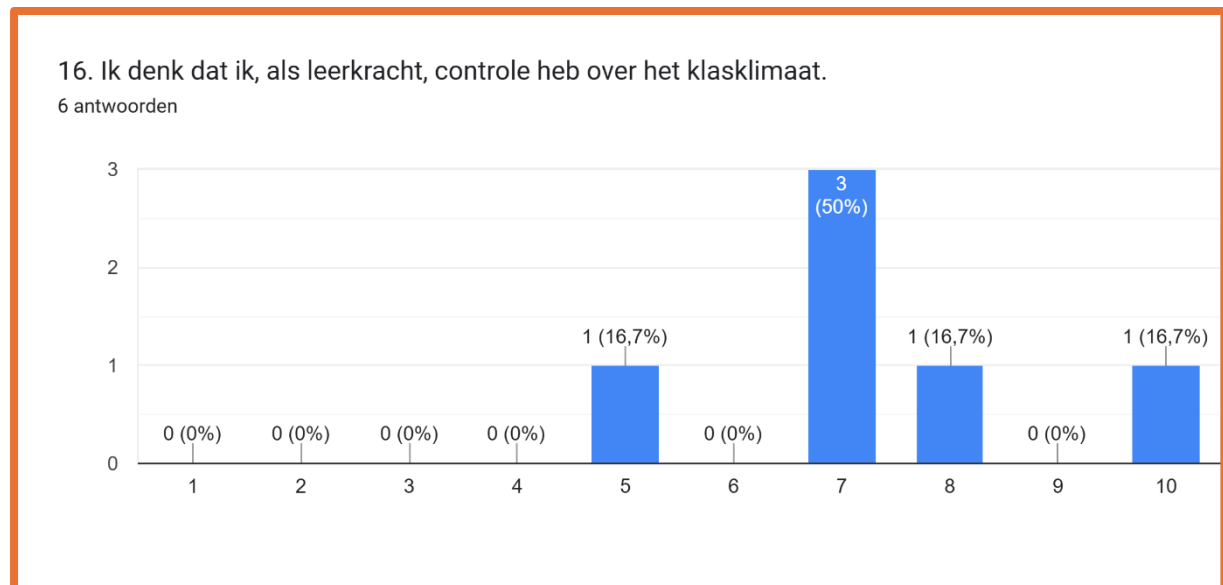
De meerderheid van de leerkrachten geven een score van 7 of hoger als het aankomt op controle van het klasklimaat. De gemiddelde score is 7,40. 80% van het team scoort een 7 of 8. Eén leerkracht geeft de maximale score van 10. Een andere leerkracht geeft een score van 5.

Dit zien we ook terug bij de vergelijking van de kleuter- en lagere schoolleerkrachten. Zowel de kleuterleerkrachten (7,50) als de lagere schoolleerkrachten (7,33) geven aan dat ze denken controle te hebben over het klasklimaat.

Figuur 29: controle klasklimaat kleuterleerkrachten

Figuur 30: controle klasklimaat lagere schoolleerkrachten

Vraag 17: Wat werkt er bij jou om het klasklimaat te bevorderen? (methodieken)

Klasmanagement en structuur

Er geven 2 leerkrachten aan dat het bieden van structuur en orde het klasklimaat bevordert. Eén van hen geeft aan dat een rustige start van de dag een manier is om dit vorm te geven.

Leerling-leerkrachtrelatie

Eén leerkracht deelt mee dat een open houding en een warm hart helpt om het klasklimaat te bevorderen. Een andere geeft aan dat zelf model zijn helpt om dit te begunstigen. Ook een open houding voor vragen en hulp bieden werkt hierbij. Inzetten om een positief leefklimaat te creëren waar ze alles bespreekbaar maken wordt ook benoemd. De leerkrachtenstijl is een manier om dit te bekomen.

Aandacht aan bepaald gedrag (positief/negatief)

Eén leerkracht zet in op de bevordering van het klasklimaat door middel van complimenten. Anderen passen een consequente houding toe. Positief gedrag en straffen wordt ook benoemd om hieraan te werken. Verder proberen leerkrachten opdrachten te geven die samenwerking vereisen.

Werkvormen en methodieken

De gouden en zilveren weken zijn periodes waarin leerkrachten, zowel kleuter- als lagere schoolleerkrachten, aandacht besteden aan het creëren van een goed klasklimaat. Andere methodieken die men inzet zijn: energizers, "onze klas, ons team", breinkrachten, hoekenwerk met spellen en ook prentenboeken.

Varia

Er is één leerkracht die aangeeft zoekende te zijn in de klaswerking.

Vraag 18: Wat heb je reeds geprobeerd om het klasklimaat te bevorderen, maar werkte niet? (methodieken)

Aandacht aan bepaald gedrag (positief/negatief)

Enkele leerkrachten geven aan dat straffen weinig effect lijkt te hebben. Eén van hen merkt op dat leerlingen soms juist reageren op negatieve aandacht. Daarnaast wordt aangegeven dat praten niet altijd het gewenste resultaat oplevert.

Werkvormen en methodieken

Sommige leerkrachten geven aan dat het toepassen van verschillende werkvormen of methodieken niet werken. Dit gaat over volgende methodieken: groep bevorderende spelen, coöperatieve werkvormen en ook de methode "Onze klas, ons team".

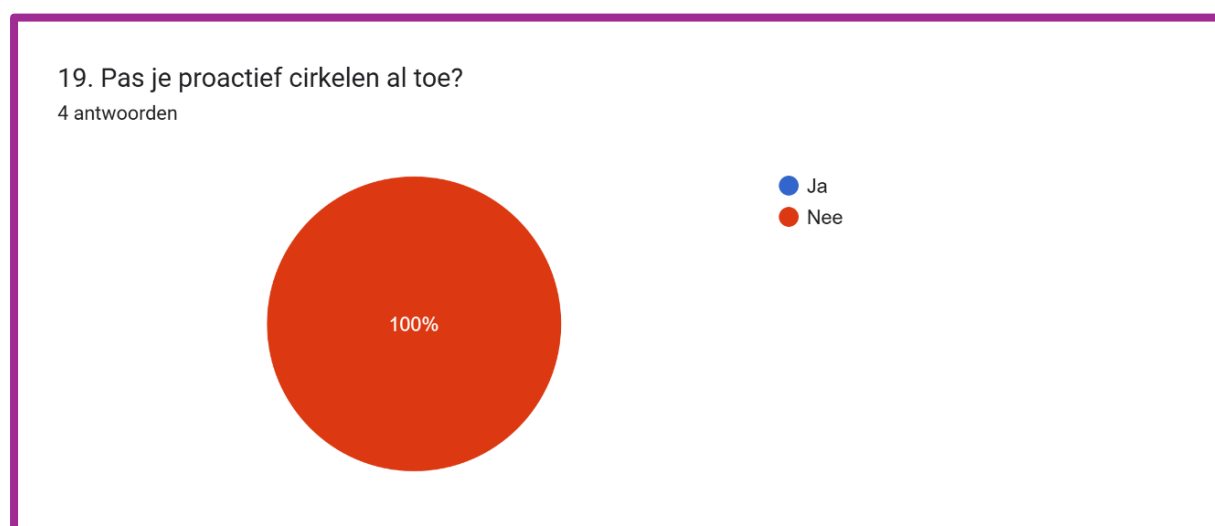
Bij de kleuterleerkrachten valt op dat ze aangeven dat er geen methodieken zijn dat ze reeds probeerden maar niet werkten. De lagere schoolleerkrachten geven wel een aantal methodieken aan, waarbij twee leerkrachten aangeven dat berisping/straffen niet werkt.

Vraag 19: Pas je proactief cirkelen al toe?

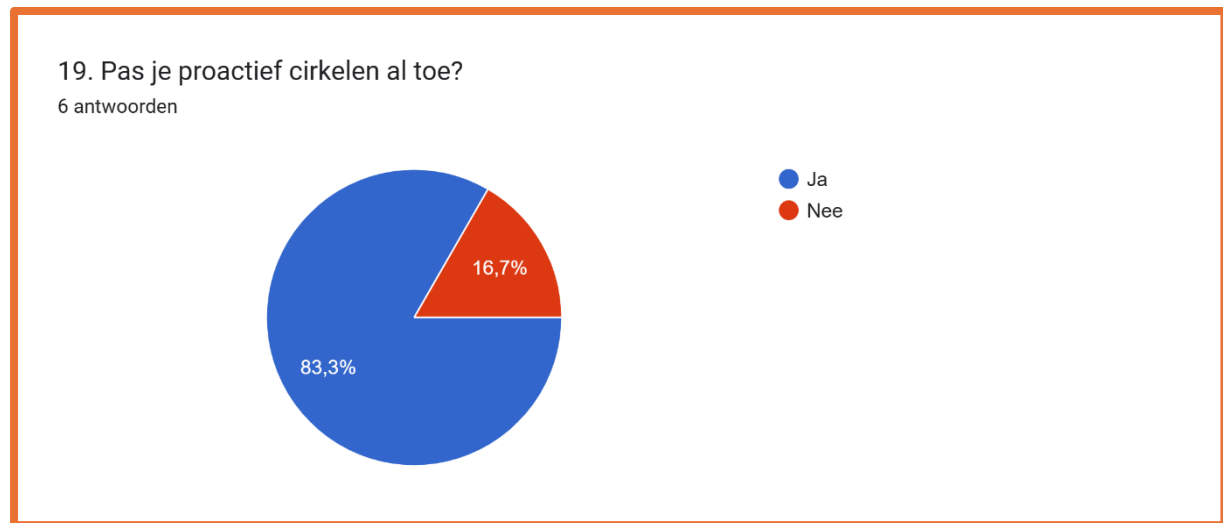
De helft van de leerkrachten past proactief cirkelen al toe. De andere helft zijn hiermee nog niet aan de slag geweest.

Een hoog percentage aan lagere schoolleerkrachten (83,3%) passen het proactief cirkelen al toe in de klas. Dit verschilt sterk van de kleuterleerkrachten, waar niemand het proactief cirkelen al toegepast heeft.

Figuur 31: toepassing proactief cirkelen kleuterleerkrachten

Figuur 32: toepassing proactief cirkelen lagere schoolleerkrachten

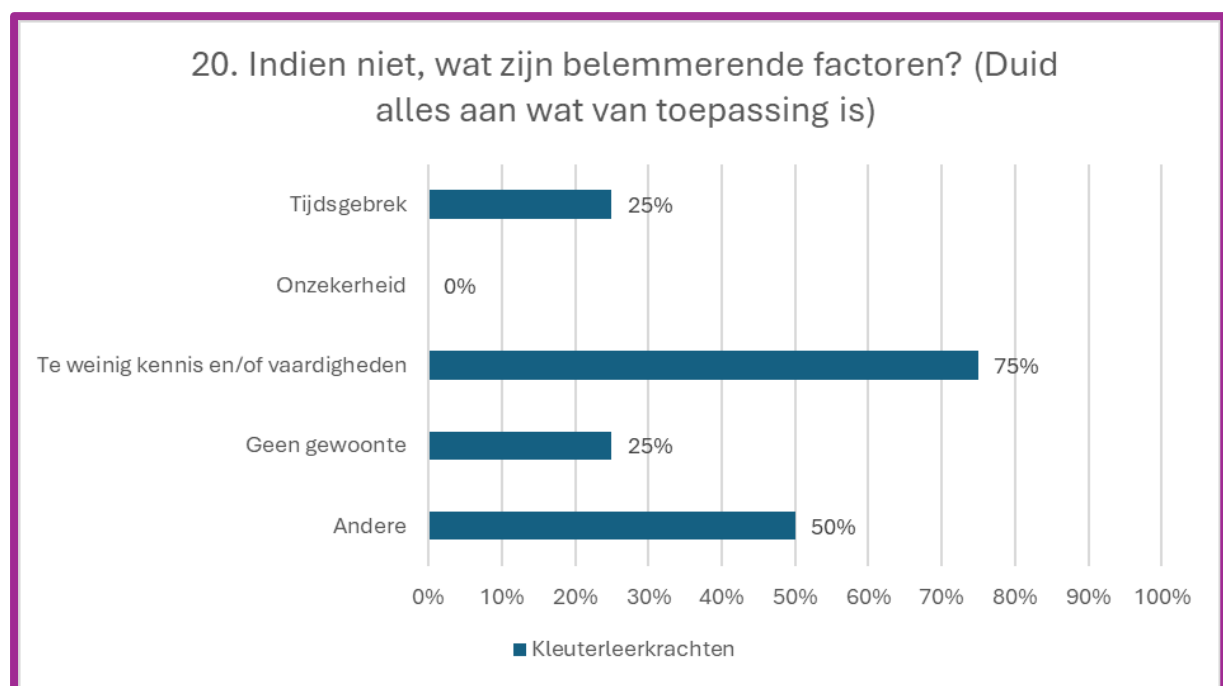
Vraag 20: Indien niet, wat zijn belemmerende factoren?

Vier leerkrachten geven aan dat een gebrek aan kennis en/of vaardigheden ervoor zorgt dat ze nog niet met proactief cirkelen aan de slag gaan in de klaswerking. Drie leerkrachten wijten het toe aan tijdsgebrek.

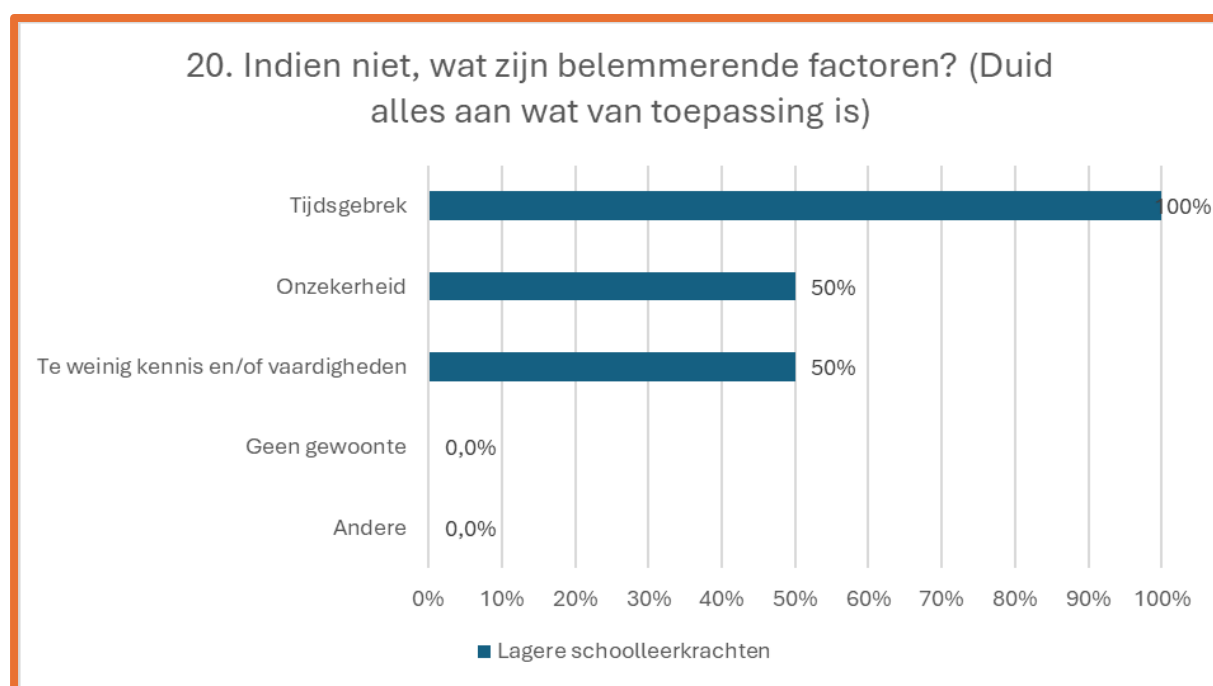
Bij de kleuterleerkrachten zijn vooral te weinig kennis en/of vaardigheden (75%) belemmerende factoren om proactief te cirkelen.

Bij de lagere schoolleerkrachten die proactief cirkelen nog niet toepassen, komt dit voornamelijk door tijdgebrek, gevolgd door onzekerheid (50%) en te weinig kennis en/of vaardigheden (50%).

Figuur 33: belemmerende factoren kleuterleerkrachten

Figuur 34: belemmerende factoren lagere schoolleerkrachten

4.4.2 [Aanvullingen verdiepende interviews](#)

Uit de verdiepende interviews kunnen we concluderen dat het een zoektocht is voor de leerkrachten naar wat werkt in de klas en wat niet. Het is een proces van uitproberen, bijsturen en opnieuw proberen. Geen enkele klas is hetzelfde. Leerkrachten moeten telkens opnieuw aanvoelen wat hun leerlingen nodig hebben. Wat hierbij opvallend is, is dat elke klas nood heeft aan duidelijke afspraken en structuur. Die structuur zorgt voor rust, zowel voor de leerlingen als voor de leerkrachten zodanig dat de dag vlot kan verlopen.

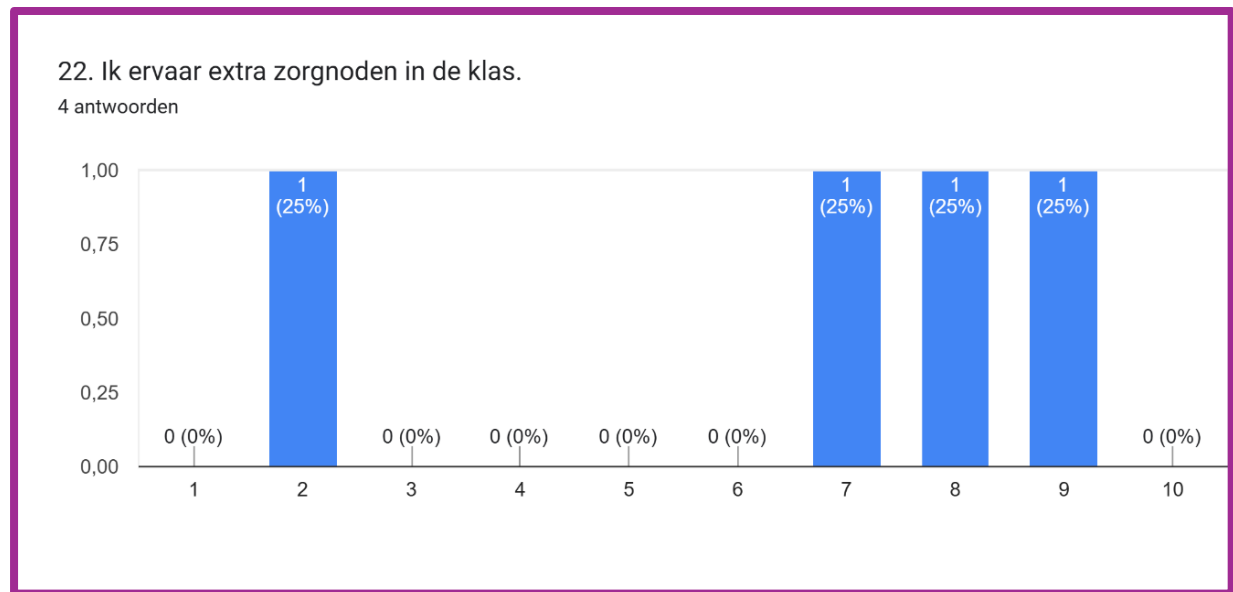
4.5 Onderzoeksvraag 5: Welke extra zorgnoden ervaren de leerkrachten in de klas?

4.5.1 [Resultaten enquête](#)

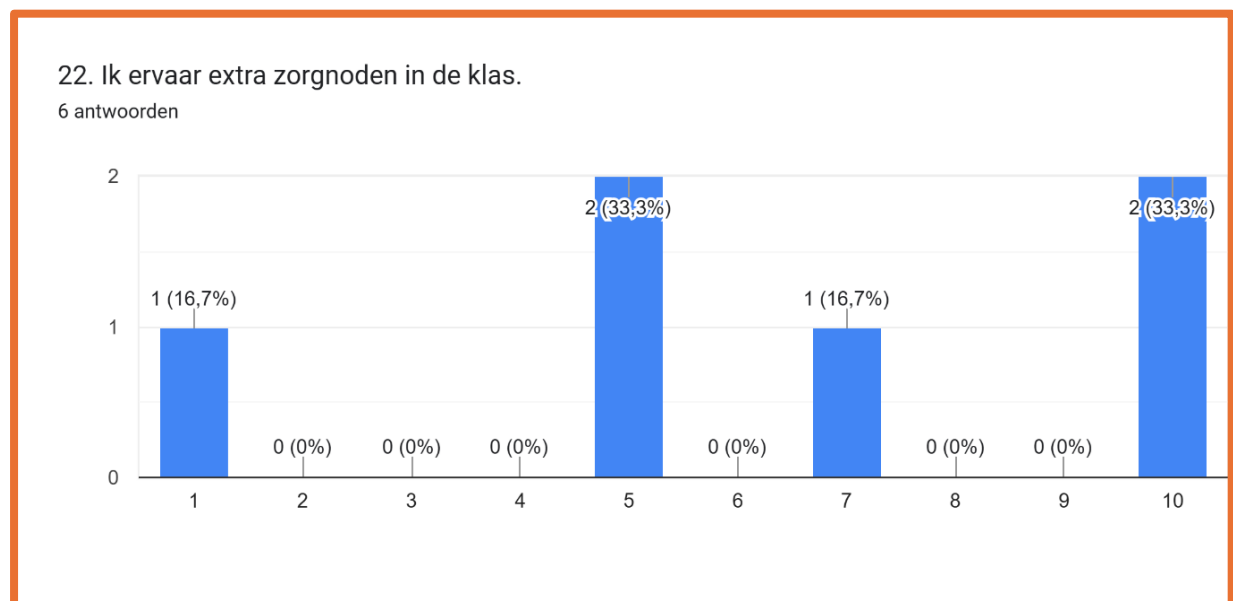
Vraag 22: Ik ervaar extra zorgnoden in de klas.

Het gemiddelde van 6,40 toont aan dat de meeste leerkrachten extra zorgnoden in de klas ondervinden. Slechts twee leerkrachten rapporteren minder zorgnoden (score < 2). Kleuterleerkrachten (6,5) ervaren gemiddeld evenveel extra zorgnoden als lagere schoolleerkrachten (6,33).

Figuur 35: extra zorgnoden bij kleuterleerkrachten

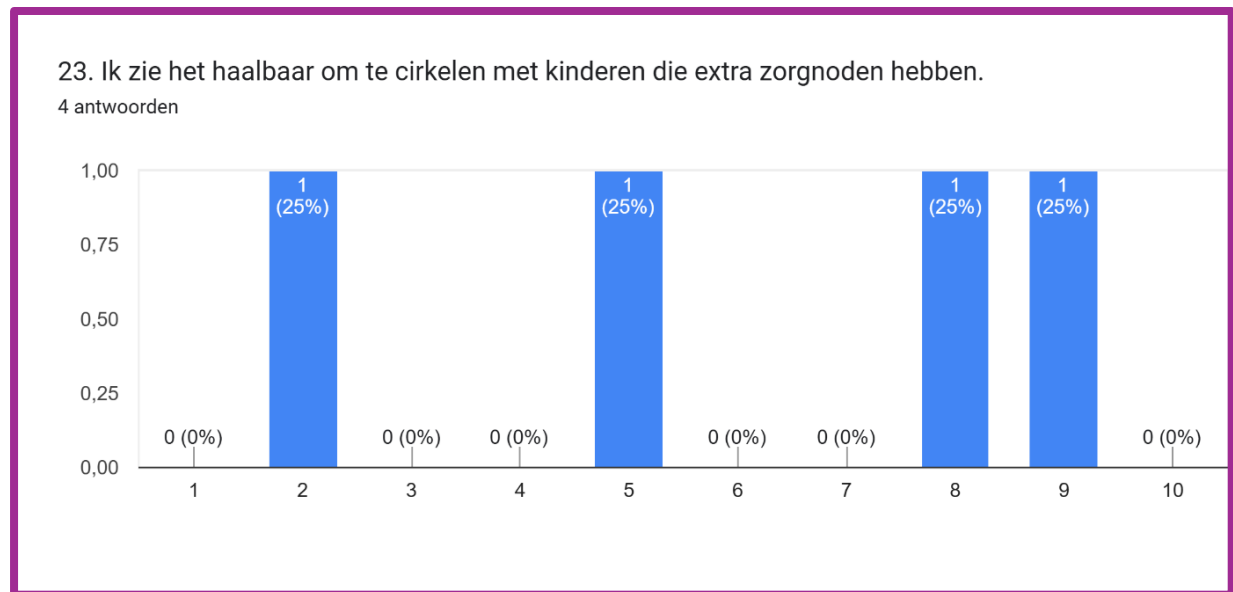
Figuur 36: extra zorgnoden bij lagere schoolleerkrachten

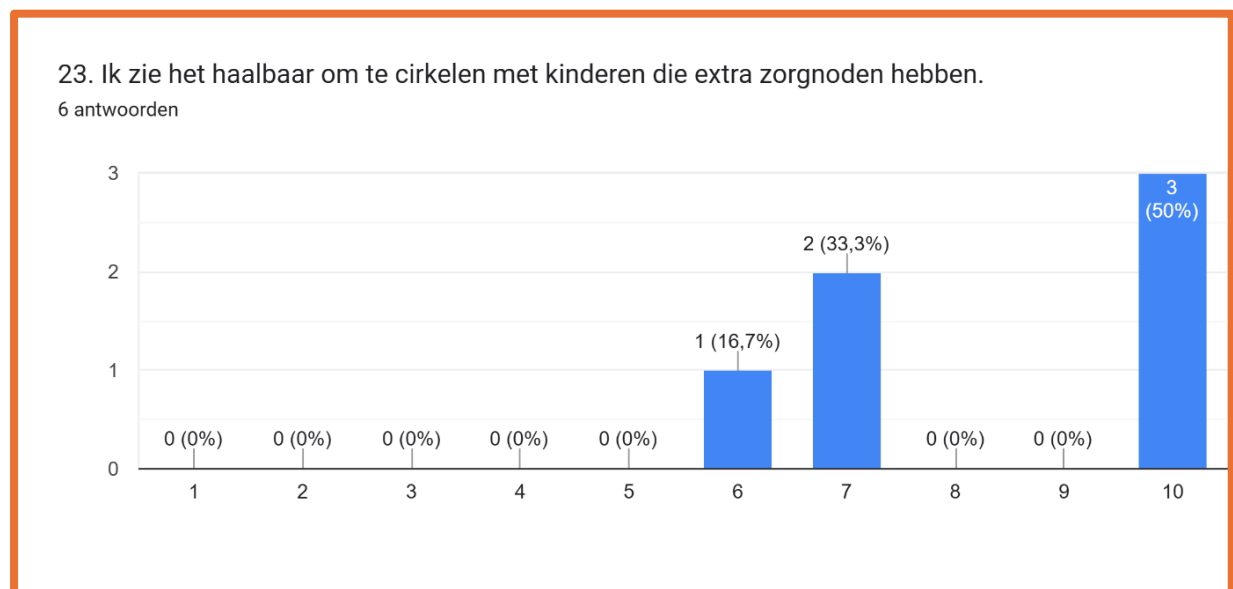
Vraag 23: Ik zie het haalbaar om te cirkelen met kinderen die extra zorgnoden hebben.

Het gemiddelde van 7,40 geeft aan dat de meeste leerkrachten het haalbaar zien om te cirkelen met kinderen die extra zorgnoden hebben. 90% heeft een score boven de 5. Kleuterleerkrachten beoordelen dit gemiddeld minder haalbaar (6,0) dan lagere schoolleerkrachten (8,33). De laagste score onder kleuterleerkrachten is 2, tegenover 6 bij de lagere schoolleerkrachten.

Figuur 37: haalbaarheid met extra zorgnoden kleuterleerkrachten

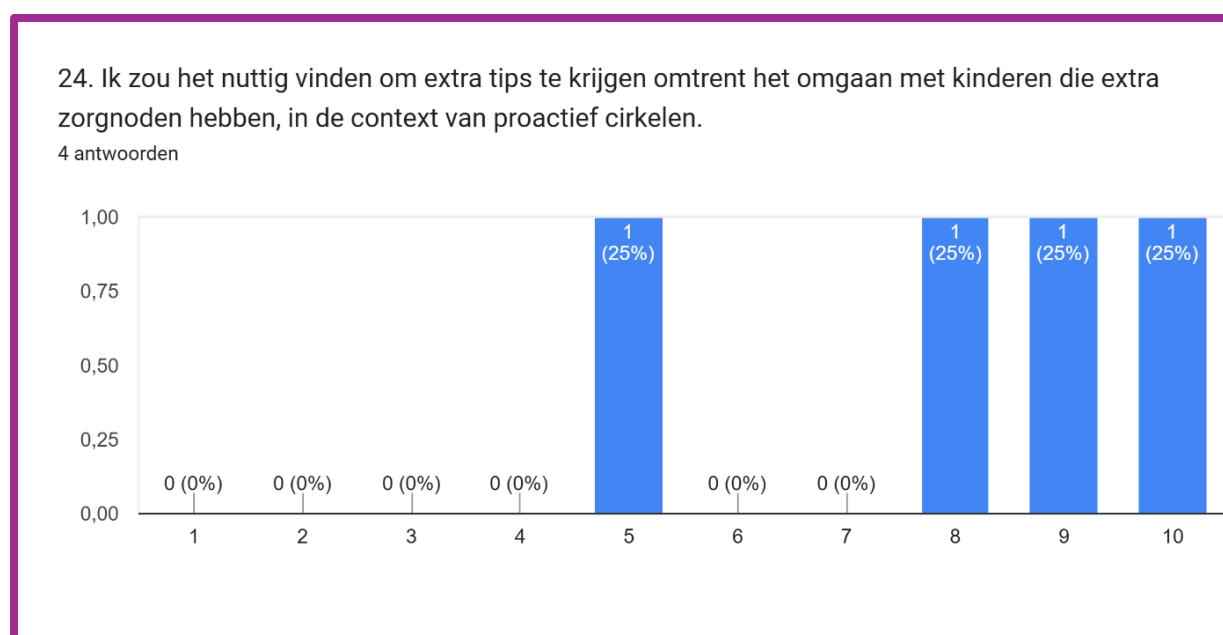
Figuur 38: haalbaarheid extra zorgnoden lagere schoolleerkrachten

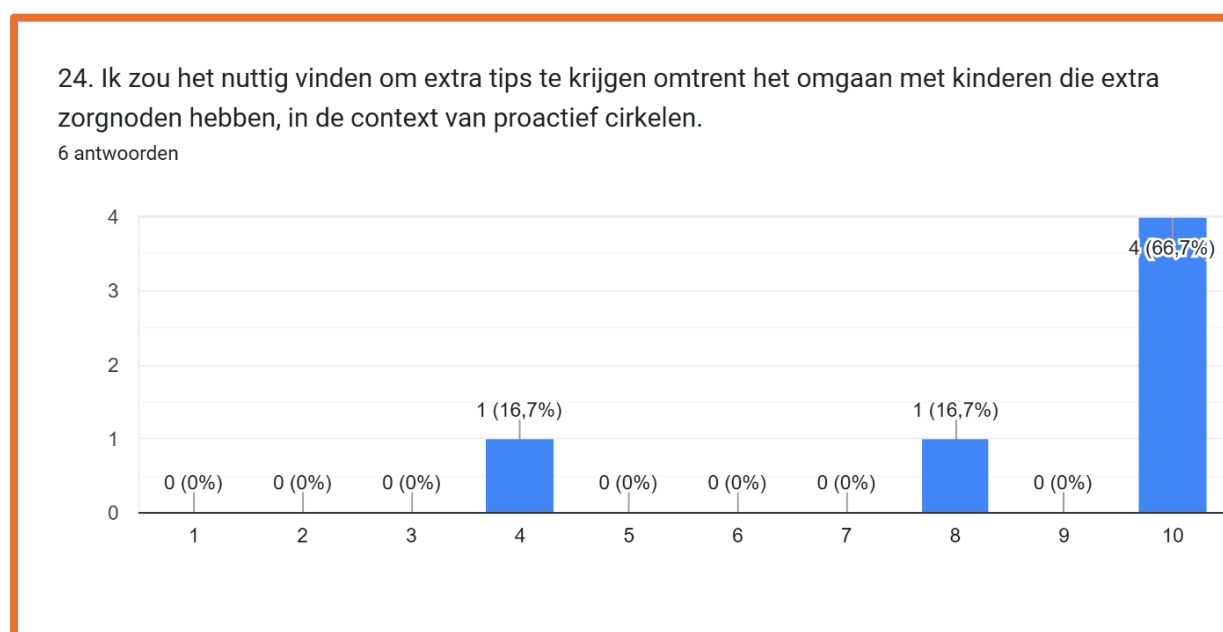
Vraag 24: Ik zou het nuttig vinden om extra tips te krijgen omtrent het omgaan met kinderen die extra zorgnoden hebben, in de context van proactief cirkelen.

De meeste leerkrachten vinden tips over proactief cirkelen bij extra zorgnoden nuttig, met een gemiddelde van 8,40. Slechts twee leerkrachten geven een score van 5 of minder. De kleuterleerkrachten (8,0) vinden het gemiddeld even nuttig dan lagere schoolleerkrachten (8,67).

Figuur 39: extra tips rond zorgnoden kleuterleerkrachten

Figuur 40: extra tips rond zorgnoden lagere schoolleerkrachten

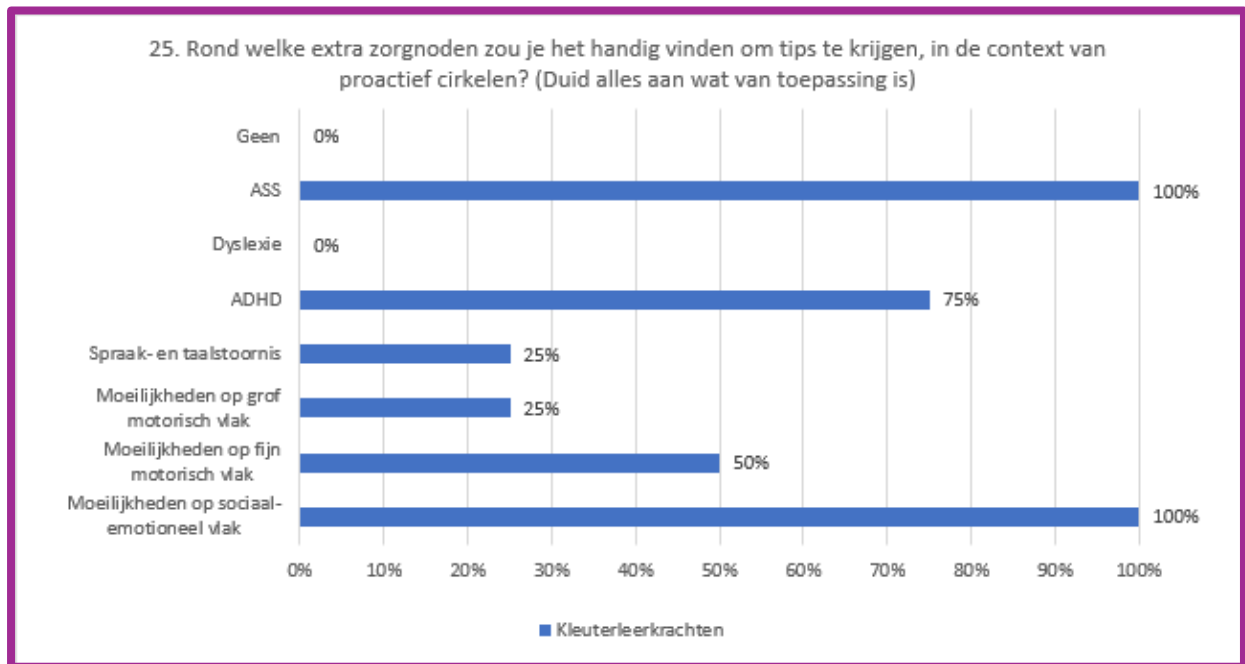

Vraag 25: Rond welke extra zorgnoden zou je het handig vinden om tips te krijgen, in de context van proactief cirkelen?

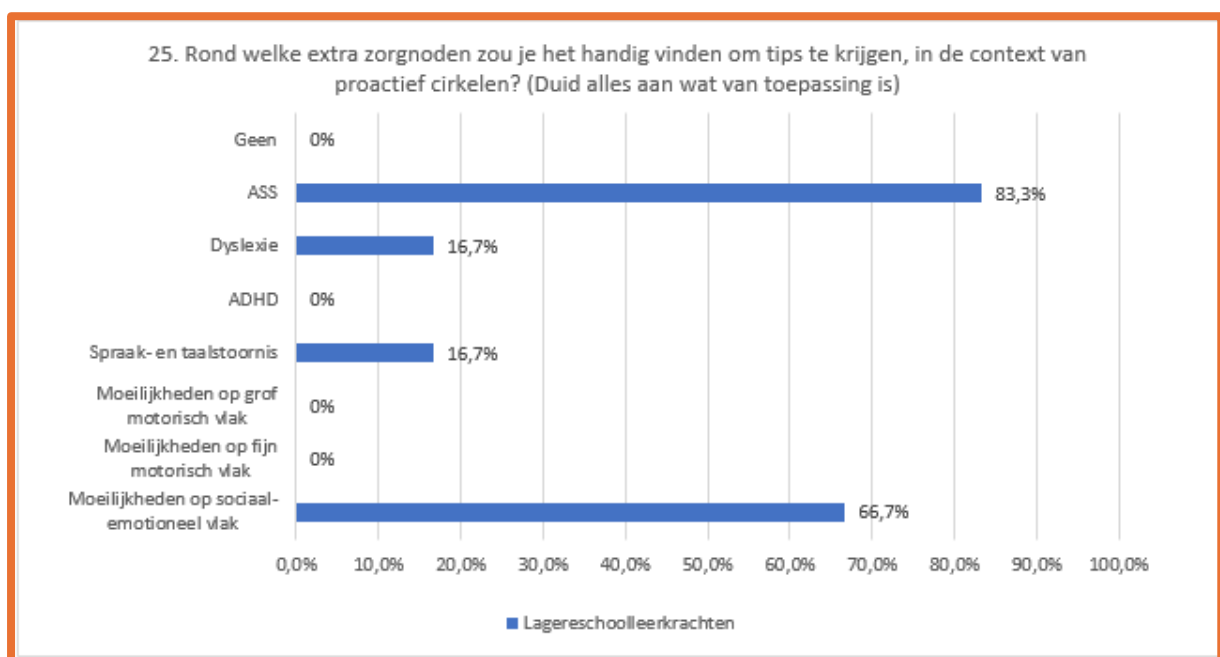
Alle kleuterleerkrachten vinden het nuttig om tips te krijgen over proactief cirkelen in verband met kinderen met ASS, tegenover 83,3% in het lager. Voor dyslexie willen bijna geen kleuterleerkrachten tips (0% vs. 16,7%). Bij ADHD is het verschil opvallend: 75% van de lagere schoolleerkrachten wil tips, tegenover 0% in de kleuterklas. Voor spraak- en taalstoornissen (25% vs. 16,7%) en grof motorische moeilijkheden (25% vs. 0%) ligt het percentage kleuterleerkrachten dat tips wil hoger dan dat van lagere schoolleerkrachten. Kleuterleerkrachten (50%) vinden het nuttiger dan lagere schoolleerkrachten (0%) om tips te krijgen rond fijn motorische

moeilijkheden. Voor sociaal-emotionele moeilijkheden willen beide groepen tips, maar dit is hoger bij kleuterleerkrachten (100% vs. 66,7%).

Figuur 41: welke extra tips rond zorgnoden kleuterleerkrachten

Figuur 42: welke extra tips rond zorgnoden lagere schoolleerkrachten

4.5.2 Aanvullingen verdiepende interviews

Uit de afgenomen interviews leiden we af dat de voornaamste zorgnood op de basisschool, leerlingen met ASS zijn. De leerkrachten trachten de noden van deze leerlingen tegemoet te komen aan de hand van visualisaties en het bieden van structuur. Een andere maatregel die wordt getroffen is de inzet van vluchtroutes. Leerlingen met ASS hebben een locatie op school waar ze naartoe mogen om tot rust

te komen. Hiernaast worden er tools aangereikt door leerondersteuners zoals knijpballen of tangle speelgoed. De opvattingen over de effectiviteit van leerondersteuning zijn uiteenlopend.

Er wordt ook nog een zorgnood omtrent motorische problemen aangegeven. Een andere zorgnood die wordt aangekaart is problemen op het vlak van sociaal emotioneel vlak. Voorbeelden hiervan zijn emotieregulatie en impulscontrole. Dit gaat over leerlingen die snel boos worden of gevoelig zijn. Om kinderen taal te geven aan hun emoties worden de gevoelsmonsters gehanteerd in de klaswerking. Ook de emotieregulatie bij leerkrachten is van essentieel belang. Ze fungeren als een anker voor leerlingen in stressvolle situaties. Kinderen nemen immers vaak de emotionele toestand van hen over.

4.6 Onderzoeksvraag 6: Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere basisscholen? (Good practices)

4.6.1 Beginsituatie

De scholen hebben cirkelen geïntroduceerd omdat men enerzijds het een meerwaarde vond voor de school en anderzijds omdat er moeilijkheden plaatsvonden die men wou aanpakken, bijvoorbeeld pestproblematieken. Men wou het pesten proactief aanpakken en inzetten op het sociaal welbevinden van de leerlingen.

De integratie van het cirkelen binnen de scholen, verliep grotendeels hetzelfde. Twee van de scholen stelden een extern persoon aan om het concept aan de leerkrachten uit te leggen, zodat zij daarna zelf met het proactief cirkelen aan de slag konden. Bij de derde school nam een leerkracht dit op zich, testte ze het uit op haar klas en stelde ze dan voor aan de directie om dit te doen voor alle jaren. Hierbij zijn middelen en ruimte in het uurrooster belangrijke zaken.

Alle drie de scholen gaan zowel proactief als curatief te werk. Dit doen ze afhankelijk van de noden binnen de klas. Ze zetten enerzijds in op een verbindend klasklimaat, en anderzijds gaan we curatief te werk wanneer er zich een conflict voordoet.

4.6.2 Praktische uitvoering

De drie scholen geven aan dat ze proactief cirkelen vanaf het eerste leerjaar tot en met het zesde leerjaar. In de kleuterklas hangt het af van school tot school. Bij sommige scholen gebeurt dit af en toe al of moet nog verder ontwikkeld worden. Bij een andere school komt het helemaal niet ter sprake om proactief te cirkelen in de kleuterklas.

Hoe het cirkelen concreet wordt aangepakt verschilt van klas tot klas. Het proactief cirkelen gebeurt op elke school per leerjaar, en de aanpak verschilt naargelang de leeftijd van de leerlingen. In de eerste leerjaren is er minder diepgang en duurt een cirkelmoment meestal niet langer dan 25-30 minuten. In de hogere leerjaren, vanaf het vierde, kan proactief cirkelen duren tot zo'n 50 minuten.

Het proactief cirkelen gebeurt meestal om de week of tweewekelijks, vaak door de zorgleerkracht. Het idee is dat de klasleerkrachten het ook zelf regelmatig zouden

doen, in de realiteit is dit anders door tijdsgebrek. Vaak wordt er vooral teruggegrepen naar het cirkelen als er een conflict is.

Hierdoor is de school op het idee gekomen van de denkbox. Het is een formulier dat leerlingen kunnen invullen op Google Forms. Ze kunnen aan de hand van volgende vragen reflecteren op hun gedrag: "Wat is er gebeurd, hoe voelde ik mij, hoe voelde de ander zich, hoe konden we dit oplossen, heb ik er spijt van?" De denkbox gaat gepaard met een sanctie van vijftien minuten binnenblijven. De directrice benadrukte de reflectie op het gedrag en niet op bestraffing.

De afspraken zijn meestal gelijk voor alle leerjaren, en in sommige klassen kunnen leerlingen ook anoniem thema's aanbrengen. Dit wordt gedaan aan de hand van twee methodieken die worden toegepast in één school. Een andere methodiek, de meldbox, is een box waar zowel ouders als leerlingen zaken kunnen melden. Dit wordt in de proactieve cirkel onrechtstreeks besproken zodat er niemand zich geïsoleerd voelt. Ook worden er variaties gebruikt, zoals in duo's werken en het antwoord van je partner aan de groep voorstellen.

De leerkrachten gebruiken verschillende materialen die vaak aan bod komen, zoals een praatstok, een afsprakenblad, een symbool voor de cirkel en een doosje met standaardvragen. Afhankelijk van de klas worden daar ook nog andere, aangepaste vragen aan toegevoegd. Sommige leerkrachten werken met boeken, aangekochte vraagkaarten, voorleesboeken of andere inspiratiebronnen.

De manier van cirkelen verschilt. Er kan gezorgd worden voor een bewegingstussendoortje. Niet alle methodes passen bij elk onderwerp. Bij lossere thema's kan men buiten cirkelen, de popcornmethode toepassen, enzoverder. Bij serieuze onderwerpen wordt aangeraden om niet buiten te cirkelen, door afleiding van buitenaf. Het is hierbij belangrijk dat het gestructureerd blijft en de moderator de controle behoudt.

Ook wordt er rekening gehouden met diverse thema's die aan bod kunnen komen. In de gouden weken kan men bijvoorbeeld spreken over hobby's, wie ben jij, teambuilding, ... Daarna kan men luchtige thema's bespreken zoals school, de toekomst, liefde, Pasen, vriendschap, gevoelens, kerstmis, ... Als er voldoende veiligheid aanwezig is kan men serieuzere thema's bespreken zoals seksuele aanrakingen, nee kunnen zeggen, pesten, autisme, anders zijn, de wereld, actuele thema's (bv Trump), ... Deze thema's kunnen al aanbod komen bij de lesinhoud van de klas maar kunnen ook buiten de klasinhoud aan bod komen. De gekozen thema's worden dus afgestemd op de leeftijd van de leerlingen. Zo worden thema's zoals emoties verwoorden, naar elkaar luisteren, ... in het eerste, tweede en derde kleuter besproken. Thema's zoals gender, afspraken maken, ... worden pas besproken in het vijfde en zesde leerjaar.

In het begin zagen leerlingen het cirkelen vooral als een moment zonder les, maar na een tijdje zien ze het nut in van proactief cirkelen. Leerlingen van de derde graad zouden in staat kunnen zijn om de rol van moderator op zich te nemen. Hierdoor gaan ze ook bewuster om met het proactief cirkelen. De scholen geven de voorkeur aan cirkelen in de namiddag, omdat leerlingen dan meer ontspannen zijn en makkelijker praten, terwijl de voormiddag vaak meer gefocust is. Het cirkelen wordt zo ook een fijne afsluiter van de dag.

Tijdens het proactief cirkelen kan men obstakels ervaren. Men liep vast met de vragen bij het eerste en tweede leerjaar omdat men hier niet verdiepend te werk kan gaan. Ook de grootte van de groepen kan een uitdaging vormen: ofwel zijn deze te klein

ofwel net te groot. Daarnaast moet men aandachtig zijn dat men niet vervalt in een kringgesprek. Door de afspraken te herhalen, bewaak je dat het een proactieve cirkel blijft. Aangezien het in een cirkel niet verplicht is om te antwoorden, kan er een moment zijn waar niemand iets vertelt. Je hierop aanpassen en bijvoorbeeld je vraag luchtiger maken of vragen aan de leerlingen wat de oorzaak is, is een tip. Dit zijn leerervaringen die nodig zijn om succeservaringen te creëren. Onvoldoende budget of tijd kan ook een obstakel zijn om te cirkelen. Er moet natuurlijk budget zijn om materiaal te kunnen kopen.

4.6.3 Effecten

Uit de verschillende schoolbezoeken blijkt dat proactief cirkelen een positieve impact heeft op de sfeer op school en in de klas. Zowel leerlingen als leerkrachten voelen zich meer verbonden met elkaar. Ze bouwen vertrouwen op, en doordat leerkrachten zelf meedoen in de cirkels, zien leerlingen hen niet alleen als 'de juf' of 'de meester', maar ook gewoon als mens. Dat zorgt ervoor dat leerlingen zich meer gehoord voelen.

Conflicten verdwijnen natuurlijk niet zomaar, maar de manier waarop ermee wordt omgegaan verandert wel. Leerlingen begrijpen beter waar bepaald gedrag vandaan komt en kunnen daardoor rustiger reageren. In klassen waar regelmatig gecirkeld wordt, is de sfeer merkbaar anders: er zijn minder conflicten, meer respect en leerlingen voelen zich veiliger. Voor leerkrachten brengt dit dan ook rust. Er komen onderwerpen aan bod die anders vaak onder de radar blijven, en dat zorgt voor meer diepgang in de relatie.

Tot slot geven de verschillende scholen ook aan dat het belangrijk is om goed na te denken over wanneer je wel of niet een cirkel inzet. Het vraagt tijd, en niet alles hoeft uitgebreid besproken te worden. Als je voor elk klein voorval een cirkel organiseert, bestaat het risico dat leerlingen het niet meer serieus nemen. Daarom is het belangrijk om duidelijk te zijn over wat wel of niet in een cirkel hoort.

4.6.4 Leerkrachten

Vanuit twee schoolbezoeken bleek dat sommige leerkrachten meteen mee waren met het idee van proactief cirkelen. Er was geen nood om extra in te zetten op motivatie, omdat ze het resultaat zagen in de klas waar eerst werd gecirkeld. Bij leerkrachten van een ander schoolbezoek was het wat gemengder. De leerkrachten vanaf het tweede leerjaar waren direct overtuigd, maar het eerste leerjaar zag er in het begin minder het nut van in. Zij vonden dat er nog geen diepgaande gesprekken gedaan konden worden.

Wat leerkrachten vaak motiveerde, was dat de zorgleerkracht of één specifieke leerkracht het eerst zelf op zich nam. Die persoon leidde de cirkels en deelde alle documenten, methodieken en materiaal met het team. Daardoor kregen de andere leerkrachten de kans om rustig te wennen en hoefden ze niet meteen zelf te modereren.

Wat kennis betreft, begonnen de meeste leerkrachten van nul. Vooraf hadden ze geen ervaring met cirkelen. In sommige scholen volgden ze verschillende vormingen, in andere geen. De kennis werd vooral onder elkaar gedeeld.

4.6.5 Zorgnoden

De scholen hebben vooral te maken met zorgnoden zoals ASS, ADHD, gedragsproblemen en anderstalige leerlingen. Leerkrachten proberen hier op verschillende manier rekening te houden met de zorgnoden van de leerlingen. Bij kinderen met ASS wordt er gezorgd voor rust en voorspelbaarheid. Ook worden de doelen en afspraken op voorhand duidelijk uitgelegd met bijhorende visualisatie.

Leerlingen mogen altijd kiezen om iets niet te zeggen, of om even uit de cirkel te stappen als het te veel wordt. Ze kunnen ook hulpmiddelen gebruiken, zoals een koptelefoon of iets in de hand houden.

Bij kinderen met ADHD helpen korte bewegingsmomenten, vooral in de eerste graad. Voor anderstalige kinderen wordt soms een vraag in het Engels gesteld of gewerkt met prenten en pictogrammen.

Extra: Op een school kregen we de kans om een proactieve cirkel in het vierde leerjaar bij te wonen. In bijlage 5 is de uitgeschreven observatie, met de belangrijkste zaken, terug te vinden.

5 Conclusie/discussie/aanbevelingen

5.1 Onderzoeksvraag 1: In welke mate is proactief cirkelen gekend?

Leerkrachten maken meestal via collega's kennis met het concept 'proactief cirkelen', en minder vaak via formele opleidingen of bijscholing. Vooral in de initiële lerarenopleiding voor kleuteronderwijs komt het nauwelijks aan bod, terwijl het in het lager onderwijs iets vaker besproken wordt. Dit duidt op een ongelijke verspreiding van kennis over het onderwerp. De Padlet die tijdens een bijscholing werd aangeboden, wordt als waardevol ervaren door leerkrachten die eraan deelnamen, maar is onbekend bij anderen. Bovendien vraagt het gebruik ervan om enige voorkennis, wat de toegankelijkheid beperkt. Wij zien de Padlet als een handige tool om mee te verwerken in ons draaiboek.

Een grotere toegankelijkheid van kennis over 'proactief cirkelen' voor zowel het kleuter- als het lager onderwijs, bijvoorbeeld door middel van een uitgebreid en concreet draaiboek, wordt aangeraden. Door een vaste plek in de lerarenkamer te voorzien kan dit onderwerp ook in informele gesprekken aan bod komen. Wij raden aan om de leerkrachten gezamenlijk een opleiding rond proactief cirkelen te laten volgen. Dit om het theoretisch kader te verruimen, maar ook om een groter groepsgevoel te creëren.

5.2 Onderzoeksvraag 2: Welke vaardigheden hebben de leerkrachten reeds om proactief te cirkelen?

Leerkrachten voelen zich momenteel matig bekwaam om een proactieve cirkel te modereren. We merken echter dat de leerkrachten wel al veel vaardigheden inzetten die aansluiten bij de vaardigheden die nodig zijn om een cirkel te leiden. Hier merken we een verschil tussen kleuter en lagere schoolleerkrachten. Kleuterleerkrachten passen bepaalde vaardigheden, die gelinkt zijn aan proactief cirkelen, minder toe dan lagere schoolleerkrachten. Dit betekent niet dat ze deze vaardigheden onbelangrijk vinden, maar dat ze deze minder als prioriteit beschouwen in hun klaspraktijk, in vergelijking met andere aspecten van het werk (zoals basiszorg, spelbegeleiding, motoriek...). Dit is een indicator van een verschil in pedagogische focus. Proactief cirkelen zal in het kleuter laagdrempeliger moeten worden ingezet dan in de lagere school. Dit vereist ook andere vaardigheden van de kleuter en lagere schoolleerkrachten.

We merken ook dat er een verschil is in het toepassen van vaardigheden bij leerkrachten in het algemeen. Bepaalde, ingezette vaardigheden door individuele leerkrachten missen zo het beoogde effect. Deze leerkrachten worden bijgevolg ontmoedigd om ze verder toe te passen. Het zal dus belangrijk zijn om in ons draaiboek een algemeen kader mee te geven aan alle leerkrachten waarbij het proactief cirkelen vanaf de kleuterklas op een goede manier kan worden toegepast. Door een uniforme aanpak te creëren zullen de effecten van bepaalde vaardigheden, vermoedelijk, meer zichtbaar worden.

Leerkrachten hechten vooral belang aan het benoemen van het waargenomen gedrag als de leerling ongewenst gedrag stelt. Uit de enquête blijkt dat de leerkrachten minder positief gedrag benoemen. Mogelijks komt dit door onze vraagstelling, dat meer gericht is op ongewenst gedrag dan op positief gedrag. Bij het proactief cirkelen is het benoemen van positief gedrag zeer belangrijk, dit nemen we mee in ons draaiboek.

5.3 Onderzoeksvraag 3: Hoe gemotiveerd zijn de leerkrachten om met proactieve cirkelen aan de slag te gaan? Wat kan hen motiveren?

De resultaten suggereren dat er een goede basis van motivatie aanwezig is om te starten met proactief cirkelen, zelfs in klassen met meer zorgnoden. De overtuiging dat proactief cirkelen een positieve impact heeft op de klasdynamiek is binnen het lerarenteam al goed aanwezig. Dit is een sterke, intrinsieke motivatiebron. Geen enkele leerkracht voelt zich verplicht of heeft helemaal geen motivatie. Echter zien de leerkrachten het minder haalbaar om twee keer per week te cirkelen. De leerkrachten geven aan dat ze ontmoedigd worden, om proactief cirkelen vaak toe te passen, wegens gebrek aan tijd, ruimte, kennis en vaardigheden. Om te zorgen dat proactief cirkelen gedragen wordt door het hele schoolteam en de motivatie hoog blijft zal het belangrijk zijn om hiervoor tijd en ruimte vrij te maken in het uurrooster van de leerkrachten. Alsook zullen de verwachtingen naar de leerkrachten hierdoor niet te hoog mogen liggen. In het draaiboek zal het ook nodig zijn om vaardigheden en kennis aan te rijken. Een tijdsinschatting geven bij elke cirkelvorm in het draaiboek kan een meerwaarde zijn voor leerkrachten om hen te ondersteunen bij het maken van een planning.

We merken een significante lagere motivatie bij de kleuterleerkrachten dan bij de leerkrachten in het lager. Kleuterleerkrachten zien de effectiviteit van proactief cirkelen minder in. Echter geloven ze wel in de kracht hiervan maar zien ze het eerder op een laagdrempelig niveau haalbaar. Uit de literatuur (zie 2.2) weten we dat proactief cirkelen systematisch moet worden ingezet en dat het tijd nodig heeft om het effect waar te nemen. Het effect van proactief cirkelen in de kleuterklas wordt bijgevolg pas echt zichtbaar tijdens de lagere schoolperiode en minder in de kleuterklas zelf. Het is belangrijk dat we de kleuterleerkrachten meenemen in dit verhaal en dat ze het geloof krijgen van het nut op lange termijn, om proactief te cirkelen in hun klas. Om het in de kleuterklas laagdrempelig te houden, zullen we in het draaiboek van de kleuters vooral aandacht moeten besteden aan het leren van de grondhoudingen van het cirkelen.

De leerkrachten geven aan dat ze nood hebben aan praktijkvoorbeelden en concrete handvatten om aan de slag te gaan. Een voorbeeldfilmpje in het draaiboek toevoegen en concrete fiches uitwerken zorgt mogelijks tot meer motivatie bij de leerkrachten.

5.4 Onderzoeksvraag 4: Wat doen leerkrachten al rond proactief cirkelen in de klas?

Op basis van de interviews en de enquête kunnen we besluiten dat het voor leerkrachten een blijvende zoektocht is naar methodieken. Het vraagt flexibiliteit en uitdaging. Elke klas is anders. Vanuit de enquête en interviews is er duidelijk belang voor structuur. Dit wordt gecreëerd aan de hand van afspraken.

Daarnaast blijkt dat er verschillende methodieken toegepast worden in de klas om een positief klasklimaat te bevorderen. Wel wordt er aangegeven dat sommige methodieken beter werken in de ene klas dan de andere zoals, 'onze klas, ons team'. We merken dat er dus verschillende methodieken gebruikt worden door verschillende leerkrachten wat leidt tot een gebrek aan consistentie. Meerdere factoren hebben hierbij een invloed zoals tijdsgebrek of beperkte kennis. Algemeen zien we dat het schoolteam belang hecht aan zowel een positief klasklimaat, als structuur en afspraken. Hieruit kunnen we aanbevelen om steeds met de vaste structuur en vaste afspraken te werken van het proactief cirkelen. Wel kunnen er steeds bijkomende afspraken gemaakt worden naar gelang de behoeften van de klas. Vanuit die behoeften bevelen wij aanvullend aan om steeds thema's, cirkels of vragen te kiezen die daarbij aansluiten. Door gebrek aan een consistente methodiek lijkt het ons tot slot aangeraden om de draaiboeken te voorzien van een algemeen theoretisch kader dat in iedere klas gehanteerd kan worden.

5.5 Onderzoeksvraag 5: Welke extra zorgnoden ervaren de leerkrachten in de klas?

Uit de resultaten blijkt dat er vaak extra zorg nodig is in de klas, dit verschilt per leerkracht en groep. Zowel bij kleuters als in het lager onderwijs ervaren leerkrachten dat er kinderen zijn die extra steun kunnen gebruiken. Toch zien ze het wel zitten om met proactief cirkelen aan de slag te gaan, ook bij kinderen met zorgnoden. Ze vinden het haalbaar en nuttig, maar geven ook aan dat ze graag wat extra tips en uitleg willen over hoe ze dat het beste kunnen aanpakken. Het draaiboek moet daarom ook extra tips bevatten die inspelen op diverse zorgvragen, zodat het materiaal aansluit bij de uiteenlopende noden van leerlingen. Op die manier creëren we een inclusieve en bruikbare leidraad voor elke klascontext.

De meerderheid van de leerkrachten geeft aan dat ze tips willen krijgen rond het proactief cirkelen met kinderen met ASS en sociaal-emotionele moeilijkheden. Een aantal leerkrachten gaan hiermee aan de slag, aan de hand van duidelijke structuur en visualisaties. Aan de hand van de literatuur over ASS kunnen concrete handvaten aan bod komen in het draaiboek. Daarnaast zal het ook belangrijk zijn dat we de zaken die ze in de school reeds gebruiken mee verwerken.

Ze gebruiken hulpmiddelen zoals knijpballen of speeltjes om tot rust te komen. Daarnaast zijn er zorgen over kinderen die moeite hebben met bewegen. Er is zeker nood aan extra ondersteuning in de klas, en leerkrachten staan er open voor om hier meer over te leren en ermee aan de slag te gaan.

Uit onderzoek blijkt dat de leerkrachten reeds veel kennis hebben over het omgaan met extra zorgnoden. Hierbij kijkt elke leerkracht naar de noden van de individuele leerling. In het draaiboek kunnen tips worden meegegeven. Echter, zal het belangrijk zijn om ook te benoemen dat men als leerkracht vooral zelf kan beslissen en zoeken naar wat de beste methode is om met een leerling met een extrazorgnood te cirkelen. Hierbij de autonomie geven aan de leerkrachten zal van belang zijn.

5.6 Onderzoeksvraag 6: Hoe gaan ze aan de slag met proactief cirkelen in andere scholen? (Good practices)

Uit de drie schoolbezoeken leren we dat het beter is om het proactief cirkelen te laten introduceren door één leerkracht. Bij die leerkracht wordt aangeraden dat dit binnen zijn of haar uurrooster ingepland staat. Het is handig als dit in het begin altijd dezelfde leerkracht is, zodat er wat structuur en vertrouwdheid is. Na een tijdje kan de klasleerkracht die rol dan overnemen. Voor oudere leerlingen, zoals in het vijfde en zesde leerjaar, is het bovendien mogelijk om zelf de rol van moderator op zich te nemen. Indien het mogelijk is om één leerkracht het cirkelen te laten uitvoeren, bevelen we dit sterk aan.

Vanuit de schoolbezoeken blijkt verder dat de duur van de cirkel afhankelijk is van de leerlingen hun leeftijd. Voor leerlingen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar blijkt 50 minuten ideaal te zijn. Bij jongere leerlingen is het aangewezen om 25 minuten proactief te cirkelen, en bij kleuters mag het zelfs nog wat korter zijn. Echter zien we in één school dat dezelfde duur wordt gehanteerd. Waarbij ze vooral een onderscheid maken tussen de inhoud van de cirkel. Bij kleuters luchtig en speels en bij lagereschoolkinderen diepgaander. Deze twee bevindingen nemen we mee in het draaiboek. Waarbij we opteren om zowel een onderscheid te maken tussen de duurtijd als de inhoud. Om de autonomie van de leerkrachten hierin te bevorderen zal het daarnaast belangrijk zijn om hen de ruimte te geven dit naar gevoel aan te passen.

Daarnaast merken we ook dat de tijd tussen de cirkelmomenten belangrijk is. In theorie wordt vaak gezegd dat er elke week gecirkeld moet worden, maar in de praktijk blijkt tweewekelijks eigenlijk beter te werken en realistischer.

Ook zien we dat bij deze scholen de thema's worden aangepast naargelang de leeftijd. In de eerste graad zijn er minder diepgaande gesprekken dan in de derde graad. In het zesde merken we dat heel wat thema's overeenkomen. Zo zijn er de thema's 'gender', 'vriendschap', 'pesten'... die vaak terugkeren. Bij school 3 is het wel opvallend dat ze het thema 'pesten' niet zo expliciet willen benoemen. We hebben tijdens de observatie wel gemerkt dat dit thema onbewust erin verwerkt is. Als we dan kijken naar de kleuters zien we dat het meer gaat over het leren kennen van cirkelen. Het is vooral heel basaal zoals leren luisteren, stilzitten... We raden aan om de thema's aan te passen aan de leeftijd van de leerlingen. Voor oudere leerlingen kunnen dat thema's zijn waarin er meer diepgang mogelijk is, bij jongere kinderen

kan er gekozen worden voor eenvoudigere thema's. Dit sluit dan ook beter aan bij hun leefwereld en ontwikkelingsniveau.

Aan de hand van de schoolbezoeken, bevelen wij aan om te werken met een themabox waarin leerlingen/leerkrachten zelf anonieme suggesties kunnen geven.

Dit wordt door de drie scholen als een goed idee gezien. Deze box kan helpen om een beter zicht te krijgen op wat er leeft bij de kinderen.

Op elke school werd hetzelfde effect in de klas opgemerkt: er ontstaat een veiligere sfeer en er groeit meer vertrouwen, zowel tussen de leerlingen onderling als tussen leerlingen en leerkracht. Leerkrachten worden net gemotiveerd door dit effect te zien, bleek uit onze schoolbezoeken. Het kan een meerwaarde zijn om deze good practices te sensibiliseren naar de leerkrachten, om hun motivatie te verhogen. Toch valt het op dat er in elke school vermeld wordt, dat proactief cirkelen niet altijd helpt om conflicten te voorkomen.

Tot slot blijkt dat, wanneer men specifiek wil inzetten op kinderen met ASS, dat het vooral aanbevolen is om vooraf duidelijk te maken wat er verwacht wordt. Op die manier wordt er meer rust geboden. Dit zal opnieuw belangrijk zijn om als tips in het draaiboek te verwerken.

6 Literatuurlijst

- Beck, R. (2021, 10 mei). *Motorische ontwikkeling van 3 tot 4 jaar*. Allesoversport.nl. <https://www.allesoversport.nl/thema/beweegstimulering/motorische-ontwikkeling-van-3-tot-4-jaar/>
- Beerten, M. & Van Waterschoot, T. (2020). *Herstelgericht handelen: groeikansen voor de hele school*. Gompel&Svacina Bv.
- Berk, L. E. (2004). *Development Through the Life Span*. Boston: Pearson Education
- Cooley, C.H. (1922). *Human nature and the social order*. New York: Scribner's.
- Craeynest, P. (2005). Psychologie van de levensloop. *Inleiding in de ontwikkelingspsychologie*. Leuven: Acco.
- Deci, E., & Ryan, M. (1985). Toward an Organismic Integration Theory. In *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Perspectives in Social Psychology* (pp. 113–148). Boston: Springer.
- Deklerck, J. (2011). De preventiepiramide. *Preventie van probleemgedrag in het onderwijs*. Leuven: Acco.
- Deprez, S. & Michiels, M. (2020). *Beter samen! Herstelgericht werken in de jeugdhulp*. (2de ed.). Acco.
- Feldman, R. (2005). *Ontwikkelingspsychologie*. Amsterdam: Pearson Education.
- Heye, D. (2021). *Start met cirkelen, 20 cirkels voor meer magie in je klas*. (2de druk). Ligand.
- Lamberts, C. (2017, 28 juni). *De motorische ontwikkeling tussen 6 en 9 jaar*. Allesoversport.nl. <https://www.allesoversport.nl/thema/beweegstimulering/de-motorische-ontwikkeling-tussen-6-en-9-jaar/>
- Lamberts, C. (2019a, 4 april). *Motorische ontwikkeling als je kind 4 of 5 jaar is*. Allesoversport.nl. <https://www.allesoversport.nl/thema/beweegstimulering/motorische-ontwikkeling-als-je-kind-4-of-5-jaar-is/>
- Lamberts, C. (2019b, 4 april). *Motorische ontwikkeling schoolkind: 9 – 12 jaar*. Allesoversport.nl. <https://www.allesoversport.nl/thema/beweegstimulering/motorische-ontwikkeling-schoolkind-9-12-jaar/>
- Marcoen, A. (1995). *Ontwikkelingspsychologie: boekdeel 1*. Leuven. Acco.
- Morrens, B. (2008). Sociaal kapitaal en gezondheid: een overzicht van de recente onderzoeksliteratuur. *Tijdschrift voor Sociologie*, 29(2-3), 137–157. <https://openjournals.ugent.be/sociologos/article/86702/galley/204518/view/>
- Snijder, M. (2021). *Sterke basis en preventie*. Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 9 mei 2025, van https://www.nji.nl/uploads/2021-06/Preventie_CoP.pdf

Van De Pontseele, F., Goossens, S. (2024, 28 augustus). *Hoe maak je een hechte klas? Benut de 'gouden weken'.* Klasse. Geraadpleegd op 8 mei 2025, van <https://www.klasse.be/267516/hoe-maak-je-een-hechte-klas-4-fases-groepsvorming/>

Verhulst, F.C. (1991). *De ontwikkeling van het kind.* Assen/Maastricht: Van Gorcum.

7 Bijlagen

Bijlage 1: annex AI

TOOL	PROMPT	GEBRUIK VAN DE OUTPUT
ChatGPT	Welke onderwerpen kunnen we bespreken over proactief cirkelen en preventief werken?	ChatGPT heeft ons geholpen om te brainstormen over onderwerpen die we kunnen bespreken over het onderwerp proactief cirkelen en preventief werken. We hebben de output gebruikt als inspiratie, maar hebben het niet integraal overgenomen.
ChatGPT	Welke vragen kunnen we stellen op schoolbezoek waar we meer willen weten over hun werking van het proactief cirkelen? Dit zijn vragen die we al hebben...	ChatGPT heeft ons geholpen om te brainstormen over onderwerpen die we kunnen bevragen op het schoolbezoek. We hebben de output gebruikt als inspiratie, maar hebben het niet integraal overgenomen.
ChatGPT	Er werd verschillende keren gevraagd om een stukje tekst te controleren op spelling	ChatGPT heeft ons geholpen om onze teksten op spelling te controleren.
ChatGPT	Er werd verschillende keren inspiratie gevraagd om verder vooruit te kunnen.	ChatGPT heeft ons geholpen om inspiratie op te doen. We hebben de output gebruikt als inspiratie, maar hebben het niet integraal overgenomen.
ChatGPT	Er werd verschillende keren gevraagd om een zin beter te herformuleren.	ChatGPT heeft ons geholpen om zinnen een betere zinsbouw te geven. We hebben de output gebruikt, maar ook als inspiratiebron gebruikt.

Bachelorproef proactief cirkelen

Hallo, we zijn zeven studenten van **hogeschool VIVES Kortrijk**. Momenteel werken we een **bachelorproef** uit rond **proactief cirkelen** in de klas. Ons **doel** is hieromtrent een **draaiboek uit te werken** voor elk leerjaar zodat jullie hier volgend schooljaar mee aan de slag kunnen gaan. We willen jullie hierin graag mee nemen en **een stem geven**, zodat we de uitwerking van het draaiboek kunnen afstemmen op jullie noden. Het is dus belangrijk dat we zo'n **realistisch mogelijk beeld** krijgen.

Eerst schetsen we kort wat proactief cirkelen inhoudt. Het doel van proactief cirkelen is het creëren van een sfeer waar veiligheid heerst: om te luisteren naar de leerlingen, ze open te laten spreken en het creëren van een gevoel van verbondenheid. Dit doe je aan de hand van kringgesprekken, waarbij dat iedereen het woord krijgt en iedereen naar elkaar luistert.

Hieronder vind je een korte schets van hoe een proactieve cirkel verloopt:

1. Iedereen neemt plaats in een cirkel
2. De moderator (gespreksleider) stelt een korte vraag
3. Iedereen krijgt het woord
4. Iedereen wordt bedankt voor zijn inbreng

Zouden jullie deze vragenlijst **ten laatste tegen donderdag 15 mei 12u** willen invullen. Dit zal **slechts 15 minuten** van jullie tijd in beslag nemen.

Alvast bedankt!

Studenten VIVES: Chloë, Emeline, Fauve, Kiana, Laura, Marielien en Ngoc-My

* **Verplichte vraag**

Wie ben jij?

Wij kunnen deze enquête niet anoniem doen omdat we eventueel in gesprek willen gaan achteraf. We gaan vertrouwelijk om met de informatie.

1. Naam *

2. Klas *

3. Aantal leerlingen *

4. 1. Heb je voor deze enquête al eens gehoord over proactief cirkelen? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Uitleg van hierboven
☐ Opleiding
☐ Collega's
☐ Vorming of nascholing
☐ Online bronnen
☐ Anders: _____

Vaardigheden

Hieronder vind je vooral stellingen terug. Hierop kun je een antwoord geven op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 helemaal niet akkoord en 10 helemaal wel akkoord betekent.

5. 2. Ik kan op basis van mijn kennis een proactieve cirkel modereren (leiden). *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

6. 3. Ik hecht belang aan de volgende vaardigheden. (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Een open vraag stellen aan de leerlingen
- ☐ Leerlingen kernachtig laten formuleren
- ☐ Leerlingen geen feedback op feedback laten geven
- ☐ Wegblijven van beschuldigingen van de leerlingen
- ☐ Leerlingen bedanken voor hun inbreng
- ☐ Omgaan met weerstand van leerlingen
- ☐ Grenzen stellen in de klas
- ☐ Gevoelens bespreekbaar maken in de klas
- ☐ Duidelijkheid en structuur brengen in de klas
- ☐ Terugkomen op leerlingen die niet spreken
- ☐ Omgaan met veelpraters (leerlingen)
- ☐ Moeilijke thema's bespreken in de klas
- ☐ Afstemmen met mijn collega's
- ☐ De controle over de inhoud loslaten
- ☐ Stiltes laten
- ☐ Doorvragen

7. 4. Ik pas volgende vaardigheden toe in de klas. (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Een open vraag stellen aan de leerlingen
- ☐ Leerlingen kernachtig laten formuleren
- ☐ Leerlingen geen feedback op feedback laten geven
- ☐ Wegblijven van beschuldigingen van de leerlingen
- ☐ Leerlingen bedanken voor hun inbreng
- ☐ Omgaan met weerstand van leerlingen
- ☐ Grenzen stellen in de klas
- ☐ Gevoelens bespreekbaar maken in de klas
- ☐ Duidelijkheid en structuur brengen in de klas
- ☐ Terugkomen op leerlingen die niet spreken
- ☐ Omgaan met veelpraters (leerlingen)
- ☐ Moeilijke thema's bespreken in de klas
- ☐ Afstemmen met mijn collega's
- ☐ De controle over de inhoud loslaten
- ☐ Stiltes laten
- ☐ Doorvragen

8. 5. Wat is jouw meest voorkomende reactie op ongewenst gedrag in de klas? *

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ik geef een waarschuwing of straffen
- ☐ Ik benoem het waargenomen gedrag
- ☐ Ik let vooral op het positief gedrag
- ☐ Ik probeer het gedrag te negeren
- ☐ Ik kom hier later op terug
- ☐ Anders: _____

9. 6. Wil je over het onderwerp 'vaardigheden' nog iets kwijt?

Motivatie

Hieronder vind je vooral stellingen terug. Hierop kun je een antwoord geven op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 helemaal niet akkoord en 10 helemaal wel akkoord betekent.

10. 7. Ik ben gemotiveerd om aan de slag te gaan met proactief cirkelen. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

11. 8. Wat motiveert jou om proactief cirkelen toe te passen? (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Mijn directie moedigt het aan
- ☐ Collega's gebruiken het ook
- ☐ Ik geloof in de impact op de klasdynamiek
- ☐ Ik voel me verplicht
- ☐ Geen motivatie
- ☐ Anders: _____

12. 9. Ik vind proactief cirkelen nuttig in mijn klaswerking. *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

13. 10. Hoe vaak zie je het zitten om proactief te cirkelen met je klas op jaarbasis? *

14. 11. Welke gevoelens roept het idee van proactief cirkelen bij je op? (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Enthousiasme
- ☐ Nieuwsgierigheid
- ☐ Twijfel
- ☐ Overweldiging
- ☐ Onverschilligheid
- ☐ Anders: _____

15. 12. Ik voel een verhoogde werkdruk om het proactief cirkelen volgend schooljaar te integreren. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

16. 13. Wat zou jou aanmoedigen om te starten of door te zetten met proactief cirkelen? (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Positieve resultaten in de klas
☐ Aanmoediging door collega's
☐ Tijd en ruimte in het uurrooster
☐ Extra vorming
☐ Niets
☐ Anders: _____

17. 14. Ik zie het zitten om twee keer per week met mijn klas te cirkelen. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

18. 15. Wil je over het onderwerp 'motivatie' nog iets kwijt?

Bestaande werking

Hieronder vind je vooral stellingen terug. Hierop kun je een antwoord geven op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 helemaal niet akkoord en 10 helemaal wel akkoord betekent.

19. 16. Ik denk dat ik, als leerkracht, controle heb over het klasklimaat. *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

20. 17. Wat werkt er bij jou om het klasklimaat te bevorderen? (methodieken) *

21. 18. Wat heb je reeds geprobeerd om het klasklimaat te bevorderen, maar werkte niet? (methodieken) *

22. 19. Pas je proactief cirkelen al toe? *

Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja

☐ Nee

23. 20. Indien niet, wat zijn belemmerende factoren? (Duid alles aan wat van toepassing is)

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Tijdsgebrek
- ☐ Onzekerheid
- ☐ Te weinig kennis en/of vaardigheden
- ☐ Geen gewoonte
- ☐ Anders: _____

24. 21. Wil je over het onderwerp 'bestaande werking' nog iets kwijt?

Zorgnoden

Hieronder vind je vooral stellingen terug. Hierop kun je een antwoord geven op een schaal van 1 tot 10, waarbij 1 helemaal niet akkoord en 10 helemaal wel akkoord betekent.

25. 22. Ik ervaar extra zorgnoden in de klas. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

26. 23. Ik zie het haalbaar om te cirkelen met kinderen die extra zorgnoden hebben. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

27. 24. Ik zou het nuttig vinden om extra tips te krijgen omtrent het omgaan met kinderen die extra zorgnoden hebben, in de context van proactief cirkelen. *

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆	☆

28. 25. Rond welke extra zorgnoden zou je het handig vinden om tips te krijgen, in de context van proactief cirkelen? (Duid alles aan wat van toepassing is) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Geen
☐ ASS
☐ Dyslexie
☐ ADHD
☐ Spraak- en taalstoornis
☐ Moeilijkheden op grof motorisch vlak
☐ Moeilijkheden op fijn motorisch vlak
☐ Moeilijkheden op sociaal-emotioneel vlak
☐ Anders: _____

29. 26. Wil je over het onderwerp 'zorgnoden' nog iets kwijt?

Praktische vragen

30. 27. Ben je bereid om tijd vrij te maken voor eventueel extra verdiepende vragen omtrent jouw antwoorden? Wij komen dan graag bij jou langs, in de klas. Dit zal maximum één uur in beslag nemen. *

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee

31. 28. Indien ja, wanneer zou je hiervoor een moment vrij hebben in de week van 19 mei?

32. 29. Indien onze voorlopige versie van het draaiboek klaar is, ben je bereid om het draaiboek in de week van 2 juni eens uit te proberen met je eigen klas? Dit zal even duren. We horen daarna graag welke feedback je hierop nog hebt. We zouden dit moment observeren (+/-2 studenten) om het draaiboek daarna op punt te zetten. *

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee

33. 30. Op welke manier kunnen we je contacteren? Geef hieronder je contactgegevens door. (Bijvoorbeeld via mail, WhatsApp, aanspreken op school, ...)

34. 31. Wil je over het onderwerp 'praktische vragen' nog iets kwijt?

35. 32. Wil je nog iets anders met ons delen?

36. 33. Zou je graag jouw antwoorden via mail ontvangen? Zo ja, geef hieronder jouw mailadres in.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulieren

Bijlage 3: vragen scholenbezoek

Algemene vragen

Beginsituatie

- Hoe zijn jullie op het idee gekomen om te cirkelen binnen de school? (Wat was de aanleiding)
- Hoe hebben jullie dit geïntegreerd binnen de school?
- Cirkelen jullie enkel proactief of ook curatief?
- Hoe lang integreren jullie al het proactief cirkelen in jullie werking?

Praktische uitvoering

- Vanaf welke leeftijd beginnen jullie met proactief cirkelen?
- Op welke manier cirkelen jullie proactief? Zit er verschil per leeftijd?
- Welk materiaal gebruiken jullie tijdens het proactief cirkelen?
- Welke methodiek is het meest efficiënt? Bv: popcorn, visualisatie enzoverder.
- Op welke momenten en hoe vaak proactief cirkelen jullie in de week?
- Welke obstakels ervaren jullie tijdens het proactief cirkelen? (Leerlingen & praktische mogelijkheden)
- Wie is er moderator van een proactieve cirkel? Is dit enkel leerkrachten of ook de zorgleerkrachten/leerlingen?
- Welke thema's komen er aan bod?

Effecten

- Welke meerwaarde heeft proactief cirkelen op jullie schoolklimaat?
- Welk effect heeft proactief cirkelen op het klasklimaat?
- Welk effect heeft proactief cirkelen op de leerlingen?
- Welk effect heeft proactief cirkelen op de leerkrachten?

Leerkrachten

- Hoe stonden de leerkrachten hier tegenover? Hoe hebben jullie de leerkrachten die niet helemaal fan waren meegekregen?
- Hoe zetten jullie momenteel in op de motivatie van de leerkrachten?
- Welke kennis hadden de leerkrachten al over het cirkelen?
- Hebben de leerkrachten een opleiding/vorming gevolgd?

Zorgnoden

- Met welke zorgnoden hebben jullie te maken binnen de school?
- Hoe zorgen jullie ervoor dat proactief cirkelen aangepast wordt aan de zorgnoden?

Bijlage 4: schoolbezoeken

Basisschool 1

Beginsituatie

Hoe zijn jullie op het idee gekomen om te cirkelen binnen de school? (Wat was de aanleiding)

Twee jaar geleden had de school te maken met een moeilijke klas in het vijfde leerjaar. Als gevolg nam men contact op met de pedagogische begeleidingsdienst, waaruit een begeleider een studiedag kwam geven voor het hele team. Toen deze groep naar het zesde leerjaar verschoof was er sprake van nog zwaardere problematieken. Als gevolg hiervan volgde het team een tweedaagse opleiding in het kader van zorgverbreding. Het jaar erna zette men in op een verbindend schoolklimaat.

Hoe hebben jullie dit geïntegreerd binnen de school?

De leerkrachten hebben een bijscholing gevolgd van een vrouw in de buurt van de school, die gespecialiseerd is in de proactieve cirkel. Hier was de zorgleerkracht zelf niet bij. Het cirkelen werd eerst gemodereerd door de zorgleerkracht, waarbij de klasleerkracht moest meevolgen (zodat zij ook de antwoorden hoorde). Vanaf januari 2025 was het de bedoeling dat de leerkrachten dit voor hun klas overnamen.

Cirkelen jullie enkel proactief of ook curatief?

Allebei. De leerkrachten konden de zorgleerkracht aanspreken om thema's die in de klas speelden aan te kaarten. Daarnaast ging de zorgleerkracht ook preventief aan het werk en besprak ze alledaagse thema's. In hoeverre dit nu nog wordt toegepast is niet duidelijk.

Hoe lang integreren jullie al het proactief cirkelen in jullie werking?

Sinds vorig schooljaar.

Praktische uitvoering

Vanaf welke leeftijd beginnen jullie met proactief cirkelen?

Vanaf het eerste leerjaar, zeven jaar dus.

Op welke manier cirkelen jullie proactief? Zit er verschil per leeftijd?

De zorgleerkracht cirkelde 50 minuten in ieder leerjaar. De moeilijkheidsgraad was divers: er was minder diepgang in de eerste leerjaren. Er was een bak waarbij leerlingen anoniem thema's konden in steken. Ook de afspraken waren hetzelfde voor alle leerjaren.

Welk materiaal gebruiken jullie tijdens het proactief cirkelen?

Praatstok, afsprakenblad, tekenstokje van proactief cirkelen, doos met vragen en als laatste andere vragen die op toepassing waren bij die klas.

Welke methodiek is het meest efficiënt? Bv: popcorn, visualisatie enzoverder.

Bewegingstussendoortje, circulair, leerlingen waren niet verplicht om te antwoorden, de zorgleerkracht duidde ook vaak leerlingen aan, maar vooral vragen die ze stelde.

Op welke momenten en hoe vaak proactief cirkelen jullie in de week?

De zorgleerkracht deed dit iedere donderdag. De ene week met de a-groep van ieder leerjaar en de andere week met de b-groep van ieder leerjaar. Dit gebeurde dus tweewekelijks. Wel merkt de zorgleerkracht, dat de leerkrachten dit niet even goed opvolgden als zij toen. Het is de bedoeling dat de klasleerkrachten dit maandelijks eens doen, maar dit gebeurt vaak niet omdat andere zaken voorrang krijgen. Wel merkte de zorgleerkracht dat er wordt terug gegrepen naar het cirkelen wanneer er een conflict is. Nu wordt dit dus meer op curatief niveau toegepast.

Welke obstakels ervaren jullie tijdens het proactief cirkelen? (Leerlingen & praktische mogelijkheden)

De zorgleerkracht liep vast met vragen bij het eerste leerjaar en tweede leerjaar. 50min cirkelen is te lang bij deze leeftijd. Ook botste ze op het feit dat de groepen ofwel te klein waren ofwel te groot. Sommige kinderen hadden moeite met stil te zijn.

Wie is er moderator van een proactieve cirkel? Is dit enkel leerkrachten of ook de zorgleerkrachten/leerlingen?

De zorgleerkracht, vanaf januari 2025 zijn het de klasleerkrachten.

Welke thema's komen er aan bod?

Seksuele aanrakingen, nee kunnen zeggen, toekomst, liefde, school, pesten, autisme, anders zijn, de wereld, actuele thema's (bv Trump), ...

Effecten

Welke meerwaarde heeft proactief cirkelen op jullie schoolklimaat, klasklimaat, leerlingen en leerkrachten?

Leerlingen en leerkrachten vertrouwen elkaar meer. De zorgleerkracht heeft een diepere band opgebouwd met de leerlingen dan de klasleerkracht.

Leerkrachten

Hoe stonden de leerkrachten hier tegenover? Hoe hebben jullie de leerkrachten die niet helemaal fan waren meegekregen?

De leerkrachten vanaf het tweede leerjaar waren volledig mee vanaf het begin. De leerkrachten van het eerste leerjaar zagen het nut niet om dit mee te volgen, door het feit dat er geen diepgaande gesprekken waren.

Hoe zetten jullie momenteel in op de motivatie van de leerkrachten?

Ze zijn al gemotiveerd door het feit dat de zorgleerkracht dit eerst op zich nam.

Welke kennis hadden de leerkrachten al over het cirkelen?

De leerkrachten hadden voor hun bijscholing geen kennis.

Hebben de leerkrachten een opleiding/vorming gevolgd?

Ze hebben meerdere vormen hierover gevolgd.

Zorgnoden

Met welke zorgnoden hebben jullie te maken binnen de school?

Er zijn verschillende zorgnoden zoals ASS, ADHD, kinderen met gedragsproblemen en anderstaligen.

Hoe zorgen jullie ervoor dat proactief cirkelen aangepast wordt aan de zorgnoden?

Tijdens het cirkelen werd er tijd gemaakt voor een bewegingstussendoortje. Dit werd vooral toegepast bij de eerste graad, voor de leerlingen van de derde graad was dit geen meerwaarde. De kinderen die het moeilijk hadden om stil te zitten, mochten naar buiten gaan. De zorgleerkracht vond dit een goede oplossing voor kinderen met ADHD. De kinderen waren niet verplicht om dingen te vertellen, dit hielp ook bij de kinderen met ASS. Voor de anderstalige kinderen werd de vraag eens in het Engels gesteld.

Bijvragen

Hoe was de overgang van jij als moderator naar de klasleerkracht als moderator?

Er was geen overgang. De klasleerkrachten volgden de cirkels mee, waarbij de zorgleerkracht de moderator was. Het was de afspraak om na de kerstvakantie de leerkrachten zelf de cirkels te laten modereren.

Wat is uw functie?

Zorgleerkracht op elke donderdag.

Hoe zie jij het haalbaar om te cirkelen in de kleuterklas?

Niet. Voor kinderen van het eerste leerjaar was dit al moeilijk. In het eerste leerjaar zijn dit geen diepgaande vragen waardoor dit minder betekenisvol is. Het proactief cirkelen is pas nuttig vanaf het tweede leerjaar, zo vertelt de zorgleerkracht.

Dus als we het goed begrijpen, liep je vast met diepgaande vragen?

Ja, de zorgleerkracht liep vast. De kinderen leren wel luisteren naar elkaar, maar wat kunnen ze dan vertellen? Dat hun lievelingskleur geel is?

Deed je het in het zesde leerjaar langer dan 50 minuten? Vond je dit te kort?

Het was voor ieder leerjaar 50 minuten lang. Dit was niet te kort. Dit was een ideale timing.

Werden er andere methoden gebruikt?

Neen, de zorgleerkracht deed het bij elke klas op dezelfde manier. De vragen werden wel aangepast op leeftijd.

Vanuit de literatuur zagen we verschillende cirkels, zoals fishbowl. Werd dit ook toegepast?

De zorgleerkracht gebruikte dit eerder als tussendoortje om hen beweging aan te bieden.

Was het moeilijk om de overgang te maken, om op dezelfde dag te cirkelen, bij verschillende leerjaren?

Neen, dit was opbouwend van het eerste leerjaar naar het zesde leerjaar.

Wat is volgens jou een goed aantal om te cirkelen?

In het eerste en tweede leerjaar is een klein aantal, zoals minder dan 18, goed. In het zesde leerjaar was 18 ideaal. Het hangt af van klas tot klas, hoe geduldig ze ook zelf zijn.

Is er een ideaal moment doorheen de dag om te cirkelen?

Dit hangt af van de leeftijd. Voor het eerste leerjaar is het ideaal om te cirkelen in de vroege ochtend. Voor het zesde leerjaar is het goed om dit meer op het einde van de dag in te plannen.

Zouden de leerlingen het proactief cirkelen zelf eens doen of initiatief nemen?

Ja, de kinderen durven zelf eens met het idee te komen.

Vanaf welke leeftijd denk je dat het haalbaar is dat de leerlingen zelf eens moderator zijn?

Het vijfde en zesde leerjaar zouden dit zeker kunnen. Dit is wel afhankelijk van klas tot klas en hoe de groep samenhangt.

Dus eigenlijk is het proactief cirkelen in het eerste leerjaar meer een manier van cirkelen leren kennen?

Ja, eigenlijk wel.

Hoe komt het dat de leerkrachten enthousiast zijn?

Omdat het eens iemand anders is die dit leidt en daar tijd voor vrijmaakt
Hoe heb jij kennis opgedaan?

Door de documentatie dat de leerkrachten gekregen hadden en door opzoekwerk.

Basisschool 2

Beginsituatie

Hoe zijn jullie op het idee gekomen om te cirkelen binnen de school? (Wat was de aanleiding)

Er was niet direct een aanleiding/probleem. Een leerondersteuner heeft dit destijds op school geïntroduceerd. Zij bezocht alle klassen waarin ze leerlingen begeleidde en stelde het cirkelmoment op die manier voor. Zo is het idee geleidelijk binnengekomen en verder uitgewerkt.

Hoe hebben jullie dit geïntegreerd binnen de school?

Een belangrijke tip is om met één extern persoon te werken die als coördinator optreedt en het concept introduceert aan leerkrachten. Dit bevordert de duidelijkheid: leerlingen linken het cirkelen automatisch aan die persoon, wat het proces versterkt.

Belangrijk is wel dat hier tijd voor wordt voorzien binnen het uurrooster. Dit kan je vergelijken met een uur lichamelijke opvoeding dat ook vast ingepland staat.

Intussen hebben ook studenten dit verder uitgewerkt, via een bachelorproef (inclusief herstelgericht werken).

Cirkelen jullie enkel proactief of ook curatief?

Ze werken zowel proactief als curatief. Op die manier ontstaat er een vaste structuur waarin leerlingen leren om in verbinding te blijven met elkaar (preventief). Wanneer er zich een conflict voordoet, kan er vanuit deze vertrouwde context herstelgericht gewerkt worden, via de cirkel (curatief).

Preventief wordt er met de volledige klasgroep gewerkt in functie van een verbindend klasklimaat. Wanneer er zich een conflict voordoet, gaan ze curatief een kring vormen met de betrokken leerlingen.

Er is wel een sceptische visie over de preventieve impact. Cirkelmomenten voorkomen niet noodzakelijk dat conflicten ontstaan. Wat ze wel doen, is bijdragen aan een positief en verbindend klasklimaat. Ze zorgen voor een betere aanpak achteraf. Het is dus vooral curatief dat het effect heeft.

Hoe lang integreren jullie al het proactief cirkelen in jullie werking?

De school werkt al 10 tot 12 jaar met cirkels.

Praktische uitvoering

Vanaf welke leeftijd beginnen jullie met proactief cirkelen?

Vanaf het eerste leerjaar tot het zesde leerjaar.

Het wordt ook gedaan in de kleuterklas, maar door de kleuterjuf zelf en dus niet door een externe leerkracht. De geïnterviewde gelooft er wel in dat het beter wordt gedaan door iemand anders.

Op welke manier cirkelen jullie proactief? Zit er verschil per leeftijd?

Wanneer er wordt gecirkeld, hangt af van de klas. In de derde graad wordt er elke ochtend of avond een korte cirkel gedaan om rustig te worden of de dag af te ronden.

Er zit per leeftijd verschil op het uitvoeren van een proactieve cirkel. Hoe de groep gemengd wordt, is verschillend. Over het algemeen zijn de thema's anders.

Welk materiaal gebruiken jullie tijdens het proactief cirkelen?

De leerkrachten maken gebruik van de boekjes 'Draaiboek' en 'Handleiding', gemaakt door de vorige studenten die hier hun bachelorproef rond deden. Ze gebruiken dit om zelf proactief te cirkelen in de klas.

Welke methodiek is het meest efficiënt? Bv: popcorn, visualisatie enzoverder.

Dit hangt af van het onderwerp. Popcorn wordt beter gebruikt bij een luchtig onderwerp.

In een serieuze setting is het niet handig om met popcorn te werken en de praatstok rond te gooien. Bijvoorbeeld bij pestgedrag, dit is een serieus onderwerp. Hier moet het meer gestructureerd zijn en moet de controle bij de moderator liggen.

Op welke momenten en hoe vaak proactief cirkelen jullie in de week?

Eén keer om de 14 dagen gaat de leerondersteuner proactief cirkelen in de klassen. Het is voor haar niet haalbaar om dit elke week te doen. Mocht het nodig zijn of als leerkrachten er zin in hebben, gaan ze zelf ook een proactieve cirkel organiseren.

Het duurt ongeveer 30 à 45 minuten. Afhankelijk van de grootte van de klas (of iedereen aan het woord komt) en hoeveel er verteld wordt.

De duur is doorheen leerjaren constant. Bij de oudere leerjaren is er wel meer ruimte voor diepgang, terwijl bij de jongeren leerlingen er meer speelsgewijs wordt gewerkt.

Over het algemeen is het ongeveer wel dezelfde tijd.

Welke obstakels ervaren jullie tijdens het proactief cirkelen? (Leerlingen & praktische mogelijkheden)

Het is belangrijk dat de afspraken regelmatig herhaald worden. Anders wordt het na een tijdje een gewoon kringgesprek en dat is niet de bedoeling. De bedoeling is om te zwijgen en te luisteren naar elkaar en pas achteraf vragen te stellen aan elkaar. Door de afspraken te herhalen, bewaak je dat het een proactieve cirkel blijft.

Het is belangrijk dat de afspraken visueel gemaakt worden, zodat hier steeds naar verwezen kan worden.

Wie is er moderator van een proactieve cirkel? Is dit enkel leerkrachten of ook de zorgleerkrachten/leerlingen?

De proactieve cirkels worden geleid door de leerondersteuner. Zij is een expert in het leiden van een proactieve cirkel. Als er nood is aan een cirkel gaan de leerkrachten dit ook doen. Door het van een leerondersteuner te zien en te leren, kunnen ze het zelf al een beetje.

Als er een conflict gebeurd is, staat de leerondersteuner open voor een cirkelgesprek te leiden.

Welke thema's komen er aan bod?

Ze werken rond thema's waarmee ze bezig zijn in klas, zoals Kerstmis en Pasen. Ook thema's buiten de klasinhoud komen aan bod, zoals pesten, vriendschap en gevoelens. De gekozen onderwerpen worden afgestemd op de leeftijd van de leerlingen. Zo wordt het thema gender besproken in het vijfde en zesde leerjaar.

Effecten

Welk effect heeft proactief cirkelen op het klasklimaat, schoolklimaat en de leerlingen?

Het effect is vrij snel merkbaar. Zodra het een gewoonte wordt, zie je binnen hetzelfde schooljaar verandering. De conflicten zelf verdwijnen niet, maar de manier waarop leerlingen ermee omgaan verandert wel. Die verandering vraagt tijd, maar werkt verbindend.

De cirkel is een krachtig instrument om in te zetten bij conflicten, waarbij je gericht de betrokken leerlingen kan selecteren. Een valkuil hierbij is, is dat wanneer je te vaak cirkelt voor elke situatie, er een bepaalde houding kan ontstaan bij de leerlingen. Er kan een klimaat ontstaan met de gedachte: "Ach, ik doe het gewoon, dan moeten we er toch alleen maar over praten".

Het is daarom belangrijk om het cirkelen duidelijk af te bakenen. Je dient na te denken waarover je in gesprek moet gaan en wat simpelweg niet aanvaardbaar gedrag is. Niet alles hoeft uitgebreid besproken te worden (bv afspraken die niet zijn nagekomen maar overduidelijk zijn)

Het is ook niet nodig om altijd de volledige klasgroep te betrekken. Cirkelmomenten nemen onderwijstijd in. Hoewel ze waardevol zijn moet er kritisch nagedacht worden wat relevant is, en voor wie op dit moment.

Welk effect heeft proactief cirkelen op de leerkrachten?

Bij de leerkrachten ligt het grootste effect in de rust die het hen biedt, vooral op momenten dat zich conflicten voordoen.

Leerkrachten

Hoe stonden de leerkrachten aanvankelijk tegenover de implementatie van proactief cirkelen?

Alle leerkrachten waren mee in het verhaal van het begin. Er was geen nood om in te zetten op motivatie.

Zorgnoden

Hoe zorgen jullie ervoor dat proactief cirkelen aangepast wordt aan de zorgnoden?

De directrice geeft aan dat het op veel scholen moeilijk is om aan de zorgnoden tegemoet te komen. De inzet van de proactieve cirkel zullen niet de zorgnoden volledig wegnemen.

Een aandachtspunt dat wordt meegegeven om te cirkelen met kinderen met ASS is om eerst in te zetten op een basisrust. Kinderen met ASS moeten eerst gekalmeerd zijn eer men begint aan het cirkelen. Hier preventief op inzetten is van essentieel belang.

Bijvragen:

Welke methodieken gebruiken jullie nog?

Deze basisschool is een herstelgerichte school. Ze licht uiteenlopende methodieken toe. Desondanks neemt de frequentie van de conflicten niet af.

Twee methodieken die interessant zijn om voor ons mee te nemen zijn de meld- en denkbox. De eerste methodiek, de meldbox, is een box waar zowel ouders als leerlingen zaken kunnen melden. Dit wordt opgenomen door de school waarover ze in gesprek gaan met betrokken partijen. Dit wordt in de proactieve cirkel onrechtstreeks besproken zodat er niemand zich geïsoleerd voelt.

Voor de tweede methodiek, de meldbox, geeft de directrice aan dat sommige zaken niet besproken moeten worden, omdat leerlingen echt de grens overschrijden. Het gaat hier over verbaal en fysiek geweld. Leerlingen beseffen na het installeren van de proactieve cirkel dat er geen consequenties volgen, zolang ze hierover in gesprek gaan.

Hierdoor is de school tot op het idee gekomen van de denkbox. Het is een formulier dat leerlingen kunnen invullen op Google Forms. Ze kunnen aan de hand van volgende vragen reflecteren op hun gedrag: "Wat is er gebeurd, hoe voelde ik mij, hoe voelde de ander zich, hoe konden we dit oplossen, heb ik er spijt van?" De denkbox gaat gepaard met een sanctie van vijftien minuten binnenblijven. De directrice benadrukte de reflectie op het gedrag en niet op bestraffing.

Basisschool 3

Beginsituatie

Hoe zijn jullie op het idee gekomen om te cirkelen binnen de school? Hoe hebben jullie dit geïntegreerd binnen de school? Hoe lang integreren jullie al het proactief cirkelen in jullie werking?

De leerkrachten merkten onderlinge pestproblematieken en wilden inzetten op het sociaal welbevinden van de leerlingen. Ze merkten dat leerlingen veel kwijt wilden maar dat ze binnen hun curriculum hier geen ruimte voor hadden.

Eén leerkracht (leerkracht x) ging opzoek naar methodieken om proactief met pesten aan de slag te gaan en het sociaal welbevinden te verhogen. Zij kwam op het idee om proactief te cirkelen. Ze las haar in en ging te rade bij een vriendin. Ze heeft veel informatie uit de site en de boekjes van Pigmento gehaald. Leerkracht x integreerde dit in haar eigen klas. Ze merkte dat het sociaal welbevinden binnen de klas toenam.

Vervolgens vroeg ze aan de directie of het mogelijk was om dit open te trekken naar alle jaren. Ze kreeg hier middelen voor en kreeg ruimte om tijdens een personeelsvergadering de leerkrachten hiervoor warm te maken. Vanaf dit schooljaar cirkelt leerkracht x met alle klassen van het vierde tot en met het zesde leerjaar. Volgend jaar zullen de leerkrachten van deze leerjaren zelf aan de slag gaan met het cirkelen. Leerkracht x zal volgend jaar het cirkelen introduceren in het eerste, tweede

en derde leerjaar, waarna het binnen twee jaar ook aan die leerkrachten is om aan de slag te gaan. Nadien zal leerkracht x dit ook in het kleuter introduceren. Ze zijn momenteel nog in het beginstadium en werken het proactief cirkelen verder uit tot het een gewoonte wordt op school en alle leerkrachten het met hun eigen klas kunnen toepassen.

Cirkelen jullie enkel proactief of ook curatief?

Ze cirkelen zowel proactief als curatief. Dit doen ze afhankelijk van de noden binnen de klas.

Praktische uitvoering

Op welke manier cirkelen jullie proactief? Zit er verschil per leeftijd?

Ze cirkelen per leerjaar. Voor het eerste, tweede en derde leerjaar willen ze in de toekomst maximum 25 minuten cirkelen. Dit vindt ze al voldoende. Voor de klassen van het vierde tot en met het zesde gaat dit vaak over 50 minuten. Leerkracht x heeft ook geen vaste methodiek. Ze past de vraagstelling aan, aan de groep, het moment, de context, het leeftijdsniveau, het thema waarmee ze aan het werk zijn... Ze bereidt de cirkels wel altijd voor. Ze gebruikt hierbij ook alle basisregels die in de literatuur voorkomt. Het enige waar ze wel van afwijkt, is dat er toch soms feedback wordt gegeven op feedback. Soms ontstaat er een gesprek/discussie, maar dit blijft wel altijd op een respectvolle manier. Meestal steken leerlingen hierbij ook hun hand op. Ook laat ze hen af en toe eens rechtstaan als ze iets willen zeggen. Een andere methodiek die ze gebruikt, is om leerlingen in tweetallen hun antwoord aan elkaar te laten uitleggen. Vervolgens moeten ze niet hun eigen antwoord, maar dat van hun partner aan de rest van de klas presenteren.

Voor het cirkelen bij kleuters zit ze nog volledig vast en moet ze nog op zoek gaan naar hoe ze dit zal aanpakken. Ze vindt het ook moeilijk om hier al informatie over te vinden, maar dit ligt nog verder in de toekomst, zoals hierboven al beschreven stond.

Welk materiaal gebruiken jullie tijdens het proactief cirkelen?

Leerkracht x maakt gebruik van vraagkaarten die ze heeft aangekocht. Daarnaast maakt ze ook veel gebruik van voorleesboeken, online bronnen en haar jeugdervaring.

Dit zijn een aantal boeken die ze reeds gebruikte: 'Er was eens... een sprookje' en 'En ze leefden nog' van Elisabeth Lucie Baeten, 'Het kleurenmonster' van Anne Llenas, Een zee van liefde door Pieter Gaudesaboos...

Welke methodiek is het meest efficiënt? Bv: popcorn, visualisatie enzoverder.

Ze gebruikt soms een dobbelsteen van mousse waar ze vragen in kan steken. Ook heeft ze al gebruik gemaakt van een bal (die ze moeten gooien naar elkaar) als praatstok, maar ze merkte dat de bal vaak te afleidend was. Qua methodiek maakt het ontwikkelingsniveau van de groep en het thema al een groot verschil. Ze voelt wel dat leerlingen vlotter tot een antwoord komen als ze creatief aan de slag mogen of iets tastbaar hebben, omdat dit hen de ruimte geeft om langer en dieper na te denken. Wanneer leerlingen zich kunnen verbergen achter zoiets, biedt dat hen een gevoel van veiligheid en zorgt het voor meer rust. Een voorbeeld hiervan is dat er een

thermometer op de vloer werd getekend, waarop leerlingen een figuurtje mochten plaatsen bij het streepje dat voor hen aangaf hoe goed ze zich voelen binnen de groep. Ze waren hierbij al heel blij dat ze dit visueel hebben kunnen tonen en niet meer expliciet hoefden te verwoorden.

Op welke momenten en hoe vaak proactief cirkelen jullie in de week?

Leerkracht x cirkelt één keer in een week. Voor het vierde en vijfde is dit op een vaste dag. In het zesde leerjaar is het eerder afhankelijk van haar agenda en wat er nodig is in de klasgroep. Dit varieert wel eens snel. Soms is het bij hen twee keer in een week, soms een halfuur, soms een uur... Ze probeert het wel zoveel mogelijk op een vast moment te doen. De leerlingen kijken hier ook naar uit. In het begin merkte ze dat de motivatie van de leerlingen voor het cirkelen nog niet op de juiste plaats zat. Het ging hier eerder over verheugd zijn dat ze geen les hebben. Na een tijdje merkte ze wel het verschil. De leerlingen begonnen bewuster aan het cirkelen. In haar klas doet leerkracht x het in de voormiddag, maar ze cirkelt wel het liefst in de namiddag. In de voormiddag zijn ze vaak geconcentreerd. In de namiddag zijn ze al wat meer op hun gemak en verloopt het al wat vlotter om te babbelen. Het is ook een leuke afsluiter.

Welke obstakels ervaren jullie tijdens het proactief cirkelen? (Leerlingen & praktische mogelijkheden)

Bij een bepaald cirkelmoment in het vierde was er opeens geen inbreng meer van de leerlingen. In een cirkel is natuurlijk niemand verplicht om te antwoorden, maar op dat moment besloot iedereen om niets meer te vertellen. Dit voldeed niet aan wat ze had voorbereid of verwachtte. Hierdoor heeft ze de vraag/opdracht op dat moment zelf nog moeten aanpassen naar iets wat wel werkte, namelijk iets luchtiger. Het is vooral ook een beetje aanvoelen. Op het moment zelf probeert ze ook zelf te vragen aan de leerlingen wat de oorzaak kan zijn van waarom het niet werkt. Ze vindt het zeer belangrijk dat leerkrachten durven toegeven en uitspreken wanneer een cirkel niet gelukt is.

Ze geeft ook als tip mee dat er buiten best niet gecirkeld wordt als het over diepe onderwerpen gaat, omdat er vaak te veel afleiding is dan. Ze bevestigt hierbij ook dat er voldoende ruimte beschikbaar moet zijn om een cirkel uit te voeren. Luchtigere onderwerpen kunnen daarentegen wel leuk zijn om buiten te laten doorgaan. Ze merkt dat haar leerlingen liever op een stoel zitten, omdat ze zich daar comfortabeler bij voelen.

Ze vindt het ook heel belangrijk dat er voldoende materiaal is en dat er hierdoor ook geen warm water uitgevonden moet worden. Tegelijkertijd moet hier ook budget voor zijn. Ook de tijd moet er zijn. Leerkracht x heeft het geluk gekregen dat ze tijdens haar uren godsdienst kan laten doorgaan. De leerlingen hebben normaal drie uur godsdienst in een week, maar één gebruikt ze daarvan om te cirkelen. Dit wordt ook zo benoemd in haar lesfiches en doelstellingen.

Als laatste vindt ze het wel moeilijk om de grens te vinden tussen reageren op zaken die niet aanvaardbaar zijn en hen gewoon bedanken. Ze moet vaak op haar tong bijten om niet erop te reageren. Cirkelen gaat vooral over zelfinzicht, dus eigenlijk moeten

ze door hun antwoord ontdekken wat goed is en wat niet goed is. Wanneer er haat ter sprake komt, gaat ze natuurlijk wel ingrijpen. Ze doet dit door aan te geven dat dit niet in de cirkel van toepassing is. Ook de timing om naar de buitencirkel te verplaatsen vindt ze soms moeilijk te bepalen.

Wie is er moderator van een proactieve cirkel? Is dit enkel leerkrachten of ook de zorgleerkrachten/leerlingen?

Leerkracht x voert de cirkels uit in drie verschillende leerjaren, maar ze zou het zeker een meerwaarde vinden als elke leerkracht hun eigen klas doet. De leerkrachten van het vierde en vijfde zijn zeer blij dat ze eens kunnen observeren over hoe alles gebeurt. Dit draagt bij aan hun zelfvertrouwen voor wanneer zij het op een gegeven moment zelf moeten toepassen. De lesfiches die leerkracht x gebruikt, geeft ze ook door aan haar twee andere collega's. Beide zijn blij dat ze die kennis wil delen. Vanaf het zesde leerjaar zou ze het in de toekomst wel eens durven om een leerling te laten modereren, maar vroeger zeker niet.

Welke thema's komen er aan bod?

Voor het eerste, tweede en derde kleuter wil ze inzetten op leren emoties verwoorden, het leren luisteren, leren spreken... Dit kan bijvoorbeeld gaan om je naam te vertellen, je lievelingskleur te zeggen... Deze inspiratie heeft ze vooral van een vriendin in een Freinetschool.

In de gouden weken (begin schooljaar) doet ze dit over luchtige thema's zoals hobby's, wie ben jij, spelletjes/teambuilders... Vanaf ze dat goed heeft opengetrokken en iedereen heeft leren luisteren, gaat ze over naar wat diepere thema's. Daarna vindt ze de onderwerpen vriendschap en lichaamsontwikkeling zeer leuk om mee aan de slag te gaan. Pesten is een onderwerp dat ze niet direct aan bod zou laten komen, want dit zou eigenlijk voorkomen moeten worden door het proactief cirkelen. Leerkracht x geeft haar leerlingen niet de vrije keuze in thema's, maar vindt het een leuk idee om een brievenbus te plaatsen waar leerlingen anoniem suggesties voor bepaalde thema's kunnen indienen.

In het vierde, vijfde en zesde leerjaar maken ze gebruik van de cirkel om klasafspraken te maken en geboden om zich goed te voelen in de klas. Halverwege het jaar doet ze een herbeoordeling om te kijken of alles nog klopt en werkt. Andere voorbeelden van vragen die ze in de cirkel al heeft gebruikt zijn: Hoe was jullie vakantie? Wat was echt 'kak' aan de vakantie?

Effecten

Welke meerwaarde heeft proactief cirkelen op jullie schoolklimaat?

Momenteel wordt er nog niet in elke klas gecirkeld waardoor het moeilijk is om de meerwaarde op het gehele schoolklimaat te zien. Wel wordt er opgemerkt dat er, binnen de leerjaren dat er gecirkeld wordt, minder ruzies zijn, er meer respect is voor elkaar en dat er een veiliger leerklimaat heerst. Ze voelen zich goed bij elkaar en weten bij wie ze terecht kunnen en bij wie niet.

Welk effect heeft proactief cirkelen op het klasklimaat?

In de klas worden de bovenstaande effecten (minder ruzie, meer respect en veiligheid) ook opgemerkt. Alsook merken ze dat leerlingen elkaar onderling meer begrijpen en ze meer begrip hebben voor elkaar.

Ze snappen meer van waar dingen komen. Er wordt namelijk gewerkt met de ijsbergenmethodiek en NIVEA. Door hiermee aan de slag te gaan, zien ze gemakkelijker de onderliggende reden van een conflict waardoor ze de conflicten meer kunnen relativiseren.

Welk effect heeft proactief cirkelen op de leerlingen?

De leerkrachten horen van de leerlingen dat ze het fijn vinden en het gevoel hebben dat ze gehoord worden. Doordat de leerkracht zelf participeert aan de cirkel zien ze ook dat de leerkracht 'maar een mens is' en ook jong is geweest. Dit wordt als aangenaam ervaren en ze krijgen een meer gelijkwaardig gevoel.

Soms zien leerlingen het ook als: 'We hebben geen les'. Maar de leerkrachten zien het als: 'Ze hebben wel les, alleen zien ze het niet'.

Welk effect heeft proactief cirkelen op de leerkrachten?

Leerkrachten krijgen een andere relatie met hun leerlingen. Ze praten over zaken waarover ze normaal niet met de leerlingen praten. Hierdoor voelen ze zich meer verbonden met de leerlingen.

Leerkrachten

Hoe stonden de leerkrachten hier tegenover? Hoe hebben jullie de leerkrachten die niet helemaal fan waren meegekregen?

Alle leerkrachten waren mee in het verhaal. Ze zagen ook het resultaat in de klas waar eerst gecirkeld werd. In de school is er een open team, waarbij ze openstaan om nieuwe zaken te proberen. Als het dan niet lukt dan is het ook maar zo.

Doordat ze een jaar ingewerkt worden door leerkracht x kunnen ze het rustig integreren. Ook worden alle documenten, methodieken, materiaal... dat leerkracht x heeft, gedeeld met alle leerkrachten. De leerkrachten zien dan ook eerst het resultaat voordat ze zelf de cirkel moeten modereren.

Leerkracht x verteld dat ze denkt dat de leerkrachten vooral gemotiveerd worden door het effect van het cirkelen te zien.

Welke kennis hadden de leerkrachten al over het cirkelen?

Alle leerkrachten zijn van nul begonnen. Leerkracht x heeft zich hier sterk in ingewerkt en deelt de kennis met andere leerkrachten (via literatuur, personeelsvergadering...). Doordat leerkracht x eerst zelf een jaar het cirkelen binnen een bepaalde klas leidt, geeft dat aan de leerkrachten ruimte om zich hierin te verdiepen.

Hebben de leerkrachten een opleiding/vorming gevolgd?

Nee.

Zorgnoden

Met welke zorgnoden hebben jullie te maken binnen de school?

In de school zijn een aantal leerlingen met zorgnoden. Binnen het cirkelen wordt vooral extra aandacht gegeven aan de leerlingen met ASS.

Hoe zorgen jullie ervoor dat proactief cirkelen aangepast wordt aan de zorgnoden?

Vooraf wordt er soms kort samengezeten met een leerling met ASS. De leerkracht vertelt dan wat er in de cirkel zal gebeuren. Soms wordt ook aan de zorgleerkracht gevraagd om samen met de leerling de cirkel voor te bereiden. Dit wordt enkel gedaan indien de leerkracht inschat dat het thema's of de opdrachten die in de cirkel aan bod komen moeilijk zouden kunnen zijn voor de leerling (vb. Als ze in de cirkel gaan roepen).

Daarnaast zet de leerkracht ook in op duidelijkheid en voorspelbaarheid. Ze schetst vooraf steeds het doel van de cirkel. Ze overloopt ook elke cirkel de afspraken met de kinderen.

Kinderen hebben ook altijd de mogelijkheid om de cirkel te verlaten, indien het te veel wordt. Ook mogen ze een koptelefoon gebruiken als het te luid wordt, een balletje in hun handen houden... Elke leerling is uniek en er wordt naar elke behoefte van de leerlingen gekeken. Ze ziet elke leerling als deel van de groep, op zijn/haar eigen manier.

Er zijn ook een paar kinderen die de Nederlandse taal nog niet helemaal vaardig zijn. Hier probeert ze vooral te werken met prenten en pictogrammen.

Bijvragen

Je sprak over doelstellingen, maar wat houden deze precies in?

Ze haalt wel eens doelstellingen uit het leerplan ZILL (zin in leren, zin in leven). Deze informatie is te vinden via volgende link: <https://zill-selector.katholiekonderwijs.vlaanderen/#/SE>. In het zesde is ze bijvoorbeeld bezig met het thema 'seksuele voorlichting' en op die site zijn heel wat doelstellingen te vinden die daarbij aansluiten. Deze zijn allemaal per leeftijd gerangschikt.

Zouden we terwijl ook eens een voorbeeld mogen zien van een fiche?

Ze begint met een titel. Daarna wordt er kort vermeld wat ze zal doen, dus het verloop. Vervolgens worden de doelen opgesomd. Op het einde worden bijlagen toegevoegd voor moest dit het geval zijn.

Zou het voor een leerkracht een meerwaarde zijn om een kant-en klaar draaiboek te krijgen of is het beter om daarin wat ruimte te laten?

Ze vertelt dat leerkrachten lui zijn en dat ze het sneller zullen toepassen als deze al volledig is uitgewerkt en klaarligt. Dit zegt ze vanuit haar ervaring. Ze noemt hier het boekje van Ligand op als inspiratie voor ons, want daar staan al heel wat voorbeelden uitgetypt. Ze geeft wel toe dat dit indruist tegen het principe van het onderwijs. Een cirkel kan je namelijk heel goed voorbereiden, maar het gaat ook vaak om het

aanvoelen ervan. De methodieken kunnen natuurlijk wel flexibel ingezet worden voor verschillende onderwerpen.

Vanaf welk moment beslis je te reageren op gedrag dat niet binnen de cirkel hoort?

Als ze echt haat uitspreken, zegt de leerkracht 'Ik weet dat ik het eigenlijk niet mag doen en dat ik hier niet ben om met de vingers te wijzen. Maar nu ga ik even tussen komen want voor mij gaat dit een stap te ver.' Een tip hierbij is om de leerlingen alles wat ze denken te laten opschrijven op papier, het in een propje te vouwen en weg te gooien. Zo hebben hun gedachten toch een plaats gekregen maar konden ze in de cirkel opnieuw beginnen.

Ook wordt er door de leerkracht soms gezegd 'bedankt voor je antwoord (of ik waardeer wat je zeg) maar het past nu niet binnen deze cirkel'.

Zijn er nog tips die je ons wil meegeven?

Durven en gewoon doen, toegeven aan de leerlingen als een cirkel eens wat minder goed ging, authentiek opstellen, creatief zijn en variatie in steken.

Bijlage 5: observatie proactief cirkelen school 3

Voor de cirkel

- De leerkracht vraagt aan de kinderen om de banken aan de kant te schuiven en een cirkel te maken met de stoelen
- De leerlingen kiezen zelf waar ze plaats nemen in de cirkel

Het begin van de cirkel

- De leerkracht verwelkomt de leerlingen in de cirkel
- De leerkracht vraagt aan de leerlingen wat de afspraken zijn (elke afspraak wordt verteld door een andere leerling), de afspraken:
 - o Niet door elkaar praten
 - o Niet onbeleefd zijn
 - o Je mag altijd uit de cirkel (als het even niet meer gaat), je mag er ook altijd terug inkomen
 - o Luisteren naar elkaar
- De leerkracht vertelt aan de leerlingen wat ze kunnen verwachten
- Als een leerling wil antwoorden, steekt hij/zij zijn hand in de lucht. Vervolgens duidt de leerkracht een leerling aan die aan het woord mag komen.

Het midden van de cirkel

- Losse sfeer met veel interactie tussen de leerkracht en de leerlingen en tussen de leerlingen onderling. De leerkracht ging niet op elke vinger in en bedankte niet elke keer de leerling die aan het woord kwam. Wel geeft ze steeds een knikkende bevestiging.
- De leerkracht leest een verhaal voor. Voordien wordt gevraagd wat de kinderen al van het verhaal kennen en nadien waarover het verhaal precies ging. Ze koppelt het verhaal aan een thema vanuit het leven (in deze observatie: bijnamen).
- Voor sommige vragen doet ze een rondje waarbij iedereen de kans krijgt te antwoorden.
- Aan sommige leerlingen vraagt ze een verdiepende vraag. Vb. Hoe reageer jij dan? Hoe zou je anders kunnen reageren?
- De leerkracht spreekt haar eigen waarheid ook uit, echter zegt ze niet dat de leerling juist of fout is.
- De leerkracht stelt verdiepende vragen aan de leerlingen indien ze zaken niet goed begrijpt. Ze geeft zelf het antwoord niet, maar probeert via vragen de leerlingen te stimuleren tot zelfreflectie.
- Leerkracht parafraseert woorden van de leerlingen op een andere manier 'pesten -> plagen', 'weglopen -> negeren'.
- Leerkracht maakt soms een terugkoppeling naar wat verteld werd in de vorige cirkel.

- Leerling mag tijdens het cirkelen verplaatsen omdat hij te veel aan het lachen is met zijn buur. Leerkracht laat de keuze aan hem: 'Als het niet gaat mag je verwisselen van plaats'. Dit blijft duren, leerkracht zegt 'Je mag in de cirkel blijven maar dan is het de bedoeling dat je respect hebt voor iedereen, als het niet meer gaat mag je steeds uit de cirkel gaan (in de buitencirkel gaan zitten)'.
- Een leerling die toekomt tijdens het cirkelen wordt ingelicht over het thema en over de vraag waarmee ze bezig zijn.
- De leerlingen krijgen de opdracht een briefje te schrijven naar iemand waar ze dank u tegen willen zeggen. Hiervoor gaan de leerlingen uit de cirkel en verspreiden zich in de klas.
- Sommige leerlingen vragen om twee of drie briefjes te schrijven, dit wordt toegestaan.
- De briefjes zijn geschreven en iedereen gaat terug in de cirkel zitten. De leerlingen die willen mogen hun briefje voorlezen.
- Sommige leerlingen schreven het voor een andere leerling. De leerkracht geeft aan dat ze deze aan de desbetreffende leerlingen mogen afgeven.

Het einde van de cirkel

- De leerkracht maakt een terugkoppeling van het thema 'We hebben gezien dat bijnamen hebben niet altijd fijn is'
- De leerkracht vertelt haar eigen gevoel over de cirkel
- De leerkracht bedankt iedereen in de cirkel
- De leerlingen zetten zelf de stoelen en banken terug

De cirkel duurde 30-40 minuten.